

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

CELÂLEYN TEFSİRİNDE SARF UYGULAMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Mehmet Zeki OCAK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şehmus ÜLKER

ŞIRNAK 2020

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

CELÂLEYN TEFSİRİNDE SARF UYGULAMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mehmet Zeki OCAK

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Şehmus ÜLKER

ŞIRNAK, 2020

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Mehmet Zeki OCAK

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI

“**Celâleyn Tefsirinde Sarf Uygulamaları**” adlı Yüksek Lisans tezi, Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mehmet Zeki OCAK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şehmus ÜLKER

ABD Başkanı

Unvanı Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Kur'an'ı Kerim üslup, beyan, belagat, nazm, muhteva açısından emsali olmayan mukaddes bir kitap olup, i'câzı ile bütün insanlığı tesiri altına almıştır. Hz. Muhammed'den günümüze kadar geçen sürede Müslümanlar Kur'an'ı anlamaya çalışmış ve bu doğrultuda yüzlerce tefsir kitabı yazılmıştır. Bu çalışmalar dünyanın değişik bölgelerinde her devirde süregelmiştir. İşte Kur'an'ı anlamaya yönelik ender tefsir çalışmalarından birisi, yazdıkları eserlerle dönemlerine damga vuran, ilim dünyasında önemli bir yere sahip, dönemlerinin iki büyük allamesi olan Celâluddîn Mahallî ve Celâluddîn Suyûtî tarafından yazılan Celâleyn Tefsîridir. Yazıldığı tarihten günümüze kadar Kur'an'ın anlaşılmasında en çok başvurulan kaynaklar arasında yerini alan Celâleyn Tefsirinin Kur'an'a bakış açısı ve tefsir alanında en önemli metodu nazm, dil, meâni, belâgat vb. alanlarda olmuştur. Celâleyn Tefsîrindeki maharetleri ile tefsir alanında önde gelen Mahallî ve Suyûtînin bu yönü bizi bu çalışmaya sevk eden en büyük etken olmuştur. Çünkü bu iki büyük müfessirin sözkonusu tefsirdeki maharetlerinin ortaya çıkarılmasının elzem olduğu kanaatindeyiz. Çalışmamızda Celâleyn Tefsirinde geçen Sarf ilmi ile ilgili konu ve örnekleri tespit edip Sarf ilmi açısından açıklama gayreti içinde olacağız.

Bu çalışma çok uzun olmayan giriş bölümünden sonra iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Celâleyn Tefsîrinin müellifleri ve Arap dili ve Belâgatındaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci ise bölümde Sarf ilminin tanımı, doğuşu, konusu ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca âyetlerin tefsîrinde geçen sarf ilmi ile alakalı konu ve örnekler üzerinde durulmuştur. Söz konusu tefsirde geçen Sarf ilmi ile alakalı konular kısaca beyan edildikten sonra konu ile alakalı çeşitli örnekler verilmiştir. Son olarak bilgi birikim ve yönlendirmelerinden çokça faydalandığım, samimiyeti, sıcak tavrı ile çalışmamda bana ilham kaynağı olan, göstermiş olduğu ilgi, alaka ve desteklerinden dolayı kendisini daima hayırla yâd edeceğim danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Şehmus ÜLKER hocama, kıymetli hocalarım Doç. Dr. Yaşar ACAT, Doç. Dr. Mehmet Nafi ARSLAN'a, ayrıca çalışmamızın yazımı ile ilgili olarak bana yardımcı olan kardeşlerim Abdurrahman OCAK ve Fadıl OCAK'a, amca oğlum A.Hakim OCAK'a teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Mehmet Zeki OCAK

Aralık 2020-Şırnak

CELÂLEYN TEFSİRİNDE SARF UYGULAMALARI

Tez Yazarının Adı SOYADI: Mehmet Zeki OCAK

Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim

Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Aralık / 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şehmus ÜLKER

ÖZET

Celâleddîn Mahallî ve Celâleddîn Suyûtî'nin oluşturmuş oldukları Celâleyn Tefsiri Kur'ân'ı Kerimin anlaşılmasında önemli bir eserdir. Söz konusu tefsirin en önemli özelliği Kur'ân'ı i'rap, dil, belagat vb. açısından değerlendirmesidir.

Çalışmanın hacmini büyütmek için Celâleyn Tefsirinin sadece sarf ile ilgili kısmını ele aldık. Çalışmamız "Celâleyn Tefsirinde Sarf Uygulamaları" adıyla isimlendirilmiştir.

Çalışmamızda öncelikle sarf ile ilgili konular belirlenmiş, bu konulara kısaca temas edilmiş ve daha sonra sözkonusu eserin bu konular ile ilgili bölümleri örnekleri ile birlikte açıklanmıştır.

Çalışmamız kısa bir "giriş"ten sonra iki bölüme ayrılmıştır: Birinci bölümde, Celâleyn Tefsiri müellifleri ve Celâleyn Tefsirinin Arap dili ve belagatındaki yeri hakkında; ikinci bölümde, Sarf ilminin tanımı, doğuşu ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Celâleyn Tefsirinde âyetlerin tefsirinde geçen sarf ilmi ile ilgili konular üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Kur'an'ı Kerim, Celâleyn Tefsîri, Âyet, Sarf.

GRAMMATICAL (SARF) APPLICATIONS IN THE JALĀLAYN TAFSİR

Thesis Writer's Name-Surname: Mehmet Zeki OCAK
Şırnak University, School of Graduate Studies, Basic Islamic Sciences Department
Master Degree
December / 2020

Advisor: Title Name Surname: Asst. Prof. Şehmus ÜLKER
ABSTRACT

The Jalālayn Tafsîr formed by Celâleddîn Mahallî and Celâleddîn Süyûtî is an important work in understanding the Qur'an. From the point of evaluation, the most important feature of the aforesaid tafsir is the Qur'an, language, balāgha, etc.

We have dealt with only the part of the Jalālayn Tafsir related to Sarf and our study was named as " Grammatical (sarf) Applications In the Jalālayn Tafsır ", so as not to expand the mass of the study.

In our study, first of all, the subjects related to sarf (Grammar) have been determined, afterwards these subjects have been briefly mentioned upon, and then the relevant parts of the aforesaid work have been explained with examples.

Our study is divided into three sections after a brief "Introduction". In the first section, about the writers of Jalālayn Tafsîr and the place of the Jalālayn Tafsîr in Arabic language and balāgha; In the second section, information is given about the definition, birth, definition and importance of the sarf. As of that there is in the third section, the subjects related to sarf in the interpretation of the verses in the Jalālayn Tafsir have been dwelt on.

Keywords: Arabic Language Koran, Jalālayn Tafsir, Verse, Sarf.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
A. KONUNUN ÖNEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN METODU	2
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. CELÂLEYN TEFSİRİNİN MÜELLİFLERİ VE ARAP DİLİ VE BELÂGATINDAKİ ÖNEMİ	4
1.1. CELÂLEDDİN MAHALLÎ’NİN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	4
1.1.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği	4
1.1.2. Eserleri	5
1.2. CELÂLEDDİN ES-SUYÛTİ’NİN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	6
1.2.1. Hayatı.....	6
1.2.2. İlmî Kişiliği.....	6
1.2.3. Eserleri	7
1.3. CELÂLEYN TEFSİRİNİN ARAP DİLİ VE BELÂGATINDAKİ ÖNEMİ	8
1.3.1. Celâleyn Tefsîrine Genel Bir Bakış.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	11
2.1. SARF VE SARF İLMİNİN TANIMI	11
2.1.1. SARF İLMİNİN TANIMI	11
2.1.2. SARF İLMİNİN DOĞUŞU	11
2.1.3. SARF İLMİNİN KONUSU VE ÖNEMİ	11

2.2. CELÂLEYN TEFSİRİNDE SARF İLMİ UYGULAMALARI	13
2.2.1. FİİL (الفعال)	13
2.2.2. EMİR (الأمر) VE NEHİY (النهي).....	27
2.2.3. İSM-i FÂİL (اسم الفاعل).....	32
2.2.4. MÜBÂLAGÂ-I İSM-i FÂİL (مبالغة اسم الفاعل).....	36
2.2.5. İSM-i MEF'UL (الاسم المفعول)	41
2.2.6. SIFAT-I MÜŞEBBEHE (الصفة المشبهة)	45
2.2.7. İSM-i TAFDİL (اسم التفضيل).....	48
2.2.8. TAACCÜB FİİLLERİ (فِعْلًا التَّعَجُّب)	54
2.2.9. MASDAR (المصدر)	60
2.2.10. İSM-i ZAMÂN – İSM-i MEKÂN (اسم المكان -اسم الزمان)	71
2.2.11. İSM-i ÂLET (اسم الألة).....	75
2.2.12. İSM-i TASĞİR (اسمُ التَّصْغِير)	78
2.2.13. İSM-i MENSÛB (اسم المنسوب).....	83
2.2.14. İSİM FİİL (أسماء الأفعال).....	88
2.2.15. İ'LÂL, İBDAL, İDGÂM (الادغام, الابدال, الاعلام).....	99
SONUÇ	115
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

- b. : Bin
- Hız. : Hazreti
- c. : Cilt
- DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- nşr. : Neşreden
- ö. : Ölümü
- TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
- thk. : Tahkik
- vb. : Ve benzeri
- SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tsz. : Tarihsiz

GİRİŞ

A. KONUNUN ÖNEMİ

İnsan; kabul ettiği, inandığı dini anlamak, kavramak ve hayatına tatbik etmek ister. Bunun yolu da şüphesiz dinin kaynaklarını öğrenmek ve anlamakla olacaktır. İslam dininin temel kaynağı Kur'an'ı Kerimdir. Dolayısıyla İslam dinini anlamak isteyen bir bireyin başvuracağı ilk kaynak Kur'an'ı Kerim olacaktır.¹

Kur'an, Arapça nazil olan bir kitaptır. Bu durum gayet tabiidir; zira İslamın peygamberi Arap'tı ve İslamın ilk muhatapları da Araplardır. Kur'an açık bir Arapça ile, fasih bir dil ile nazil olmuştur. Kur'an, aynı zamanda mu'ciz (benzerini oluşturmaktan âciz bırakan), vecîz (özlü/özet ifadeler içeren) bir kitaptır. "Manası açık bir Arapça ile" indirilmiş, muhataplarından "âyetlerini iyiden iyiye düşünmelerini" istemektedir.²

İşte bu nedenlerden dolayı Kur'an'ı dolayısıyla dinlerini öğrenmek, kavramak ve benimsemek isteyen Müslümanlar Kur'an'a yönelmiş, Kur'an'ı anlama ve anlatma ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan biri de şüphesiz Kur'an'ın tamamını açıklayan, âyet âyet yorumlayan tefsirlerdir. Müslüman âlimleri birçok tefsir kaleme almışlardır. Bu tefsirler arasında miladi 15. yüzyılda yazılmaya başlanan "Celâleyn Tefsiri" adlı tefsir büyük bir rağbet görmüş ve günümüzde de çok okunan tefsirler arasında yerini almıştır.³

Kur'an'ın nazil olduğu ortam fasih ve belâğ insanlarının olduğu, edebiyatın, belagatın yaygın olduğu bir ortamdı. Kur'an bu insanlara meydan okurcasına son derece edebi bir üslupla hitap etmiştir. Kur'an evrensel olma hasebiyle nazil olduğu dönemden günümüze fusaha, buleğa ve ediplerin dikkatlerini celp etmiştir. Kur'an'ın edebiyatını ve belagatını anlamak, onu daha iyi anlamaya da vesile olmaktadır. Buna binaen birçok müfessir Arap dili ve belagatı ile Kur'an'a yaklaşmış bu minvalde Kur'an'ı tefsir etmeye çalışmışlardır.

Celâleddin el-Mahallî'nin (ö. 864/1459) yarım bırakıp Celâleddin es-Suyûtî'nin (ö. 911/1505) tamamladığı Celâleyn Tefsiri de Kur'an'ın belâgat yönünü ele almış, bu yöntemle

¹ Coşkun, Ahmet, "Kur'an'ın Kerim'in Anlaşılmasında Belagat İlminin Önemi", Kur'an ve Tefsir Araştırmaları Tartışmalı İlmî Toplantı, İstanbul 2000, s. 269.

² Dereli, M.Vehbi, "Arapça'yı Doğru Kullanmanın Kur'an'ın Anlaşılmasına Olan Etkisi", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 34, Konya 2012, s. 29-50.

³ Ali Akpınar, "Tefsîrü'l-Celâleyn", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2011, XXXX, 294-295.

tefsir etmeye çalışmış ve bunu başarılı bir şekilde eda etmiş bir tefsirdir. Aynı şekilde Kur'an'ı Kerimi dil açısından detaylı bir şekilde değerlendirmiştir.

Biz de bu çalışmamızda Celâleyn Tefsirinin ele aldığı sarf konularını, uygulamalarını bir araya getirme, tek bir çalışmada toplama, açıklama ve sunmaya gayret ettik. Sarf ilmini seçmemizin nedeni Sarf ilminin Arap dili gramerinin en önemli ilimleri arasında yer almasıdır. Bazı hocalarımız çalışmalarında Celâleyn Tefsiri'nin nahiv uygulamalarına değinmiş, bu konuda gayretli, faydalı çalışmalar meydana getirmişlerdir. Onun için biz de "Celâleyn Tefsirinde Sarf Uygulamaları" adlı konuyu çalışmak istedik. Ümidimiz odur ki bu çalışmamız Arap dili alanına katkı sağlayan bir çalışma olsun.

B. ARAŞTIRMANIN METODU

Bu çalışmamızda Celâleyn Tefsîri taranarak Sarf ilmi ile ilgili konu ve örnekler tespit edilmiştir. Bu konu ve örneklerle ilgili kısa bir açıklama yapılmış, konuların daha iyi bir şekilde anlaşılması sağlanmıştır. Ayrıca Sarf ilmi ile ilgili konular düzenli bir şekilde alt dallarına göre taksîm edilmiştir. Konu başlıklarının oluşturulmasında ez-Zencânin Tasrifu'l-'izzi adlı eserinden istifâde edilmiştir.

Ayrıca bu çalışmada, çalışmanın hacmini büyütmek için sözkonusu eserde bulunan bütün konulara yer verilmemiş, sadece Celâleyn Tefsîrinde bulunan Sarf ilmi ile ilgili konu ve örnekler yer almıştır.

Çalışmamızda da en çok istifade ettiğim Arapça kaynakların başında izzudin ez-Zencânin Tasrifu'l-'izzi, et-Teftâzânî'nin Şerhi't-Tesrîfi'l-'izzî, İbnHâcib'in eş-Şâfi, Maksud, ibn Hişâm'ın Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ adlı kitapları gelmektedir. Ayrıca günümüzde yazılan Hulusi Kılıç'ın Arapça Dilbilgisi Sarf, Mustafa Meral Çörtünün Arapça Dilbilgisi Sarf, Abdulkerim Ünal ve Mehmet Bilen'in Sistemik Sarf kitapları da faydalandığımız kaynaklar arasında olmuştur. Meâl olarak Diyanet İşleri Başkanlığı meâlinden istifâde edilmiştir.⁴

Bu çalışma esnasında bibliyografyada belirtilen eserlerden alıntılar yapılmış ya da zikredilen konunun mefhûmu alınmış, söz konusu bilginin hangi kaynaktan alındığı numarlandırılmış şekli ile dipnotta gösterilmiştir.

Çalışmamızın dipnotlarını oluştururken birden fazla eserden istifade ettiğimiz olmuştur. Bu çalışmamızda hangi kaynaktan daha çok yararlanmışsak öncelikle o kanak yazılmıştır. Ayrıca

⁴ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

dipnotlarda kitabın geçtiği ilk yerde kitabın adı detaylı bir şekilde zikredilmiş, diğer yerlerde kitabın yazarına atıfla kısaltmalar kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CELÂLEYN TEFSİRİNİN MÜELLİFLERİ VE ARAP DİLİ VE BELÂGATINDAKİ ÖNEMİ

1.1. Celâleddin Mahallî'nin Hayatı, İlmi Kişiliği ve Eserleri

1.1.1. Hayatı ve İlmi Kişiliği

Tam ismi Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Mahallî olan Celâlüddîn el-Mahallî, 1 Şevval 791 (23 Eylül 1389) tarihinde Mısır'da doğdu.⁵ İbnü'l-İmâd'a göre Tefâtân Arapları'ndandır. Aslen Nil nehrinin Dimyat kolunun batısındaki Mahalletülkübrâ'dan olan aile fertleri Mahallî nisbesiyle anılır.⁶

İlk eğitimini babasından ve dedesinden alan Mahallî büyük bir ilmî gelişmenin yaşandığı Kahire'de Şâfiî, Hanefî ve Mâlikî âlimlerinin ders ve sohbet halkalarına katıldı. Hocaları sayılan Demîrî (ö. 808/1405), Muhammed b. Ebû Bekir İbn Cemâa (ö. 733/133), İbnü'l-İrâkî (ö. 826/1423), Abdurrahman b. Ömer el-Bulkinî (824/1421), Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî (ö. 831/1428), İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Bedreddin Mahmûd el-Aksarâyî (ö. 733/1332), Nâsirüddin b. Enes el-Mısırî (ö. 807/1405) gibi şahsiyetlerden tefsir, fıkıh ve usulü, kelâm, Arap dili ve edebiyatı, mantık gibi çeşitli dersler aldı.⁷ Tefsir ve usûlü'd-dîn gibi konularda Bisâtî'nin yanında yetişti. Hâfızasının zayıflığına rağmen sahip olduğu üstün zekâ ve muhakeme gücüyle sıvrilerek bu ilimlerde eser verecek düzeye erişti ve döneminin önde gelen âlimleri arasında yer aldı. Geçimini baba mesleği olan kumaş ticaretiyle sağlayan Mahallî dükkânını vekiline bırakarak kendini tedris ve telif faaliyetlerine verdi. 844 (1440) yılından itibaren Berkûkıyye ve muhtemelen 852'den (1448) sonra İbn Hacer el-Askalânî'nin yerine Müeyyediyye Medresesi'nde fıkıh okuttu.⁸

Mahallî'nin talebelerinden bazıları şunlardır: Cerrâî (ö. 883/1478), Burhâneddin İbn Ebû Şerîf (ö. 923/1517), Kalesâdî (ö. 891/1486), Necmeddin İbn Kâdî Aclûn (ö. 826/1472),

⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed el-Mısırî ed-Davûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrût 1983, c. 2, s. 84.

⁶ Şükrü Arslan, "Mahallî", *DİA*, TDV, Ankara 2003, XXVII, 326.

⁷ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, el-Mektebetü'l-Vehbiyye, Kâhire 2000, c. 1, s. 237.

⁸ Arslan, "Mahallî", *DİA*, XXVII, s. 326.

Takıyyüddin İbn Kâdî Aclûn (ö. 928/1522), Şemseddin es-Sehâvî (ö. 902/1497) ve Celâleddin es-Süyûtî (ö. 911/1505).⁹

Celâleddîn Mahallî 1 Muharrem 864 (28 Ekim 1459) yılında vefât etmiş ve Kâhire’de Bâbunnasr dışındaki aile kabristanına defnedilmiştir.¹⁰

1.1.2. Eserleri

Tefsîrû'l-Celâleyn (Tefsîru'l-Kur'ân)

Celâlüddîn el-Mahallî’nin ömrü yetmediği için tamamlayamadığı tefsiri Celâlüddîn es-Süyûtî tamamlamıştır. Kehf Sûresi’nin başından Nas Sûresi’ne kadar Celâluddîn el-Mahallî tarafından telif edilen eser Bakara Sûresi’nden İsrâ Sûresinin sonuna kadar es-Süyûtî tarafından tamamlanmıştır.¹¹ Çalışmamızın konusu olması hasebi ile söz konusu eser hakkında ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde bilgilendirme yapılacaktır.

Şerhu'l-Varakât fî İlmî Usûli'l-Fıkh

İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî’nin (ö. 478/1085) el-Varakât adlı eserinin şerhi olup İbn Kâsım el-Abbâdî ve Ahmed b. Muhammed el-Bennâ (ö. 471/1079) gibi âlimler tarafından yapılmış hâşiyeleri vardır. Hattâb’ın (ö. 954/1547) el-Varakât Şerhi de Mahallî’nin şerhinin hâşiyesi mahiyetindedir.¹²

Kenzü'r-Râgıbîn fî Şerhı Minhâci't-Tâlibîn

Nevevî’nin (ö. 676/1277) Şafîî fıkhına dair yazmış olduğu *el-Minhâc fî Fıkhı's-Şâfiî* adlı eserin şerhidir.

d- el-Bedru't-Tâli' fî Cem'ıl-Cevâmi'

Bu eser, Tâceddin es-Sübki’nin (ö. 771/1370) fıkıh usûlüne dair telif ettiği eserin en güzel şerhlerinden biri olarak kabul edilir ve matbudur.

el-Envâru'l-Mudıyye fî Medhı Hayri'l-Berıyye

Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî’nin (ö. 695/1296) *Kasîdetü'l-Bürdeadlı* eserinin küçük ebatta bir şerhidir.

Şerhu'l-Bürde

Kâ'b b. Züheyr’in (ö. 24/645) *Kasîdetü'l-Bürde*’sinin şerhidir.

⁹ Arslan, “Mahallî”, *DİA*, XXVII, s. 326.

¹⁰ Çelebi, Kâtib, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn I-II*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut tsz., c. 1, s. 263.

¹¹ ez-Zehabî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîrve'l-müfessirûn*, el-Mektebetü'l-Vehbiyye, Kâhire 2000, c.1. s. 237.

¹² Arslan, “Mahallî”, *DİA*, XXVII, s. 326.

Şerhu'l-Kavâid li'bni Hişâm

İbn Hişâm en-Nahvî'nin (ö. 761/1360) gramer konusunda telif ettiği *el-İ'râb an Kavâidi'l-İ'râb* adlı eserinin tamamlanamamış şerhidir.

Kenzü'z-Zehâir

Takiyyüddin es-Sübkî'nin (ö. 771/1370) *et-Tâiyye* adlı eserinin şerhidir.¹³

1.2. Celâleddin es-Süyûti'nin Hayatı, İlmi Kişiliği ve Eserleri

1.2.1. Hayatı

Celâleddin el-Mahallî'nin öğrencisi olan es-Süyûti'nin tam adı Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûti eş-Şâfî'dir.¹⁴

1 Receb 849'da (3 Ekim 1445) Kahire'de doğdu. Ataları Orta Mısır'daki Asyût'ta yaşadığı için Süyûtî, büyük dedelerinden biri Asyût'a gelmeden önce Bağdat'ın Hudayriye mahallesinde bulunduğundan Hudayrî nisbeleriyle anılır. Asyût'a ilk yerleşen büyük dedesi Hümâmüddin bir sûfî olup buradaki kabri halen ziyaretgâhtır. Babası Kemâleddin Ebû Bekir Asyût'ta doğmuş, Kahire'de İbn Hacer el-Askalânî gibi âlimlerin talebesi olmuş, vâizlik yanında Mısır Abbâsî Halifesi Müstekfî-Billâh'ın hususi imamlığını yapmış, bir dönem Kahire kadılığına vekâlet etmiş, şerh, ta'lik ve hâşiye türünden eserler yazmıştır. Oğlunun da ilimle uğraşmasını istediğinden İbn Hacer'in derslerine giderken onu da götürmüş, Süyûtî henüz beş yaşlarında iken vefat edeceğini hissedince oğlunu medresedeki arkadaşlarına emanet etmiştir. Süyûtî'nin önemli iki hâmisinden biri İbnü'l-Hümâm, diğeri hocası Celâleddin el-Mahallî'dir. Annesinin Türk veya Çerkez asıllı bir câriye olduğu belirtilir. Eşi ve çocukları hakkında bilgi yoktur; sadece oğlu Ziyâeddin Muhammed'i Şümünnî'nin derslerine götürdüğü bilinmektedir.¹⁵

1.2.2. İlmi Kişiliği

Hafızlığını daha sekiz yaşına gelmeden tamamlamıştır. Çocuk yaşta yetim kalan Süyûtî kendini ilme vermiş; Umdetü'l-Ahkâm, Nevevî'nin ve Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) Minhâcı ve İbn Mâlik (ö. 672/1274)'in Elfiyyesi ezberlediği ilk kitaplar olmuştur. Bu kitapları Şeyhu'l-İslâm Alemüddîn el-Bulkînî (ö. 868/1464), Şerafüddîn el-Münâvî (ö. 871/1467), Kâdı'l-Kudât İzzeddîn el-Hanbelî (ö. 876/1471) gibi hocalara arz ederek on beş yaşında ilimle meşguliyeti fıkıh ve nahiv dersleri ile başlamıştır. Döneminin önde gelen ve yüz otuz yaşında olduğu söylenen Şihâbüddîn

¹³ ed-Davûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, c. 2, s. 87.

¹⁴ Kâtip, Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, c. 1, s. 263.

¹⁵ Halit Özkan, "Süyûtî", *DİA*, TDV, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 188.

eş-Şâramsâhî'den (ö. 865/1460) ferâiz ilmi başta olmak üzere matematik, cebir gibi dersleri almıştır. Şeyhûniyye Medresesi'nde Şemsüddîn Muhammed b. Mûsâ el-Hanefî (ö. 902/1497)'den aldığı Müslim'in son bölümü ve Şifâ'yısemâ yoluyla, İbn Mâlik'in Elfiyyesi'ni de baştan sona okumuş, bu hocaları Burhânüddîn el-Ebnâsî ve Şemsüddîn el-Bânî izlemiş, henüz 17 yaşında iken Arapça eğitimi verebilecek düzeye gelince kendisine icazet verilmiştir. Ayrıca Muhammed b. İbrâhîm eş-Şîrvânî (ö. 891/1486), Tekıyyüddîn Ebû Bekr Şâdi el-Haskefî (1088/1677), Tekıyyüddîn Ahmed b. Kemâl (ö. 832/1429), Muhammed b. Muhammed b. Hasan eş-Şümünî el-Hanefî (ö. 872/1468), Celâleddîn el-Mahallî (ö. 864/1459), Zeynü'l-Akabî, Şemsüddîn es-Sîrâmî (ö. 891), Mecidüddîn b. Sibâ', İzzeddîn b. Muhammed el-Mîkâtî gibi hocalardan da muhtelif ilim ve kitaplar okumuştur.¹⁶ Talebeleri arasında Alkamî (ö. 969/1561), Muhammed b. Ali Dâvûdi (ö. 945/1539), İbn İyâs (ö. 930/1524), Şemseddin İbn Tolun (ö. 953/1546), Muhammed eş-Şâzeli, Zeynüddin İbnü'ş-Şemmâ (ö. 861/1457), Hasan b. Ali-el Kaymerî (ö.), Siraceddin en-Neşşar (ö.938/1531), Şemseddin eş-Şâmi (ö. 942/1536) gibi âlimler bulunmaktadır.¹⁷

1.2.3. Eserleri

Süyûtî'nin eserlerinin önemli bir kısmı küçük risâleler halinde bulunmaktadır. Müteaddit ciltlerden oluşan *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'irfi'n-Nahv*, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, *el-Müzhir*, *Buğyetü'l-Vu'ât*, *ŞerhuŞevâhidi'l-Muğni*, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân* gibi oldukça hacimli eserleri de vardır. Pek muhtelif mevzularda ve çok sayıdaki eserlerinin ekseriyeti uzun araştırmalar mahsulü olan terkibi teliflerden ziyade çeşitli kaynaklardan iktifat suretiyle derlenmiş eserlerdir.¹⁸

Eserlerinden bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: *ed-Dürrü'l-Mensûrfi't-Tefsîri'l-Me'sûr*, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, *Nevâhidü'l-Ebkâr ve Şevâridü'l-Efkâr*, *Tercümânü'l-Kur'ân fî Tefsiri'l-Müsned*, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, *el-Leâli'l-Masnûafi'l-Ehâdisi'l-Mevdûa*, *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, *Tabakâtü'l-Huffâz*, *el-Câmiu's-Sagîr*, *Cem'u'l-Cevâmi'*, *Buğyetü'l-Vüât*, *Husnü'l-Muhâdara*, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, *Târîhu'l-Hulefâ*, *Tefsîrü'l-Celâleyn*.¹⁹

¹⁶ Halil İbrahim Süslü, *Celâleyn Tefsiri'nde Garîbü'l-Kur'ân Örnekleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2016, s. 10-11.

¹⁷ Özkan, "Süyûtî", DİA, XXXVIII, 188.

¹⁸ Vuruşkan, Halil İbrahim, *Celâleyn Tefsirinde Nahiv Uygulamaları*, Atatürk Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012, s. 8.

¹⁹ Vuruşkan, Hüseyin, *CelâleynTefsirinde Nahiv Uygulamaları*, Atatürk Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012, s. 8.

1.3. Celâleyn Tefsirinin Arap Dili ve Belâgatındaki Önemi

1.3.1. Celâleyn Tefsîrine Genel Bir Bakış

1.3.1.1. Muhtevası

Tefsîrü'l-Celâleyn Celâlüddîn Süyûtî ve Celâlüddîn Mahallî tarafından hazırlanan çok değerli ve meşhur bir tefsîrdir. Muhakkik ve âlimler tarafından muhtelif zamanlarda övgüye nail olmuştur. Celâleyn Tefsîri, tefsîrler içerisinde çok değerli bir tefsîr olup, büyük bir özenle bir araya getirilmiştir. Söz konusu eser kıymetli bir kitap olup kolay anlaşımı ve muhtasar ibarelerinin çokluğuyla bilinir. İlim ehli tarafından tabakat kitaplarında adından sık sık bahsedilir. Bu özet tefsîr Kur'an ilimlerinde birçok ilmî kendisinde barındırır. Bu ilimler tefsîr, usûl, fıkıh, lügat, nahiv, belâgat, akaid ve diğer ilimlerdir. Bu eser Celâlüddîn Mahallî'nin yazdığı kısım ve Celâlüddîn Süyûtî'nin yazdığı kısım olmak üzere iki bölümde oluşmaktadır. Mahallî Kehf sûresinin başından başlayarak Nas suresi de dahil olmak üzere Kur'an'ı Kerim'in sonuna kadar tefsîr etmiştir. Aynı zamanda buna Fâtiha'yı da eklemiştir. Daha sonra Süyûtî Mahallî'nin ölümünden sonra Bakara sûresinden başlamak suretiyle İsrâ sûresinin sonuna kadar olan kısmı tamamlamıştır. Süyûtî bu tamamlama işini 40 gün içerisinde yapmıştır.²⁰

1.3.1.2. Metodu

Kur'ânı baştan sona bütün âyetleriyle ele almayan bu eser, Fâtiha ile Nas sûresi arasındaki 114 sûrenin tamamını kapsamaktadır. Müfessirler diledikleri âyetler üzerinde açıklama yaparken bazı âyetler hakkında âyette geçen kelimenin sadece anlamıyla ya da kelimenin mürâdifini vermekle yetinir. Bazı âyetlerde ise sadece i'rap yaparak geçmektedirler. Bazen bir kitapta iki cilt olarak bastırılan bu kitap, küçük hacmine rağmen, her âyeti ele almasa bile bütün sureleri içeren yapısıyla dikkat çekmekte, âyetleri dil, i'rap, kıraat, nazım, mânâ ve diğer yönlerden ele almaktadır.²¹

1.3.1.3. Hâşiyeleri

Celâleyn Tefsîri üzerine birçok hâşiye yazılmıştır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

- Şemsüddin Muhammed el-Alkamî (ö. 969/1561): *Kabesü'n-Nîrayn alâ Tefsîri'l-Celâleyn*.

²⁰ Altuntaş, Abdurrahman, *Celâleyn Tefsiri ve Metodu*, Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 44.

²¹ Altuntaş, *Celâleyn Tefsiri ve Metodu*, s. 45.

- Mevlânâ el-Fâdıl Nûreddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî (Aliyyü'l-Kârî) (ö.1010): *Cemâleyn*.
- Muhammed Bedrüddîn el-Kerhî (ö.1006): *Mecmau'l-Bahrayn ve Matlau'l-Bedreyn* adını verdiği bu haşiye, dört ciltlik Celâleyn şerhidir.
- Fas'ta'da vefat etmiş olan Abdurrahman b. Muhammed el-Fâsî el-Kasrî'nin de bir haşiyesi vardır.
- Atıyye b. Atıyye el-Burhânî el-Üchûrî (ö. 1190): *Kitâbu'l-Kevkebeyni en-Nîrayni fi Halli Elfâzi'l-Celâleyn*.
- Şeyh Süleyman Cemel'in (ö. 1204): *el-Fütühâtül-İlâhiyye*. "*Cemel Hâşiyesi*" olarak meşhurdur.
- Şeyh Ahmed es-Sâvî el-Mâlikî (ö. 1241/1825): *Hâşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn*. Bu haşiye de "*Sâvî Hâşiyesi*" olarak meşhur olmuştur.
- Sa'dullah b. Gulam el-Kandihârî: *Keşfu'l-Mahcûbîn an Hazîyi Tefsîri'l-Celâleyn*.
- Abdullah en-Nibrâvî eş-Şâfîî: *Kurratü'l-Ayni ve Nüzhetü'l-Fuâdadıyla*.²²

1.3.2. Celâleyn Tefsîrinin Kaynakları

Celâleyn Tefsîrinin iki büyük müfessirinin de açıklamış oldukları ayetlerde görüşlerini sağlam bir temele dayandırmak ve daha anlaşılır hale getirmek için ilim dünyasında yer edinmiş önemli âlimlerden alıntılar yaptıklarına şahit olmaktayız. Söz konusu âlimleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

et-Taberânî (ö. 360/971), Sibeveyhi (ö. 180/796), Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 458/1066), İmâm-ı Şâfîî (ö. 204/820), Mahmûd Zemahşerî (ö. 538/1144), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), İkrime (ö. 105/723), Müberrid (ö. 286/900), Amr b. Ubeyd (ö. 144/761), İbn-i Keysân (ö. 320/932), Mücâhid (ö. 103/721)²³

1.3.2. Dil İlimlerindeki Yeri

Hz. Peygamberin en büyük mucizesi olan Kur'ân'ı Kerîm, üslûb yönüyle eşsiz bir kitaptır. Kur'ân, üslûbu sayesinde kendini herkese dinletmiş, büyük küçük ayırmaksızın her yaştaki insana iman aşılamiştı. O aynı zamanda mânâ zenginliği ile de kendisine hayran bırakan bir kitaptı. Müfessirlerimiz, tefsirlerinde özellikle bu yön üzerinde durmuşlar, Kur'ân'ı Kerim'i, dil, i'rap, nazım, meânî vb. yönleriyle ele almış ve Kur'ân'ın dil yönünü ortaya koymaya çalışmışlardır.

²² Akpınar, "Tefsîri'l-Celâleyn", *DİA*, XXXX, s. 294-295.

²³ Vuruşkan, *Celâleyn Tefsirinde Nahiv Uygulamaları*, s. 11.

Tefsirde özellikle Nahiv ve Sarf ile ilgili konu ve örneklere ağırlık verilmiş, Sarf konularına oranla Nahiv konularının daha ağırlıklı olduğuna şahit olduk. Belagat ile ilgili çok fazla bilginin olmadığı tarafımızca tesbit edilmiştir.²⁴

²⁴ Vuruşkan, *Celâleyn Tefsirinde Nahiv Uygulamaları*, s. 35.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. SARF VE SARF İLMİNİN TANIMI

2.1.1. Sarf İlminin Tanımı

Sarf (صرف): (şekil bilgisi, morfoloji) sözlükte değiştirmek,²⁵ çevirmek, döndürmek, harcamak, para bozdurmak gibi anlamlara gelir.²⁶ Istılahta (Terim anlamı) ise istenilen anlamları oluşturmak için kök bir kelimedenden emsile-i muhtelifeyi (değişik kelimeleri) türetme sanatıdır.²⁷ Cürcânî, sarfı şöyle tanımlar: Müfred olan bir kelimeyi çekimleyerek değişik lafız ve anlamlar elde etmektir.²⁸

2.1.2. Sarf İlminin Doğuşu

Sarf meseleleri nahiv ilminin kuruluşundan itibaren bu ilmin konuları arasında karışık bir şekilde ele alınmıştır. Söz gelimi Sîbeveyhi ve Radıyyüddin el-Esterâbâdî gibi kadim dilciler sarfı nahvin bir cüzü diye görmüşlerdir. Nitekim zamanımıza ulaşan ilk gramer kitabı olan Sîbeveyhi'ye ait el-Kitâb adlı eserin ikinci yarısının çoğunu sarfla ilgili konular oluşturur. Bu yöntem daha sonra yazılan el-Muktedab (Müberred), el-Usûl (İbnü's-Serrâc), el-Mufasssal (Zemahşerî), el-'Ubâb (Ukberî), el-Mukarrib (İbnUsfûr el-İşbîlî), el-Elfiyye (İbn Mâlik) gibi nahve dair kitaplarda yankı bulmuş, bunların son kısımlarında sarf konularına yer verilmiştir.²⁹

Bu ilmin kurucu şahsiyetine gelecek olursak, Mâzinî, el-Kitâb'da bulunan sarf bahislerinden yararlanarak Kitâbü't-Tasrîf'ini yazmıştır. Dolayısıyla Mâzinî bu ilmin kurucusu olarak addedilir.³⁰

2.1.3. Sarf İlminin Konusu ve Önemi

Sarf ilminin konusu İbn Hâcib'e göre "Kelimelerin yapısının hallerini bazı kaide ve kurallarla inceleyen bir ilimdir." Arapça'da kelimeler üç kısma ayrılır; İsim, fiil ve harftir. Sarf

²⁵ ez-Zencânî, Ebü'l-Meâlî İzzüddîn Abdülvehhâb b. İbrâhîm b. Abdilvehhâb, *Tasrifu'l-İzzî*, Yasin Yayınları, İstanbul 2018, s. 202.

²⁶ Luvîs Ma'lûf el-Yesûî, *el-Müncid*, 35. Baskı, Darü'l-Meşrik, Beyrût 1973, s. 765; Abdülkerim Ünal ve Mehmet Bilen, *Sistemik Sarf*, 4. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 2017, s. 41.

²⁷ ez-Zencânî, Ebü'l-Meâlî İzzüddîn Abdülvehhâb b. İbrâhîm b. Abdilvehhâb, *Tasrifu'l-İzzî*, Dâru'l-Minhâc, Beyrût 2008, s. 49.

²⁸ el-Cürcânî, Ebü Bekr Abdülkâhîr b. Abdirrahmân b. Muhammed, *el-Miftâh fi's-Sarf*, thk. Suheyb Nuri Ali, Daru'n-Nuru's-Sabâh, Midyat 2016, s. 31.

²⁹ Hulûsi Kılıç, "Sarf", DİA, TDV, İstanbul 2009, XXXVI, s.136-137.

³⁰ Hulûsi Kılıç, "Sarf", DİA, XXXVI s. 136-137.

ilmi bu üç kelimenin yapılarını inceler. Onların iştikak ve i'lallerini ele alır. Fiillerin çekimlerini; onların mâzi, muzâri, emir olma durumlarını, isimlerin ismi fâil, ismi mefûl, ismi zaman ve isimi mekân gibi değişik hallerini ele alır.³¹

Sarf ilminin amacı zihnimize tasarladığımız anlamları değişik kelimelerle eda etmektir. Sarf ilmi olmasa bu anlamları elde edemeyiz. Örneğin جلوس bir kök kelimedir. Bu kök kelimedenden; oturdum/جلسْتُ, oturdun/جلسْتَ, oturdunuz/جلستم, oturan/جالس, oturanlar/جالسون-جالسون, otur/اجلس, oturma/لا تجلس gibi anlamları elde etmek için sarf ilmini bilmemiz ve uygulamamız gerekmektedir.³²

Ayrıca sarf bilgisi bize sözlüklerden kolayca yararlanabilme yeteneğini de kazandırır. Şöyle ki sözlükler genelde kök kelime sistemine göre düzenlenmiştir. Kök kelimenin tespiti ve kök kelimedenden diğer kelimeleri üretmek ise ancak sarf bilgisi sayesinde olabilir. Onun için Arapça öğrenmede sarfın büyük rolü vardır.³³

³¹ İbnü'l-Hâcıb, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus, *eş-Şâfiye fi 'ilmi't-tasrîf*, thk. Salih Abdulazim eş-Şa'ir, el-Mektebetü'l-Âdâb, Kâhire tsz.,s. 59.

³² Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 13.

³³ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 13.

2.2. CELÂLEYN TEFSİRİNDE SARF İLMİ UYGULAMALARI

2.2.1. Fiil (الفعل)

Fiil; sözlükte iş, oluş, hareket bildiren kelimedir.³⁴ İstılahta (terim anlamı) ise kendi içindeki bir anlamı ifade eden, mâzi(geçmiş), hâl (şimdi), istikbâl (gelecek) zamanlarından birisi ile beraberlik arz eden kelime türüdür.³⁵

Fiilin dört özelliğe sahip olması gerekmektedir.

- Mazî, muzârî veya emir gibi belli kalıplarda (vezinlerde) olması,
- Zaman göstermesi,
- Şahıs göstermesi,
- Eylem bildirmesi,

Bu dört şartın bir arada bulunmadığı kelime, “ fiil” adını almaz. Mesela: Sadece eylem bildiren: الكتابة : “ yazmak”, Sadece zaman bildiren: اليوم : “bugün”, غدا: “yarın” ve sadece şahıs bildiren: علي : “ Ali” gibi kelimeler “ fiil” değildir.³⁶

Sahip olduğu birtakım özellikleri ile fiil kelimesini, karşıtları olan isim ve harften ayırt etmek mümkündür. Söz konusu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Başında (لُنْ-أُنْ-إِنْ-لَمَّا-لَمْ-سَوْفَ-س-قَدْ) edatlarından birisi bulunabilmek,
- Sonuna “te’kidnûn” larından biri bitişebilmek,
- Sonuna “fâiliyyet tası” (ت) bitişebilmek
- Sonuna “te’nis tâsı” (ت) bitişebilmek³⁷

a- Mîzan (مِيزَان)

Mîzan, kelime anlamı ile ölçü, tartı aleti demektir.³⁸ İstılahta ise kelimenin durumunu belirlemek, kelimedeki asıl ve fazla harfleri birbirinden ayırmak için konulan tartı, ölçüdür.³⁹ Fiil ve isimlerin asıl harfleri vezin (الْوَزْنُ) şeklinde adlandırılmaktadır.

³⁴ İbrahim Enis, *el-Mu’cemu’l-Vesît*, el-Mektebetü’Şurûki’d-Düveliyye, 4. Baskı, Mısır 2004, s. 695.

³⁵ el-Meylânî, Muhammed b. Abdürrahim el-Ömerî, *Şerhu’l-Muğnî fi ‘ilmi’n-nahv*, Mektebetu’s-seydâ, 2. Baskı Diyarbakır 2015, s. 3.

³⁶ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005, s. 5.

³⁷ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 5.

³⁸ el-Yesûî, *el-Müncid*, s. 899.

- Sülâsi fiil ve isimlerin vezni (فعل)’dir. Birinci harfe “fâu’l-fiil” (فَاءُ الْفِعْلِ), ikinci harfe “aynu’l-fiil” (عَيْنُ الْفِعْلِ), üçüncü harfe “lâmu’l-fiil” (لَامُ الْفِعْلِ) denir. Örneğin (دَهَبَ) fiilinde ذ:فَاءُ الْفِعْلِ ه: عَيْنُ الْفِعْلِ لَامُ الْفِعْلِ

- Rubâî fiil ve isimlerin vezni (فَعْلَل) olur. (فَعْلَل) vezninde ilk üç harfi isimlendirilmesi sülâsî fiillerde olduğu gibidir. Dördüncü harf “ikinci lâmu’l –fiil” (لَامُ الْفِعْلِ الثَّانِيَّةُ) olarak adlandırılır. Örneğin (دَحْرَج) fiilinde:

د: فَاءُ الْفِعْلِ ح: عَيْنُ الْفِعْلِ ر: لَامُ الْفِعْلِ الْأَوَّلُ ج: لَامُ الْفِعْلِ الثَّانِي

- Beş harfli isimlerin vezni (فَعْلَل) olur. İlk dört harfinin adlandırılması rubâî fiillerde olduğu gibidir. Beşinci harf “üçüncü lâmu’l-fiil” (لَامُ الْفِعْلِ الثَّلَاثِيَّةُ) olarak adlandırılır.

Örneğin اصْطَبَلْ kelimesinde:

ا: فَاءُ الْفِعْلِ ص: عَيْنُ الْفِعْلِ ط: لَامُ الْفِعْلِ الْأَوَّلِي ب: لَامُ الْفِعْلِ الثَّانِيَّةُ ل: لَامُ الْفِعْلِ الثَّلَاثِيَّةُ

olarak geçmektedir.⁴⁰

b- Mevzun (مَوْزُون)

Sözlük anlamı itibarı ile ölçülen, tartılan demektir.⁴¹ Terim olarak mîzan ile karşılaştıran kelime şeklinde tanımlanır.⁴² Kelimenin asıl veye fazla harflerini belirlemek için mîzan ile karşılaştırılan kelimeye mevzûn (موزون) denilir. Şu durumda (فَعْلَل) kelimesi dışındaki bütün kelimeler mevzundur. Örneğin mîzan olan (فَعْلَل) kelimesi ile karşılaştırılan (نَصَرَ) kelimesi mevzûn olur.

Arapçada mîzan her yönü ile mevzuna uyar. Mîzandaki herhangi bir değişiklik mevzunda da görülür.⁴³

Bâblar (الْأَبْوَاب)

Sözlükte kapı anlamında kullanılır.⁴⁴ İstilahta (terim anlam) ise belli bir fiil şekli, belli bir fiil grubunun sembol kalıpları anlamına gelmektedir.⁴⁵

³⁹ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 20.

⁴⁰ Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul 2017, s. 123.

⁴¹ el-Yesûî, *el-Müncid*, s. 899.

⁴² Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 20.

⁴³ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 21.

⁴⁴ Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ali Cemalu'd-din b. Manzur el-Ensari er'Ruweyfi'i el-İfrikî, *Lisanu'l-'Arab*, Daru Sadr, 3. Baskı, Beyrut, tsz., c. 1, s. 223; Ebû Nasr İsmail b. Hamad el-Cevherî el-Farâbî, *es-Sihah Tacu'l-Lüga ve Sihahu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Daru'l-'ilmi'l-melayîn, 4. Baskı, Beyrut 1987, c.1, s. 90; el-Yesûî, *el-Müncid*, s. 52.

Arapçada fiiller kök harfi üç olan “sülâsî” ve kök harfi dört olan “rübâî” olmak üzere iki guruba ayrılmaktadır. Söz konusu fiiller, asıl harflere harf ilâve edilmeyen “mücerred” ve kök harfe çeşitli harflerin ilâve edildiği “mezidunfih” olmak üzere yine iki guruba ayrılmaktadır.⁴⁶

Sülâsî mücerred fiillerin mâzî ve müzâridekiaynu’l-fiilin harekesi altı farklı şekilde gelmektedir.⁴⁷ Bunlar aşağıdaki tabloda örneklendirilmiştir.

Anlamı	Muzâri (mevzûn)	Mâzî(mevzûn)	Muzâri (Mîzân)	Mâzî(Mîzân)
Yardım etmek	يُنَصِّرُ	نَصَرَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
Vurmak	يَضْرِبُ	ضَرَبَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
Açmak	يَفْتَحُ	فَتَحَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
Bilmek	يَعْلَمُ	عَلِمَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
Güzelleşmek	يَحْسُنُ	حَسَنَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
Hesab etmek	يَحْسِبُ	حَسِبَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ

Asıl harfî üç olup içinde zâid harflerin bulunduğu fiiller on iki bâba ayrılmaktadır. Söz konusu bâblar; asıl harflere bir, iki veya üç harf ziyade edilmek sureti ile üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁴⁸

- Asıl harflere bir harfin ziyade edilmesi ile oluşan sülâsî mezid fiiller, üç bâba ayrılmaktadır.⁴⁹ Söz konusu bâblar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Anlamı	Muzâri(mevzûn)	Mâzî(mevzûn)	Muzâri(mîzân)	Mâzî(mîzân)
İkramda bulunmak	يُكْرِمُ	أَكْرَمَ	يَفْعَلُ	أَفْعَلَ
Sevindirmek	يُفْرِحُ	فَرَحَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
Savaşmak	يُقَاتِلُ	قَاتَلَ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ

⁴⁵ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 30.

⁴⁶ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 49.

⁴⁷ Ebu’l-Feth Osman b. Cinnî el-Mûsilî, el-Munsif li İbn Cinnî, *şerhu kitabi’t-tasrif li Ebi Osman el-mazinî*, Daru İhyâi’t-turâsî’l-Kadim, 1. Baskı, 1954, s. 188; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 125.

⁴⁸ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 38.

⁴⁹ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 36.

- Asıl harflere iki harfin ilave edilmesi ile oluşan sülâsi mezid fiiller beş bâba ayrılmaktadır.⁵⁰ Söz konusu bâblar aşağıdaki tabloda örneklendirilmiştir.

Anlamı	Muzâri(mevzûn)	Mâzî(mevzûn)	Muzâri(mizân)	Mâzî(mizân)
Kırılmak	يَنْكَسِرُ	انْكَسَرَ	يَنْفَعِلُ	انْفَعَلَ
Toplanmak	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ	يَفْعَلُ	افْعَلَ
Kıpkırmızı olmak	يَحْمَرُ	احْمَرَ	يَفْعَلُ	افْعَلَ
Konuşmak	يَتَكَلَّمُ	تَكَلَّمَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ
Uzaklaşmak	يَتَبَاعَدُ	تَبَاعَدَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ

- Asıl harflere üç harfin ilave edilmesi ile meydana gelen fiiller dört bâba ayrılmaktadır.⁵¹ Söz konusu bâblar aşağıdaki tabloda örneklendirilmiştir.

Anlamı	Muzâri (mevzûn)	Mâzî (mevzûn)	Muzâri (mizân)	Mâzî (mizân)
Çıkartmak	يَسْتَخْرِجُ	اسْتَخْرَجَ	يَسْتَفْعِلُ	اسْتَفْعَلَ
Yer otbitirmek	يَعْتَشُو شَيْبُ	اعشوشب	يَفْعَوُ عَلُ	افعوعل
Hızlı yürümek	يَجْلُوذُ	اجْلُوذَ	يَفْعَوُلُ	افْعَوُلَ
Kıpkırmızı olmak	يَحْمَرُ	احْمَرَ	يَفْعَالُ	افْعَالَ

- Asıl harfleri dört harf olup kendisine harf ilave edilmeyen rubâi mücerred fiillerin sadece bir bâbı mevcuttur.⁵² Söz konusu bâbın örneği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Anlamı	Muzâri(mevzûn)	Mâzî(mevzûn)	Muzâri(mevzûn)	Mâzî(mizân)
Yuvarlamak	يُدْخِرُ	دَخَرَ	يُفْعَلُ	فَعَّلَ

⁵⁰ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 40.

⁵¹ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 43.

⁵² Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 45.

Asıl harfi dört olup bunlara bir harf ilave edilen Rubâi mezidun fih fiillerin sadece bir bâbı vardır.⁵³ Bu bâb örnekleriyle beraber aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Anlamı	Muzâri(mevzûn)	Mâzî(mevzûn)	Muzâri(mevzûn)	Mâzî(mizân)
Yuvarlanmak	يَتَدَحَّرُج	تَدَحَّرَج	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ

Kök harfleri dört olup bunlara iki harfin ilave edilmesi ile meydana gelen fiillerin iki bâbı mevcuttur.⁵⁴

Anlamı	Muzâri(mevzûn)	Mâzî(mevzûn)	Muzâri(mizân)	Mâzî (Mizân)
Toplanmak	يَحْرُنْجُمُ	احْرُنْجَمُ	يَفْعَلُّ	افْعَلَّ
Titremek	يَقْتَسِعُرُ	اقْتَسِعَرُ	يَفْعَلُّ	افْعَلَّ

Misâl 1:

{ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ } “Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir. Buna imkânı olmayan ise üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde (bozarsanız) yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinize bağlı kalın. Allah âyetlerini sizin için bu şekilde açıklıyor ki şükredesiniz”⁵⁵ âyetinde (عَقَّدْتُمْ) fiili “tef’îl” (تَفَعَّلَ) ve (مُفَاعَلَةٌ) babları ile okunmuştur.

⁵³ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 46.

⁵⁴ Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 46.

⁵⁵ el-Mâide: 5/89.

{عَقَّدْتُمْ} بِاللِّتَخْفِيفِ وَالتَّشْدِيدِ وَفِي قِرَاءَةِ عَاقِدْتُمْ⁵⁶

Misâl 2:

{مَا نُنَسِّخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ نَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} ”Biz bir

âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kâdirdir”⁵⁷ âyetinde (نُنَسِّخُ) fiili sülâsi mücerred (فَعْلٌ يَفْعُلُ) babından gelmiş olup, (افعال) bâbı şeklinde de okunmuştur.

{ننسخ} وفي قراءة بضم النون من أنسخ⁵⁸

(الفعل المتعدى) Muteaddî Fiil

Fâili ile yetinmeyip mef’ûle geçiş yapan fiil türüdür. Mute’addi ism-i ile adlandırılmakla beraber vak’i (الْوَأَقِعُ), mucâviz (الْمُجَاوِزُ) isimleri ile de adlandırılmaktadır.⁵⁹ Başka bir ifade ile muteddî fiil, mef’ulu bihi harf-i cerrin vasıtası ile değil doğrudan doğruya alan fiildir.⁶⁰ (نَصَرَ زَيْدٌ) cümlesinde (نَصَرَ) fiili fâili olan zeyd ile yetinmeyip mef’ulu olan amr ‘a geçiş yapmıştır. Söz konusu fiil türü “Kime, kimi, neye, neyi” sorularına cevap olan fiildir.⁶¹

Aldığı mef’uller açısından üç gruba ayrılmaktadır:

- Tek mef’ul isteyen fiil: (ضَرَبَ) fiili gibi
(ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْرًا) (Zeyd Amr’ı dövdü)
- İki mef’ul isteyen fiil: (أَعْطَى) fiili gibi
(أَعْطَيْتُ زَيْدًا دِرْهَمًا) (Zeyd’e bir dirhem verdim.)
- Üç mef’ül isteyen fiil: (أَعْلَمَ) fiili gibi.⁶²
(أَعْلَمْتُ زَيْدًا عَمْرًا فَاصِلًا) (Zeyd’e Amr’ın iyi biri olduğunu öğrettim.)

⁵⁶ Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Mahallî ve Ebu’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*, Müessesetü’r-Reyyan, Beyrut tsz., s. 122.

⁵⁷ el-Bakara: 1/106.

⁵⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*, s. 16

⁵⁹ Abdullatif Muhammed el-Hatib, *el-Musteksâfi ‘ilmi’s-sarf*, Daru’l-‘aruba, 1. Baskı, Kuveyt 2003, s. 140; ez-Zencânî, *Tasrifü’l-‘İzzi*, s. 200.

⁶⁰ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 104.

⁶¹ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 84.

⁶² İbn Hâcib, *eş-Şâfiye fi ‘ilmi’t-tasrîf*, s.46

Lazım Fiil (الفعل اللازم)

Mef'ûlunu (mef'ûlun bih) doğrudan doğruya almayan fiil türüdür. Başka bir deyişle fâiliyle yetinen fiildir. Lazım fiil mef'ûlunu harf-i cer vasıtasıyla alır.⁶³

Lazım fiilin mute'addi fiile dönüştürülmesi hemze, ted'îf ve harf-i cer ile olur.⁶⁴ “Kime, kimi, neyi, neye” sorularına cevap olmayan fiil türüdür.⁶⁵ Lazım fiilinin meçhûlü belli şartlar dahilinde oluşmaktadır. Örneğin (حَسُنَ) fiil fâili ile yetinip mef'ûlü bihi'ye geçiş yapmadığından lazım fiildir.⁶⁶

Misâl 1:

{ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ }
 {لَنُبَوِّئَنَّهُمْ} “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları -hiç şüphemiz olmasın- içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz; sıkıntılara katlanan, yalnız Allah’a dayanıp güvenerek işlerini gerektiği gibi yapanlara ne güzel karşılık!”⁶⁷ âyetindeki (لَنُبَوِّئَنَّهُمْ) kelimesi lazım fiil olup (غُرَفًا) ismine, hazfolunmuş (في) harf-i cerin vasıtası ile mute'addi olmuştur.

{لَنُبَوِّئَنَّهُمْ} وتعديته الى غرفا بتقدير في⁶⁸

Misâl 2:

{ لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْأَعْلَى وَيُفَذِّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ } “Onlar artık o yüce topluluğu dinleyemezler, (bölgeden) uzaklaştırmak için üzerlerine her yönden atış yapılır, ayrıca onlar (âhirette de) bitmez bir azaba çarptırılacaklardır.”⁶⁹ âyetindeki (لَا يَسْمَعُونَ) kelimesi “kulak vermek” (اصغاء) anlamını içerdiğinden harf-i cer olan (الي) vasıtası ile mute'addi olmuştur.

{ لَا يَسْمَعُونَ } وعدي السماع بالي لتضمنه معن الاصغاء⁷⁰

Ma'lûm -Meçhûl Fiiller (المعلوم والمجهول):

Mâzî ve muzâri fiiller, fâilin belli olup olmaması açısından değerlendirildiğinde ma'lûm ve meçhûl fiil olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Ma'lûm bilinen anlamındadır. Fiilin kimin

⁶³ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 201; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 103.

⁶⁴ Ahmed b. Muhammed el-Hamlâvi, *Şezâ'l-'urfî fi fenni's-sarf*, thk. Nasrullah Abdurrahman, Mektebetu'r-rüşd, Riyad, tsz., s. 38; *Mecmu'atu's-Sarf*, (*Maksud*), 1. Baskı, Daru'n-nuru's-sabah Yayınları, Lübnan 2016, s. 156.

⁶⁵ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 84.

⁶⁶ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 202.

⁶⁷ el-Ankebût: 29/58.

⁶⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 403.

⁶⁹ Sâffât: 37/ 8.

⁷⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 446.

tarafından işlendiği veya kimde gerçekleştiği cümlede zikredilmişse fâil biliniyor demektir. Bu durumda fâil ma'lûm, fiil de ma'lûm fiil olur. Örneğin “نَصَرَ زَيْدًا / Zeyd yardım etti” cümlesinde fiilin kimin tarafından yapıldığı zikredildiği için fâil ma'lûm, fiil de “ma'lûmfiil”dir.⁷¹

Meçhûl, bilinmeyen demektir. Meçhûl fiil ise fiilin kimin tarafından yapıldığı cümle içerisinde zikredilmeyen diğer bir deyişle fâili bilinmeyen fiil türüdür. Örneğin “يُطَبِّعُ الْكِتَابَ”/kitap basıma verilecek) denildiğinde baskıya verilecek şeyin kitap olduğu cümlede belirtilmişse de baskıya verecek kişinin kim olduğu cümlede belirtilmemiştir. Yani fâil “meçhûl”, fiil de “meçhûl fiil”dir.⁷²

Mâzî Fiil (الفعل الماضي/ Geçmiş Zaman Fiili):

Mâzi, (م/ض/ي) (m-d-y) kökünden gelir. Sözlükte; gitmek, geçmek, boş olmak gibi anlamlara gelir.⁷³ Terim anlamda ise mâzî, geçmiş zamanda meydana gelmiş bir durum ve olayı gösteren fiil türüdür.⁷⁴ Başka bir ifade ile geçmiş zaman anlamını taşıyan; sonu üstün, ötre veya sukun ile biten kelimedir.⁷⁵ Mâzî fiil, içinde bulunulan zamandan önceki bir zamanda meydana gelmiş olumlu (muspet) bir olayı, eylemi veya meydana gelmemiş (menfi) bir olayı, eylemi bildiren fiildir.⁷⁶

Anlamı	Mâzî Fiil
Bildi, bilmiş	عَلِمَ
Bilmedi, bilmemiş	مَا عَلِمَ
Yazdı, yazmış	كَتَبَ
Yazmadı, yazmamış	مَا كَتَبَ

⁷¹ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 92; Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 57-58.

⁷² Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 92; Ünalın ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 58.

⁷³ İbrahim Mustafa, Ahmed ez-Zeyyad, Hamid Abdulkadir ve Muhammed en-Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit*, Daru'n-neşr, Daru'd-de'va, thk. Mucme'u'l-lugati'l-arabiyye, tsz., c. 2, s. 875; el-Yesûî, *el-Müncid*, s. 765.

⁷⁴ ez-Zencânî, *Tasriifu'l-İzzî*, s. 202.

⁷⁵ İbn Hâcib, *Şâfiye fi 'ilmi't-tasriif*, s. 44.

⁷⁶ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 41.

Misâl 1:

{أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ}”Allah’ın emri yerine gelecektir, artık onun bir an önce gelmesini isteyip durmayın. Allah, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır ve yücedir.”⁷⁷ âyetindeki (أَتَىٰ) kelimesi fiili mâzîdir.

واتى بصيغة الماضي لتحقق وقوعه (وأتي فعل ماضٍ⁷⁸

Misâl 2:

{وَلَئِن قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّم مَغْفِرَةً مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُ}”Andolsun ki Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz biliniz ki Allah’tan gelecek bir bağışlama ve bir rahmet, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.” âyetinde, (مُتُّم) kelimesi, başındaki mîm(م) harfinin zamme ve kesresiyle okunmakta olup (مات , يموت) bâbından gelen fiili mâzîdir.

(أو متّم) بضم الميم وكسرها من مات يموت⁷⁹

Misâl 3:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا أَغْوَيْنَا أَن كَفُرُوا}”Ey iman edenler! Sizden olmayanları sırdaş edinmeyin, onlar size kötülük yapmaktan geri durmazlar, sıkıntıya düşmenizi isterler. Onların ağızlarından nefret taşmaktadır; kalplerinin gizlediği ise daha büyüktür. Gerçekten size delilleri açıklamışızdır, eğer düşünüyorsanız!”⁸⁰ âyetinde (بَدَتِ) kelimesi fiili mâzi olup (ظَهَرَتْ) anlamında kullanılmıştır.

(قد بدت) ظهرت⁸¹

Misâl 4:

{فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكِنًا وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ}”Aziz’in karısı, kadınların dedikodularını duyunca onlara davetçi gönderdi; yaslanmaları için yastıklar hazırladı ve onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyvelerini soyarken Yûsuf’a), “karşularına çık!” dedi. Kadınlar Yûsuf’u görünce güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar. Bu yüzden ellerini kestiler ve “Hâşâ rabbimiz! Bu bir beşer değil, bu ancak değerli bir melektir!” dediler”⁸² âyetinde (ءَاتَتْ) sözcüğü (أَعْطَتْ) anlamında kullanılmıştır.

⁷⁷ en-Nahl: 16/1.

⁷⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrî'l-Celâleyn*, s. 267.

⁷⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrî'l-Celâleyn*, s. 70.

⁸⁰ Âl-i İmrân: 3/118.

⁸¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrî'l-Celâleyn*, s. 65.

⁸² Yûsuf: 12/31.

(ءاتت) أعطت⁸³

(الماضي المعلوم) Mâzî Ma'lum Fiil

Fiilin ilk harfinin veya harekeli harflerin ilkinin meftuh olduğu fiil türüdür.⁸⁴ Kelimenin son harfinin mufred (Tekil), tesniye (ikil) sığılarında meftuh, Cemi müzekker ğaib sığılarında mazmûm, fiilin diğer çekimlerinde sâkin olduğu fiil türüdür. Mâzînin bütün kalıplarında ilk harf üstündür. Harf sayısının beş veya altı olduğu mâzî fiillerde hemze-i vâsıl meksur olmaktadır.⁸⁵

(الماضي المجهول) Mâzî Meçhul Fiil:

Fâili zikredilmeyen fiildir.⁸⁶ Kelimenin ilk harfinin veya harekeli harflerin ilkinin harekesinin ötre, sondan bir önceki harfin harekesinin üstün olduğu fiil türüdür.⁸⁷

Misâl 1:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ }
 { Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır. }⁸⁸ âyetinde geçen (نَزَّلَ) ve (أَنْزَلَ) kelimeleri mâzî ma'lûm fiil kalıbında gelmiştir.

و في قراءة بالبناء للفاعل في الفعلين⁸⁹

Misâl 2:

{ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ }
 { غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ }
 { Elinizin altında bulunan câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir ile) istemeniz size helâl kılındı. Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlere verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir }⁹⁰ âyetindeki (أُجَلَ) kelimesi mâzî fiil olup ma'lûm ve meçhul şekilleri ile gelmiştir.

⁸³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 239.

⁸⁴ ez-Zencânî, *Tasrifû'l- 'İzzî*, s. 202.

⁸⁵ Mecmu'atu's-Sarf, (Maksud), 1. Baskı, Daru'n-nuru's-sabah Yayınları, Lübnan 2016, s. 134.

⁸⁶ ez-Zencânî, *Tasrifû'l- 'İzzî*, s. 206.

⁸⁷ ez-Zencânî, *Tasrifû'l- 'İzzî*, s. 206

⁸⁸ en-Nisâ: 4/136.

⁸⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 100

⁹⁰ en-Nisâ: 4/82.

(وَأَحَلَّ)بالببناء للفاعل والمفعول⁹¹

Misâl 3:

{ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا دُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَلْيَضْلُونَ }
بَاهْوَائِهِمْ بَعِيرٍ عَلِمَ أَنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ {

“Üzerine Allah’ın adı anılarak kesilenden hayvandan niçin yemeyesiniz ki? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kalmanız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyararak saptırıyorlar. Muhakkak ki rabbın haddi aşanları çok iyi bilir”⁹² âyetindeki (فَصَّلَ) kelimesi mâzî ma’lûm ve meçhûl şekilleri ile gelmiştir.

(وَقَدْ فَصَّلَ)بالببناء للمفعول والفاعل في الفعلين⁹³

Mûzâri Fiil (الفعل المضارع)

Muzârî kelimesi misl (gibi) anlamına gelmektedir. (ضرع) kelimesinden türemiştir. Müzârî benzeyen anlamına gelmektedir.⁹⁴ Hareke ve sükunları itibariyle ism-i fâ’ ile benzerliğinden dolayı müzâri (benzeyen) ismini almıştır. Örneğin (ينصر) ve (ناصر) kelimelerinin 1, 3 ve 4. harfleri harekeli, 2.harfleri ise sakindir.⁹⁵

Muzârî fiili mâzî fiilinin başına (أتين) harflerinden birisinin getirilmesiyle oluşur. İçinde bulunulan zamanda meydana gelmekte olan veya içinde bulunulan zamandan sonraki bir zamanda meydana gelecek müspet bir olayı, eylemi veya meydana gelmeyecek olumsuz (menfi) bir olay veya eylemi bildiren fiildir.⁹⁶

Anlamı	Muzârî Fiil	Mâzî Fiil
Duymak	يَسْمَعُ	سَمِعَ
Doğru söylemek	يَصْدُقُ	صَدَقَ
Göndermek	يُرْسِلُ	أَرْسَلَ
Cömert olmak	يَجُودُ	جَادَ

⁹¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 82.

⁹² el-En’âm: 6/119.

⁹³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 143.

⁹⁴ el-Feyruz Ebâdi, Mecduddin Ebu Tahir Muhammed b. Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessetu’r-risale, 8. Baskı, Beyrut 2005, c. 1, s. 741; el-Yesûî, s. 450.

⁹⁵ Sa’düddîn Mes’ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî, *Şerhi't-Tesrîfi'l-'izzî*, thk. Muhammed Casım, 1. Baskı, Daru'l-minhâc, Beyrut 2011, s. 143.

⁹⁶ Kılıç, *Arapça Dilbigisi Sarf*, s. 43.

Bir işin şimdiki ve gelecek zamanda yapılacağını bildiren fiildir. Türkçedeki geniş zamanı da içine alır. (يفعل) Yapar, yapıyor, (يأكل) yer, yiyiyor gibi. Türkçedeki –ecek/-acak, -er/-ar/-ir/-ur gibi ifadelerle tekabül eder.⁹⁷

Muzâri fiilin başında “ya” (ي), “ta” (ت), “elif” (ا), ve “nun” (ن) harflerinden biri bulunur. Bu harflere de “muzâri harfleri” (احرف المضارعة) denir. Söz konusu harfler (التين) veya (ناتية) yahut (انيت) kelimelerinde toplanırlar. Muzâri harflerinden “ya” (ي) gâib (müzekker) sıgalarının tümü, gâibenin (müennes) cemî, “ta” (ت) gâibe (müennes)’nin müfredi ve tesniyesi ile muhatab ve muhataba sıgalarını tümü, “elif” (ا) müfred mütekellim, “nun” (ن) cemî mütekellim sıgalarının başında bulunur.⁹⁸

Fiili muzâri şimdiki ve gelecek zaman anlamını taşımaktadır; ancak fiili muzârinin başına (س) ve (سوف) harflerinden birinin gelmesi durumunda söz konusu fiil sadece gelecek zaman anlamını taşır.⁹⁹

Misal 1:

{أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ} “Yoksa Câhiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Gerçeği kesin olarak bilip kabul eden kimseler için Allah’tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?”¹⁰⁰ âyetindeki (يبغون) kelimesi muzâri fiil olup muzâri harfi (ي) ve (ت) şekilleri ile okunmuştur.

(افحم الجاهلية يبغون) قرأ بالياء والتاء¹⁰¹

Misal 2:

{وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَفَضِّيَ إِلَيْهِمْ أَجْلُهُمْ فَتَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ} “Eğer insanlar iyi olanı çarçabuk istedikleri gibi kötü olanı da Allah onlar için hemen gerçekleştirseydi derhal sonları gelirdi. Bize kavuşacaklarına inanmayanları, azgınlıkları içinde bocalayıp durmak üzere kendi hallerine bırakırız.”¹⁰² âyetindeki (تَذَرُ) sözcüğü muzâri fiil olup (تَذَرُ) anlamında kullanılmaktadır.

{فتذرك} نترك¹⁰³

Misâl 3:

⁹⁷ Ünalın ve Bilin, *Sistematik Sarf*, s. 27.

⁹⁸ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 122.

⁹⁹ İbnü’l-Hâcib, *eş-Şâfiyefî ‘ilmi’t-tasrîf*, s. 44.

¹⁰⁰ el-Mâide: 50.

¹⁰¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, s. 116.

¹⁰² el-Yûnus: 10/11.

¹⁰³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, s. 209.

{وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ} “Hoşlanmadıkları şeyleri Allah’a nisbet ediyorlar. Öte yandan en güzel sonucun kendileri için olacağı yolunda dillerinden yalan dökülüyor. Kaçınılmaz olarak onlara ancak ateş vardır ve onlar oraya sürüleceklerdir!”¹⁰⁴ âyetinde (تَصِفُ) kelimesi fiili muzâri olup (تَقُولُ) anlamında kullanılmıştır.

(تصف) تقول¹⁰⁵

Misâl 4:

{يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسَبِّغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ} “Onu yutmaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecektir, ona her taraftan ölüm gelecek, ama ölmeyecektir; ardından da oldukça ağır bir azap vardır.”¹⁰⁶ âyetinde (يُسَبِّغُ) sözcüğü fiili muzâri olup (يُزِدُّ) anlamında kullanılmıştır.

(يشيغه) يزدرده¹⁰⁷

Muzâri Ma'lûm Fiil (المضارع المعلوم)

Muzaraat harfî meftuh olan fiil türüdür; ancak mâzisi dört harfli olan fiillerde muzarat harfî mazmum olup sondan önceki harf meksurdur.¹⁰⁸

Misal, (يَضْرِبُ - يَحْمُرُ - يَسْتَخْرِجُ - يُنْصِرُ) örneklerinde muzaraat harfî üstündür.

(يُقَاتِلُ - يُفْرِحُ - يُكْرِمُ - يُدْخِرُ) örneklerinde ise muzâri fiilin mâzisi dört harfli olduğu için müzâri fiilinde muzaarat harfî ötre dir. Mâzisi dört harfli olmayan muzâri fiillerin malumunda ilk harf üstün olur; ancak mâzisi dört harften oluşuyorsa kelimenin ilk harfî mazmum (ötre), son harften önceki harfin harekesi ise kesre olur.¹⁰⁹

Anlamı	MuzâriMa'lûm Fiil	Mâzî Fiil
Anlaşılma	يَفْهَمُ	فَهِمَ
Gönderme	يُرْسِلُ	أَرْسَلَ
Saygı gösterme	يُحْتَرَمُ	اِحْتَرَمَ

¹⁰⁴ en-Nahl: 16/62.

¹⁰⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 273.

¹⁰⁶ İbrâhîm: 14/17.

¹⁰⁷ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 257.

¹⁰⁸ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 210.

¹⁰⁹ *Mecmu'atu's-Sarf (Maksud)*, 1. Baskı, Daru'n-nuru's-sabah Yayınları, Lübnan 2016, s. 136.

Muzâri Meçhûl fiil (المضارع المجهول)

Muzâri harfi ötre olup sondan önceki harfi meftuh olan fiil türüdür.¹¹⁰

Müzâri fiilin meçhûlünde müzâri harfi ötre, ondan sonraki harf sukun, kelimenin sonundaki harf; kelimenin başına câzime ve nâsibe edatlarından gelmemesi durumunda ma'lum fiilde olduğu gibi ötre, diğer harfler ise üstündür.¹¹¹

Anlamı	Muzâri Meçhûl Fiil	Mâzî Fiil
Yaratmak	يُخْلَقُ	خُلِقَ
Dağıtmak	يُرْسَلُ	أُرْسِلَ
Sabretmek	يُصْطَبِرُ	أَصْطَبِرَ

Misâl 1:

{وَادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً نَعُوذُ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ} Dedik ki: "Şu şehre girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yiyip için, kapıdan eğilerek girin ve af dileyin ki hatalarınızı bağışlayalım. Biz iyi davrananlara fazlasıyla vereceğiz."¹¹² âyetindeki {نغفر} kelimesi muzâri ma'lum fiil olup muzâri meçhûl fiil şeklinde de okunmuştur.

{نغفر} وفي قراءة بالياء والتاء مبنياً للمفعول فيهما¹¹³

Misâl 2:

{الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحُ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ} Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. (Eşlerin) Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları

¹¹⁰ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 212.

¹¹¹ *Mecmu'atu's-Sarf (Maksud)* 1. Baskı, Daru'n-nuru's-sabah Yayınları, Lübnan 2016, s. 390.

¹¹² el-Bakara: 2/58.

¹¹³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 9.

çiğnemeyin. Her kim Allah 'ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”¹¹⁴
âyetindeki (يخافا) kelimesi muzâri mâlum fiil olup muzâri meçûl fiil olarak da kullanılmıştır.

(ألا أن يخافا) با البناء للمفعول¹¹⁵

2.2.2. Emir (الأمر) ve Nehiy (النهي)

Emir (الأمر)

Emir sözlükte, bir fiilin yapılmasını talep etmektir.¹¹⁶ Emr-i hazır, emr-i ğaib, emr-i mütekellim olmak üzere üç kısma ayrılır. Emr-i hazır, muhâtabtan bir şeyi yapmasını sözlü olarak istemektir.¹¹⁷ Emr-i hazır diğer emir türleri gibi harf vasıtası ile oluşturulmayıp bizzat fiilin kalıbı üzerine değişiklikler yapılarak oluşturulduğundan “emr-i bi’s-sîğa (الأمر بالصيغة) olarak adlandırılır.¹¹⁸ Emr-i hazır sadece müzâri fiilinin muhatab/muhataba olan etken sıgalarından oluşturulup edilgen fiillerden oluşturulmamaktadır. Söz konusu muhatab/muhataba sıgaları altı sıgadan oluşur.

Muzâri bir fiilden emr-i hâzır şöyle yapılır:

- Fiili muzâri ma’lûm fiilinin başında bulunan (ت) harfi hazfedilir.
- Fiili muzâri fiilinin başındaki (ت) harfi hazfe götürüldükten sonra fiilin müfred

(tekil) olması durumunda, müzâra‘at harfi olan (ت)’den sonraki harf harekeli ise muzâr‘at harfi atılır; fiilin sonundaki harf, harekesinin hazfi ile meczum yapılır; ancak lamu-l fiili illetli olan fiillerde fiilin sonunda hareke olmadığından söz konusu fiil lamu-l fiilin hazfi ile meczum yapılır. Tesniye (ikil), cem‘i (çoğul) fiillerde ise müfred fiillerde yapılan işlemin aynısı yapıldıktan sonra kelimenin sonundaki nun (ن) harfi atılmak sureti ile emr-i hâzır oluşturulur.¹¹⁹

Anlamı	Emr-i Hâzır	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Korunmak	تَجَنَّبْ	يَتَجَنَّبْ	تَجَنَّبَ
Mübârek olmak	بَارِكْ	يُبَارِكْ	بَارَكَ
Uzaklaşmak	تَبَاعَدْ	يَتَبَاعَدْ	تَبَاعَدَ

¹¹⁴ el-Bakara: 2/229.

¹¹⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 36.

¹¹⁶ Ebu Mansûr el-Ezherî Ebu Mansur Muhammed b.Ahmed, *Tehzibu'l-Luga*, thk. Muhammed ‘avad Mur’ib, Daru İhyâu’t-turâsi'l-‘arabî, 1. Baskı, Beyrut 2001, c.2, s. 157; el-Yesûî, el-Müncid, s. 588.

¹¹⁷ Kılıç, *Arapça Dilbilgis Sarf*, s. 46.

¹¹⁸ Ünal ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 92.

¹¹⁹ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-‘İzzî* s.220; Ünal ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 27.

Mubârek olmak	بَارِكُ	يُبَارِكُ	بَارَكَ
---------------	---------	-----------	---------

• Muzara'at harfinden sonraki harfin sakin olması durumunda muzaraat harfi olan (ت) atılır. Aynulfiilin meksur veya meftuh olması halinde fiilin başına meksur; mazmum olması durumunda ise mazmum bir hemze ilave edilir. Fiil müfred ise sonundaki hareke kaldırılıp yerine sukun, tesniye veya cem'î ise sonundaki i'râb nunu hazfolunur. Cem'î müennesin sonundaki nun (ن) harfi zamir olduğundan hazfolunmaz.¹²⁰

NOT: if'al (افعال) babında muzâraat harfinden sonraki harf sakin olduğu halde muzâraat harfinin hazfi neticesinde fiilin başına meftuh bir hemze getirilir. Bu kural dışı görülse de emir kipi, (تُكْرِمُ) fiilinin orijinalı olan (تَأْكُرِمُ) fiilinden türetildiği için aslında kural dışı değildir.¹²¹

Anlamı	Emr-i Hâzır	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Yardım etmek	أَنْصُرُ	يَنْصُرُ	نَصَرَ
Vurmak	إِضْرِبُ	يَضْرِبُ	ضَرَبَ
Açmak	إِفْتَحُ	يَفْتَحُ	فَتَحَ
İkram etmek	أَكْرِمُ	يُكْرِمُ	أَكْرَمَ

Emr-i gâib üçüncü şahıstan (gâib) bir eylemin yapılmasını sözlü olarak talep etmektir. Müzâri fiilinin gâib ve gâibe sigalarının başına lâmu'l-emir edatının getirilmesi ile elde edilen emir türüdür.¹²² Emr-i gâib emr-i billam (الأمر بالأم) olarak da adlandırılmaktadır.¹²³

Anlamı	Emr-i Gâib	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Bilmek	لِيَعْلَمُ	يَعْلَمُ	عَلِمَ
Gülmek	لِيَضْحَكَ	يَضْحَكَ	ضَحِكَ
Konuşmak	لِيَتَكَلَّمَ	يَتَكَلَّمَ	تَكَلَّمَ
Sevindirmek	لِيُفْرِحَ	يُفْرِحُ	فَرِحَ

¹²⁰ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 220; Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 27.

¹²¹ et-Teftâzânî, *Şerhu't-Tasrifi'l-İzzî*, s. 118.

¹²² İbnü'l-Hâcıb, *eş-Şâfiye fi İlmî't-Tasrif*, s. 46.

¹²³ Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 90.

Emr-i mütekellim ise muzâri mütekellim sığalarının başına cezm edatlarından emir lamının getirilmesi ile oluşan emir türüdür.¹²⁴ Emir lamı meksurdur; ancak emir lamından önce atıf harflerinden (و, ف, ثَمَّ) harflerinden birisinin gelmesiyle emir lamı sakin olur.¹²⁵

Anlamı	Emr-i Mütekellim	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Bakmak	لَانْظُرْ	يَنْظُرُ	نَظَرَ
Yazmak	لَاكْتُبْ	يَكْتُبُ	كَتَبَ
Mücâdele etmek	لَأَجَادِلْ	يُجَادِلُ	جَادَلَ
Tasadduk etmek	لَأَتَصَدَّقْ	يَتَصَدَّقُ	تَصَدَّقَ

Misâl 1:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا }
 وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ
 { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا }
 “Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse ya da kadınlara dokunup da -bu durumlarda- su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.”¹²⁶ âyetindeki (فَتَيَمَّمُوا) kelimesi emr-i hâzır sığısı olup (أَفْصَدُوا) anlamındadır.

{فَتَيَمَّمُوا} أفصدوا¹²⁷

Misâl 2:

{ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلَمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ }
 {“Biz her ümmete kurban kesmeyi meşrû kıldık ki kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah’ın adını ansınlar. Sonuç itibariyle hepinizin mâbudu tek bir tanrıdır. Şu halde yalnız O’na teslimiyet gösterin. Sen de Allah’ın buyruklarına içtenlikle teslimiyet gösteren kimseleri müjdele!”¹²⁸ âyetindeki (أَسْلَمُوا) emr-i hâzır sığısı olup (انْقَادُوا) anlamındadır.

¹²⁴ et-Teftâzânî, Şerhi’t-Tesrîfi’l-‘izzî, s. 113.

¹²⁵ et-Teftâzânî, Şerhi’t-Tasrîfu’l-‘izzî, s. 112.

¹²⁶ en-Nisâ: 4/43.

¹²⁷ Mahallî ve Suyûtî, Tefsîrû’l-Celâleyn, s. 85.

¹²⁸ el-Hac: 22/34.

{أَسْلَمُوا} انقادو¹²⁹

Misâl 3:

{فَسَبِّحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ} “Yeryüzünde dört ay daha serbestçe dolaşın; fakat bilin ki asla Allah’ı âciz bırakamazsınız ve Allah inkârcıları ergeç rezil rüsvâ edecektir.”¹³⁰ âyetinde (سَبَّحُوا) kelimesi emr-i hâzır sıgası olup (سَبَّحُوا) anlamında kullanılmıştır.

(فَسَبَّحُوا) سَبَّحُوا¹³¹

Misâl 4:

{يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا} “Allah, “Benden başka tanrı olmadığı hususunda insanları uyarın ve bana saygıda kusur etmeyin” hükmünü bildirmeleri için kullarından dilediğine, emri uyarınca vahyi taşıyan melekler indirir.”¹³² âyetinde (فَاتَّقُونَ) sözcüğü emr-i hâzır sıgası olup (خَافُونَ) anlamında kullanılmıştır.

(فَاتَّقُونَ) خَافُونَ¹³³

Nehîy (النَّهْيُ)

Nehiy bir fiilin yapılmamasını talep etmektir.¹³⁴ Emrin olumsuzu olarak adlandırılır. Nehy-i muhatab, nehy-i ğâib ve nehy-i mütekellim olmak üzere üç kısma ayrılır. Nehy-i muhatab, muhataptan bir şeyin yapılmamasını sözlü olarak istemektir. Muzârî muhâtab sıgalarının başına “le’n-nâhiye” (لَا النَّاهِيَةَ) edâtının getirilmesi ile oluşmaktadır.¹³⁵

Anlamı	Nehy-i Hâzır	Muzârî Fiil	Mâzî Fiil
Acele etmek	لَا تَعْجَلْ	يَعْجَلُ	عَجَلَ
Korkmak	لَا تَخَفْ	يَخَافُ	خَافَ
Hüzünlenmek	لَا تَحْزَنْ	يَحْزَنُ	حَزَنَ
Öne geçmek	لَا تَقْدِمْ	يُقَدِّمُ	قَدَّمَ

¹²⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 336.

¹³⁰ et-Tevbe, 9/2.

¹³¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 187.

¹³² en-Nahl: 16/2.

¹³³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 268.

¹³⁴ el-Yesûî, *el-Müncid*, s. 843.

¹³⁵ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 52; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 160.

Nehy-i gâib, gâib olarak adlandırılan üçüncü şahıstan bir eylemin yapılmamasını talep etmektir. Muzâri gâib sıgalarının başına “le’n-nâhiye” (لا النَّاهِيَةَ) edâtının getirilmesi ile oluşturulur. Nehy-i mütekellim ise muzâri mütekellim sıgalarının başına “le’n-nâhiye” (لا النَّاهِيَةَ) edâtının getirilmesiyle oluşan nehiy türüdür.¹³⁶

Anlamı	Nehy-i Ğâib	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Vurmak	لَا يَضْرِبُ	يَضْرِبُ	ضَرَبَ
Casusluk Yapmak	لَا يَنْجَسُنَّ	يَنْجَسُنَّ	نَجَسْنَ
Anlamı	Nehy-i Mütekellim	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Giybet etmek	لَا عْتَابَ	يَعْتَابُ	إِعْتَابَ
Kızmak	لَا غَضَبَ	يَغْضَبُ	غَضِبَ

Misâl 1:

”Ey iman edenler! Allah { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ } ve resulünün önüne geçmeyin, Allah’a itaatsizlikten sakının! Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir.”¹³⁷ âyetindeki (لَا تَقْدُمُوا) kelimesi nehy-i muhâtab sıgası olup öne geçmek anlamında olan (تَقَدَّمَ) fiilinden türemiştir.

{ لَا تَقْدُمُوا } من قَدَمَ بمعن تَقَدَّمَ¹³⁸

Misâl 2:

”Doğrusu (ey peygamber), biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik. Yakıcı azaba mahkûm olanlardan sen sorumlu değilsin.”¹³⁹ âyetindeki (وَلَا تُسْأَلُ) sözcüğü (تَسْأَلُ) kelimesinin son harfinin sukunu ile nehy-i Ğâib olarak okunmuştur.

{ وَلَا تُسْأَلُ } وفي قراءة بجزم تسأل نهيا¹⁴⁰

Misâl 3:

{ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ }

¹³⁶ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 53,54, 55; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 164.

¹³⁷ el-Hucurât: 49/1.

¹³⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 515.

¹³⁹ el-Bakara: 1/119.

¹⁴⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 18.

“Gurura kapılarak insanlara burun kıvrırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutmaya ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez.”¹⁴¹ âyetinde nehy-i hâzır sıgası olan (وَلَا تُصَعِّرْ) kelimesi (وَلَا تُصَاعِرْ) şeklinde okunmuştur.

¹⁴² (وَلَا تُصَعِّرْ) و فِي قِرَاءَةِ تُصَاعِرْ

2.2.3. İsm-i Fâil (اسم الفاعل)

İsm-i fâil, fiilin kendisiyle gerçekleştiği veya fiili gerçekleştiren şey için türeyen ve devamlılık ifade etmeyen isim türüdür. Etken sıfat fiil olarak da bilinir. Hudûs manasını ifade eden malûm fiilden meydana gelir.¹⁴³ Örneğin “قام> kalktı, شرب> içti” fiilleri anlam itibari ile sürekli fâilllerinde mevcut olmadıklarından dolayı hudus anlamı taşıyan fiillerdir. “جاد> cömert oldu, حسن> güzel oldu” fiillerinde bulunan anlam, fâilllerinde sürekli bulunduğundan dolayı subut ifade eden fiiller olarak bilinir.

İsm-i fâil lazım ve mute‘addi fiillerden türetilir. Sülâsi mücerred (kök harfi üçlü) fiillerde (فَاعِلٌ) vezninde gelir. Örneğin “جَاءَ، مَاشَ، أَكَلَ، قَاتَلَ”¹⁴⁴

Aksâm-ı seb‘adanism-i fâilin türeyiş şekli aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.¹⁴⁵

Kategori	Anlamı	İsm-i Fâil	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Sâlim Fiil	Açmak	فَاتِحٌ	يَفْتَحُ	فَتَحَ
Muzâaf Fiil	Kaçmak	فَارٌّ	يَفِرُّ	فَرَّ
Mehmûz Fiil	Okumak	قَارِءٌ	يَقْرَأُ	قَرَأَ
Ecvef Fiil	Söylemek	قَائِلٌ	يَقُولُ	قَالَ
Nâkıs Fiil	Yürümek	مَاشٍ	يَمْشِي	مَشَى
Lefif- Makrûn	Kavurmak	شَاوٍ	يَشْوِي	شَوَى
Lefif-i Mafrûk	Korumak	وَاقٍ	يَقِي	وَقَى

¹⁴¹ Lokmân: 31/18.

¹⁴² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 412.

¹⁴³ Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi'n-nahv*, c.2, nşr. Muhammed b. el-Hasan el Esterabadi, Daru'l-kutubi'l 'ilmiyye, Beyrut tsz., s. 198; Ebu Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Musa el-Ayni, *Melâihu'l-elvâh fi şerhi merâhu'l-ervah fi's-sarf*, Daru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut 2014, c.2, s. 201.

¹⁴⁴ İbnu'l-Katta' es-Saklî, Ebniyetu'l-esmâi ve'l-ef'âli ve'l-mesâdir, thk. Ahmed Muhammed Abduddâim, Daru'l-kutubi ve'l-vesâiku'l-kavmiyye, Kahire 1999, s.170, Nureddin; 'Abdurrahman el-Câmî, *el-Fevâidu'd-Ziyâiyye*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul tsz., s., 326.

¹⁴⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 445.

İsm-i fâil olmayıp (فَاعِلٌ) vezni üzerine gelen bazı isimler mevcuttur. Örneğin, <النَّادِي> meclis, lokal, <الْحَاجِبُ> kaş, <الْجَانِبُ> yan, cihet gibi.¹⁴⁶ Daima meçhûl olan fiillerin ism-i fâili bulunmadığından ismi mef'ulleri olan (مَفْعُولٌ) sıgası aynı zamanda ism-i fâil manasında da kullanılır.¹⁴⁷

İsm-i fâil, sülâsi mücerred fiillerde ‘aynu-l fiili meftuh olan (فَعَلَ) kalıbından (فَاعِلٌ), ‘aynu-l fiili mazmum olan (فَعَلَ) kalıbından (عَظِيمٌ, ضَخْمٌ), aynu-l fiili meksur olan (فَعَلَ) kalıbından fiilin muteaadi olması halinde (فَاعِلٌ), lazimi olması durumunda ise (حَمْرَاءَ, أَحْمَرُ, زَمِنُ, مَرِيضٌ) vezninden gelir.¹⁴⁸

İsm-i fâil, sülâsi mücerred olmayan fiillerde (sülâsi mezid, Ruba-‘i mücerred, Ruba-‘il mezid) muzaraat harfinin yerine mazmum mim (م) harfinin getirilmesi ve sondan bir önceki harfin meksur edilmesi ile oluşturulur.¹⁴⁹ İsm-i fâilin türetildiği fiili muzâri’in sondan bir önceki harfi meksur (kesreli) ise olduğu gibi bırakılır. Örneğin <يُكْرَمُ> gibi. Sondan bir önceki harf meftuh ise esre ile harekelenir. Örneğin <يُنَزَّلُ> gibi.¹⁵⁰

Bir takım ism-i fâil sıgalarında sondan bir önceki harf şaz olarak meftuh gelir.

<مُفْلَجٌ> yarılmış, felçli.¹⁵¹ <مُسْتَهَبٌ> detaylı. <مُفْلَجٌ> yarılmış, felçli.¹⁵¹

مِنْ غَيْرِ الثَّلَاثِ كَالْمَوَاصِلِ	وَزِنَةُ الْمُضَارِعِ إِسْمٌ فَاعِلٌ
وَضَمُّ مِيمٍ زَائِدَةٌ سُبِقًا ¹⁵²	مَعَ كَسْرِ مَثَلُوا الْأَخِيرِ مُطْلَقًا

İsm-i fâilin vezni, fiili muzâri vezninin aynısıdır. Sülâsi mücerred dışındaki fiillerde (مَوَاصِلِ) veznine benzer niteliktedir. Sondan bir önceki harfin meksûr olması ve kelimenin başına mazmûm bir (م) “mimin” getirilmesi ile yapılır. Bu işlem mutlak olarak bütün fiillerde uygulanır.¹⁵³

¹⁴⁶ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi sarf*, s. 193; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s.447.

¹⁴⁷ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi sarf*, s. 196.

¹⁴⁸ *Mecmu'atu's-Sarf, (Maksud)*, s. 390-391.

¹⁴⁹ Ahmed b. Muhammed Hamelavi, *Şeze 'l- 'arf fi fenni' s-sarf*, nşr. Nasrullah ‘Abdurrahman Nasrullah, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad tsz., s. 75.

¹⁵⁰ el-Ayni, *el-Melaihü'l- elvâh*, c. 2, s. 202.

¹⁵¹ et-Teftezânî, *Şerhu Tesrîri 'l- 'İzzî*, s. 136.

¹⁵² Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâi el-Endelüsî el-Ceyyânî, *el-Elfiyye*, 4. Baskı, Mektebetü’s-Seydâ, Diyarbakır 2018, s. 78.

¹⁵³ Abdullah b. ‘Abdurrahman, *Şerhu İbn ‘Akil ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, nşr. Muhammed Muhyiddîn, Dârü’t-Türâs, Kahire 1980, c.3, s. 105.

Tükçede “-en/-an”, “-miş/-miş”, “-ecek/-acak”, “-er/-ar”, “-ici/-ıcı”, “-geç/-gaç”, “-gin/-gin”, “-li/-lı”, “-inç/-inç/-unç” eklerinden birini alan isim türüdür.¹⁵⁴

Sülasi mücerred fiillerin sıfat manalı (5.Babdan) ism-i fâilleri kıyasi anlamda her ne kadar (فَاعِلٌ) kalıbında türetiliyor olsa da bu şekli ile Arapça da kullanılmaz. (فَاعِلٌ – فَعَالٌ – فَعِيلٌ) – فَعْلٌ – فُعْلٌ) sıfat-ı müşebbehe kalıpları ile kullanılır.¹⁵⁵

Anlamı	İsm-i Fâil	Mâzî Fiil
Güzel	حَسَنٌ	حَسَنٌ
Zor	صَعْبٌ	صَعِبَ
Büyük	كَبِيرٌ	كَبَرَ
Yürekli	شَجَاعٌ	شَجَعَ
Kolay	سَهْلٌ	سَهَّلَ

İsm-i Fâilin Amel Etmesi

İsm-i fâil ma'lûm muzâri fiilinin amelini îfa eder. Mute'addi fiilden türetiliyorsa fâilini ref', mef'ûlunu nasb eder. Lazim fiilden türetilmesi halinde mef'ûlu bih almadığından sadece fâilini ref' eder. İsm-i fâilin amel etmesi için mübtedaya haber, zilhâla hâl, mevsûfa sıfat olması ya da kendisinden evvel istifhâm ve nefy edatlarından birinin gelmesi gerekmektedir. Başında harf-i tarif (ال) bulunan ism-i fâil hiçbir şarta ihtiyaç duymaksızın mutlak olarak amel eder. İsm-i fâilin amel etmesinin diğer bir şartı da şimdi ya da gelecek zaman anlamı taşıması gerekmektedir. Mâzî anlamında kullanılan ism-i fâil amel etmeyip kendisinden sonra gelen isme izâfe edilir.¹⁵⁶

Misâl 1:

{يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُجِلَّ لَهُمْ قُلْ أَجَلٌ لَّكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ
{Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: "İyi ve temiz olanlar size helâl kılınmıştır." Yırtıcı hayvanlardan olup Allah'ın size öğrettiği ile eğiterek avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin;

¹⁵⁴ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 196; Ünal ve Bilin, *Sistemik Sarf*, s. 96.

¹⁵⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 449.

¹⁵⁶ İbn-i Hâcib, *eş-Şâfiye*, s. 41.

üzerine Allah'ın adını da anın. Allah'tan korkun, şüphesiz Allah'ın hesabı pek çabuktur.”¹⁵⁷ âyetinde ism-i fâil olan (مُكَلِّبِينَ) kelimesi (كَلَّبَ) fiilinden türemiş olup makabline hal olmuştur.

{مُكَلِّبِينَ} حال من كَلَّبَتِ الْكَلْبَ بِالتَّشْدِيدِ¹⁵⁸

Misâl 2:

{وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ} “Yine o müminler emanetlerine ve ahidlerine sadakat gösterirler.”¹⁵⁹ âyetindeki (رَاعُونَ) kelimesi ism-i fâil olup (حَافِظُونَ) anlamında kullanılmıştır.

{راعون} حافظون¹⁶⁰

Misâl 3:

{أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ} “Yoksa rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa her şeye egemen olan onlar mı?”¹⁶¹ âyetinde ism-i fâil olan (مُصَيْطِرُونَ) sözcüğü, zorba anlamında kullanılmış olup (سَيَطِرَ) fiilinden türemiştir.

{المصيطرون} المتسلطون الجبارون وفعله سيطر¹⁶²

Misâl 4:

{مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ سَبِيلًا} “Arada bocalayıp duruyorlar; ne onlara, ne bunlara! Allah'ın şaşırtdığı kimseye asla bir yol bulamazsın.”¹⁶³ âyetinde (مُذَبِّبِينَ) sözcüğü ism-i fâil sıgası olup (مُتَرَدِّدِينَ) anlamında kullanılmıştır.

{مذبذبين} مترددين¹⁶⁴

Misâl 5:

{وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعْفُاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُعْتَنُونَ عَلَيْنَا مِنْ غَدَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ الْغَيْبُ مَا لَأَنزَلْنَا بِهِ عَذَابَ اللَّهِ عَلَيْكَ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُتَكَبِّرِينَ} “Hepsi Allah'ın huzuruna çıkacaklar; zayıflar, büyüklük taslamış olanlara diyecekler ki: “Biz size uymuştuk, şimdi siz Allah'ın azabından küçücük bir şeyi bizden savabilir misiniz?” Ötekiler şöyle cevap verecekler: “Allah bizi doğru yola iletmiş olsaydı biz de sizi iletirdik. Şimdi sızlansak da katlansak da farketmez. Bizim için artık sığınacak bir yer yok!”¹⁶⁵ âyetinde (مُعْتَنُونَ) sözcüğü ism-i fâil sıgası olup (دَافِعُونَ) anlamında kullanılmıştır.

¹⁵⁷ el-Mâide: 5/4.

¹⁵⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 108.

¹⁵⁹ el-Mü'minûn: 23/8.

¹⁶⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 342.

¹⁶¹ et-Tûr: 52/37.

¹⁶² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 342.

¹⁶³ en-Nisâ: 4/143.

¹⁶⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 101.

¹⁶⁵ el-İbrâhîm: 14/21.

Kapıcı	بَوَاب	بَاب
Oduncu	حَطَاب	حَطَب

- فَعَالَةٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok bilen	عَلَامَةٌ	عِلْم
Çok seyahet eden	رَحَّالَةٌ	رَحَلَ
Çok yalancı	كَذَّابَةٌ	كَذَب

- مِفْعَالٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok gayretli	مِقْدَامٌ	قَدِمَ
Çok faziletli	مِفْضَالٌ	فَضَّلَ
Mimar	مِعْمَارٌ	عَمَرَ

- فَعُولٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Cesaretli	جَسُورٌ	جَسَرَ
Çok bağışlayıcı	عَفُورٌ	عَفَرَ
Çok şükreden	شَكُورٌ	شَكَرَ

- فَعِيلٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
--------	---------------------	-----

Çok bilen	عَلِيمٌ	عَلِمَ
Çok merhametli	رَحِيمٌ	رَحِمَ
Çok haberdar	خَبِيرٌ	خَبَرَ

- فَاعُولٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok ayırıcı	فَارُوقٌ	فَرَقَ
Çok susan	سَاكُوتٌ	سَكَتَ

- فِعِيلٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok doğru	صِدِّيقٌ	صَدَقَ
Çok mukaddes	قَدِّيسٌ	قَدَسَ

- فَعَالٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok cesaretli	شُجَاعٌ	شَجَعَ
Çok şişman	ضَخَامٌ	ضَخَّمَ

- فُعْلَةٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok alay eden, çok çekiştiren	هُمَزَةٌ	هَمَزَ
Çok uyuyan	نَوْمَةٌ	نَامَ

- مَفْعِيلٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok fakir	مَسْكِين	سَكَنَ
Çok geveze	مَكْثِير	كَثَرَ

- تَفْعَالٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok konuşan	تَكَلَّمَ	كَلَّمَ

- تَفْعَالَةٌ Vezni

Anlamı	Mubâlağa İsm-i Fâil	Kök
Çok oyun oynayan	تَلْعَابَةٌ	لَعِبَ

Mubâlağa ism-i fâil vezilerinden olan (فَعُول) ve (فَعِيل) ism-i fâil anlamında kullanıldıkları gibi ism-i mef'ûl, sıfat, masdar ve camid isim olarak da kullanılır.¹⁷⁴ Söz konusu anlamlarda kullanılan mubâlağa vezinleri aşağıdaki tabloda örneleştirilmiştir.

Kategori	Anlamı	Mubâlağa Vezni	Kök
İsm-i Mef'ûl	Temizlenmiş	طَهُورٌ	طَهَّرَ
Masdar	Kabul etmek	قَبُولٌ	قَبِلَ
Ifat	Yumuşak huylu	ذَلُولٌ	ذَلَّ
Camid isim	Tütsü	بَحُورٌ	بَحَرَ

Mubâlağa ism-i fâil vezinlerinde bulunan kapalı “ta” (ة) müenneslik alâmeti değil, mubâlağa içindir. Söz konusu ta'ya “harfi-l mubâlağa” (حَرْفٌ لِلْمُبَالَغَةِ) olarak adlandırılır.¹⁷⁵

Mubâlağa İsm-i Fâilin Özellikleri:

¹⁷⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 471.

¹⁷⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 472.

- Hepsi semâ'îdir.
- Muteaddî fiilden yapıllılar
- Müzekker ve müennes için ayrı sıgaları yoktur.
- Sülâsî fiilden türerler.
- Mubâlağa ism-i fâil sıgaları Allah için kullanılırsa sıfat, insanlar için kullanılırsa

mubâlağa veya lâkap olurlar.¹⁷⁶

Misâl 1:

{قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ} “Korkma” dediler, Biz sana bilgili bir çocuk müjdeliyoruz.”¹⁷⁷ âyetindeki (عَلِيمٌ) kelimesi mubâlağa ism-i fâil olup “çok bilgili” anlamında kullanılmıştır.

{عَلِيمٌ} ذِي عِلْمٍ كَثِيرٍ¹⁷⁸

Misâl 2:

{وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا} “Kitapta İdrîs’i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doğru bir insandı ve bir peygamberdi.”¹⁷⁹ âyetindeki (صِدِّيقٌ) kelimesi mubâlağa ism-i fâil sıgası olup “çok doğru olan kişi” anlamındadır.

{صِدِّيقًا} مَبَالِغَةٌ فِي الصِّدْقِ¹⁸⁰

Misâl 3:

{وَأَخَذُ بِيَدِكَ ضِعْفًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنُتْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ} “(Bir yemini vardı.) “Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol” (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah’a dönüktü.”¹⁸¹ âyetindeki (أَوَّابٌ) sözcüğü mubâlağa ism-i fâil sıgası olup “çok yönelen” anlamında kullanılmıştır.

{أَوَّابٌ} رَجَاعٌ فِي التَّسْبِيحِ وَالذِّكْرِ¹⁸²

Misâl 4:

{وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ} “Kuşkusuz o, katımızdaki ana kitaptadır; çok yücedir, hikmetle doludur.”¹⁸³ âyetinde (حَكِيمٌ) sözcüğü mubâlağa ism-i fâil sıgası olup “fazla hikmet sahibi” anlamında kullanılmıştır.

¹⁷⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 473.

¹⁷⁷ el-Hicr: 15/53.

¹⁷⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 265.

¹⁷⁹ el-Meryem: 19/56.

¹⁸⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 308.

¹⁸¹ es-Sâd: 38/44.

¹⁸² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 455.

(حكيم) ذو حكمة بالغة¹⁸⁴

2.2.5. İsm-i Mef'ul (الاسم المفعول)

İsm-imef'ul, Mute'addi (edilgen) fiillerden oluşan, üzerine bir eylemin vak'î olduğu şahıs veya nesneyi gösteren isim türüdür.¹⁸⁵ Başka bir ifade ile fiilden etkilenen şahıs ve nesneyi ifade eden, edilgen bir anlama delalet edip süreklilik anlamı taşımayan türetilmiş isimdir.¹⁸⁶ Muzâri meçhûl fiilden türetilen, Türkçede “-len/-lan, -nên/-nan” anlamlarını içeren kelime türüdür.¹⁸⁷

Türkçede İsm-i mef'ul şu eklerle ifade edilir:¹⁸⁸

-en/-an

Anlamı	İsm-i Mef'ul	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Yazılan	مَكْتُوبٌ	يَكْتُبُ	كَتَبَ

-ık/-ik

Anlamı	İsm-i Mef'ul	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Delik	مَنْقُوبٌ	يَنْقُبُ	نَقَبَ
Yaratık	مَخْلُوقٌ	يَخْلُقُ	خَلَقَ

-lı/-li/-lu/-lü

Anlamı	İsm-i Mef'ul	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Sorumlu	مَسْئُولٌ	يَسْأَلُ	سَأَلَ
Bağlı	مَرْبُوطٌ	يَرْبُطُ	رَبَطَ
Üzüntülü	مَحْزُونٌ	يَحْزَنُ	حَزَنَ

¹⁸³ ez-Zuhuf: 43/4.

¹⁸⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 489.

¹⁸⁵ ‘Ali el Cârîm-Mustafâ Emîn, *en-Nahvu'l-vâdih fi kavâidi'l-lugati'l-'arabiyyeti*, Dâru'l-Mısıriyye es-Su'ûdiyye, tsz., c.1, s. 322.

¹⁸⁶ Mehmed Zihnî, *el-Müntehâb fi kavâidi's-sarf*, İstanbul 1981, s. 29.

¹⁸⁷ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 197; Ünal ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 97.

¹⁸⁸ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 197; Ünal ve Bilen, *Sistemetik Sarf*, s. 97.

Görevli	مَوْظَفٌ	يُؤَظَفُ	وَظَفَ
Yaralı	مَجْرُوحٌ	يَجْرَحُ	جَرَحَ
Boyalı	مَصْبُوعٌ	يَصْبِغُ	صَبِغَ

–miş/-miş/-muş/-müş

Anlamı	İsm-i Mef'ûl	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Öldürülmüş	مَقْتُولٌ	يَقْتُلُ	قَتَلَ
Ekilmiş	مَرْزُوعٌ	يَرْزَعُ	رَزَعَ
Denilmiş	مَقُولٌ	يَقُولُ	قَالَ
Atılmış	مَرْمَى	يَرْمِي	رَمَى

İsm-i mef'ûl iki şekilde türetilir:

Sülasi Mücerred Fiillerden İsm-i Mef'ûl Türetme

Sülasi mücerred fiillerde ism-i mef'ûlu elde etmek için kullanılan kalıp çoğunlukla (مَفْعُولٌ) kalıbıdır.¹⁸⁹

İsm-i mef'ûl	Muzâri	Mâzi
مَنْصُورٌ	يَنْصُرُ	نَصَرَ
مَكْتُوبٌ	يَكْتُبُ	كَتَبَ
مَضْرُوبٌ	يَضْرِبُ	ضَرَبَ

Ruba'i Mücerred ve Mezid Fiillerden İsm-i Mef'ul Türetme

Ruba'i mücerred ve mezid fiillerde ism-i mef'ûl türetme metodu şu şekildedir:

Öncelikle fiili muzâri'in başındaki muzara'at harfi olan (ى) çıkarılarak yerine zammeli bir (م) harfi ilave edilir. Sondan bir önceki harf meftuh (üstün) kılınır. Yeni oluşan kelime isim

¹⁸⁹ ez-Zencânî, *Tasrifü'l-İzzi*, s. 234.

oluğundan kelimenin sonuna bir tenvin getirilir.¹⁹⁰ İsm-i mef'ûl bazen cümle içerisinde fiili muzâri meçhul sıgasının anlamını taşır.¹⁹¹

İsm-i Mef'ûl	Muzâri	Mâzi
مُدْحَرَجٌ	يُدْحَرِجُ	نَحَرَجَ
مُفْرَحٌ	يُفْرِحُ	فَرَحَ

Muzaaf olan (مُفَاعَلَةٌ), (تَفَاعُلٌ), (اِفْتِعَالٌ) bablarının ism-i fâil ve ism-i mef'ûlleri, ecvef olan (اِفْتِعَالٌ) babının ism-i fâil ve ism-i mef'ûlleri kalıp itibarı ile aynıdır. İsm-i fâil veya ism-i mef'ûl oldukları mana itibarı ile ayırt edilir.¹⁹²

Lazimi fiillerde ism-i mef'ûl mute'addi fiillerde olduğu gibi doğrudan doğruya oluşturulmayıp ancak harf-i cer vasıtası ile türetilir.¹⁹³

Anlamı	İsm-i Mef'ûl	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Uğramak	مَمْرُورٌ بِهِ	يَمُرُّ	مَرَّ

Aksâm-ı Seb'adan ism-i mef'ûl türetme şekilleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kategori	Anlamı	İsm-i Mef'ûl	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Sâlim Fiil	Toplanmak	مَجْمُوعٌ	يَجْمَعُ	جَمَعَ
Mehmûz Fiil	Sormak	مَسْئُولٌ	يَسْأَلُ	سَأَلَ
Muzâaf Fiil	Yarılmak	مَشْقُوقٌ	يَشُقُّ	شَقَّ
Misâl Fiil	Söz vermek	مَوْعِدٌ	يَعِدُّ	وَعَدَ
Ecvef Fiil	Söylemek	مَقُولٌ	يَقُولُ	قَالَ

¹⁹⁰ İbn-i Hâcib, *el-Kâfiye fi'n-nahv*, s. 199; el-Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *Melâhu'l-elvâh fi şerhi Merâhi'l-ervâh*, Mecelletü'l-mevridi'l-İrâkiyye, Irak tsz., s. 254; İbn-i Hâcib, *eş-Şa'fiye*, s. 41.

¹⁹¹ el-Galayîni, Mustafâ b. Muhammed Selîm b. Muhyiddîn b. Mustafâ, *Camiu'd-durûsi'l-Arabîyye*, el-Mektebetü'l-'asriyye, 30. Baskı, Beyrut 1994, c. 1, s. 182.

¹⁹² Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 198.

¹⁹³ ez-Zencânî, *Tasriifu'l-İzzî*, s. 235.

Nâkıs Fiil	Çok sıcak olmak	محمي	يحمي	حمى
Lefif-i Mekrûn	Kavurmak	مشوي	يشوي	شوى
Lefif-i Mefrûk	Korumak	موقئ	يقئ	وقئ

اَفْعِلَالٌ , اَفْعِلَالٌ , اَفْعِلَالٌ , اَفْعِلَالٌ , اَفْعِلَالٌ babların kıyası anlamda her ne kadar ism-i mef'ûl türetilse de Arap lisanında söz konusu babların ism-i mef'ûlu kullanılmamaktadır.¹⁹⁴ Hiç bir şekilde mâlumu olmayan sadece meçhûl olarak kullanılan fiillerin ism-i fâilleri türetilmediğinden dolayı ism-i mef'ûlleri aynı zamanda ism-i fâil anlamında da kullanılmaktadır.¹⁹⁵

çipekli >مَجْدُور	nezleli >مَزْكُوم	>المَغْشِي عَلَيْهِ Bayılmış
-------------------	-------------------	---------------------------------

İsm-i Mef'ûlun Amel Etmesi

İsm-i mef'ûl meçhul muzâri fiilnin amelini îfa eder. Mute'addi fiilden türetilmeyip lazim fiilden türetildiği için fâilin yerini alan mef'ûlun bih-i (Nâibu-l fâil) ref' eder. İsm-i mef'ûlun amel etmesi için mubtedaya haber, zilhâla hâl, mevsûfa sıfat olması ya da kendisinden evvel istifhâm ve nefy edatlarından birinin gelmesi gerekmektedir. Başında harf-i tarif (ال) bulunan ism-i mef'ûl hiçbir şarta ihtiyaç duymaksızın mutlak olarak amel eder. İsm-i mef'ûlun amel etmesinin diğer bir şartı da şimdi ya da gelecek zaman anlamı taşımasıdır. Mâzî anlamında kullanılan ism-i mef'ûl amel etmeyip kendisinden sonra gelen isme izâfe edilir¹⁹⁶

Misâl 1:

{أَمَنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْثِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ} “Peki darda kalan kendisine yalvardığı zaman imdadına yetişen, sıkıntısını gideren ve sizi yeryüzünün yöneticileri yapan kim? Allah’tan başka bir tanrı mı? Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!”¹⁹⁷ âyetindeki (مُضْطَرُّ) kelimesi ism-i mef'ûl olup kötülüğe ma'rûz olan kişi anlamındadır.

{مُضْطَرُّ} المكروب الذي مسه الشر¹⁹⁸

¹⁹⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 458.

¹⁹⁵ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 202.

¹⁹⁶ el-Meylânî, *Şerhu 'l-Muğni fi 'ilmi 'n-nahv*, s. 250.

¹⁹⁷ en-Neml: 27/62.

¹⁹⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü 'l-Celâleyn*, s. 382.

Misâl 2:

{وَجَاؤُ عَلَى فَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى
{مَاتَصْفُونَ}“Gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi de gösterdiler. Ya ‘küb, "Hayır! Nefsiniz sizi
kötü bir iş yapmaya sürüklemiş, artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler
karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak Allah’tır" dedi.”¹⁹⁹ âyetindeki (الْمُسْتَعَانُ) kelimesi
ism-i mef’ûl olup “kendisinden yardım talep edilen” anlamındadır.

{المستعان} المطلوب منه العون²⁰⁰

Misâl 3:

{فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرَى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأُولِينَ}
apaçık mucizelerimizle gelince, “Bu, olsa olsa düzmece bir sihirdir. Geçmişte atalarımız
zamanında böyle bir şeyin olduğunu da duymadık” dediler.”²⁰¹ âyetindeki (مُفْتَرَى) kelimesi ism-i
mef’ûl olup “uydurulan” anlamında kullanılmıştır.

{مفتري} مختلف²⁰²

Misâl 4:

{فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَابًا مِنْ سِجِّيلٍ مُنْضُودٍ}
altını üstüne getirdik ve üzerlerine sağanak halinde, rabbin katında işaretlenmiş taşlar yağdırdık.
Böyle cezalar zalimlerin başından hiç eksik olmaz.”²⁰³ âyetinde (مُنْضُودٌ) sözcüğü ism-i mef’ûl
sıgası olup (مُنْتَابِعٌ) anlamında kullanılmıştır.

{منضود} متتابع²⁰⁴

Misâl 5:

{وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا}
“Halkına namazı ve zekâtı emrederdi ve rabbinin rızâsına ermişti.”²⁰⁵ âyetinde (مَرْضِيٌّ)
kelimesi ism-i mef’ûl sıgası olup orijinali (مَرْضُوءٌ) sözcüğüdür.

{مرضِي} اصله مرضو²⁰⁶

2.2.6. Sıfat-ı Müşebbehe (الصفة المشبهة)

¹⁹⁹ Yûsuf: 12/18.

²⁰⁰ Mahallî ve Suyûtî, Tefsîrû'l-Celâleyn, s. 237.

²⁰¹ el-Kasas: 28/36.

²⁰² Mahallî ve Suyûtî, Tefsîrû'l-Celâleyn, s. 390.

²⁰³ Hûd: 11/82.

²⁰⁴ Mahallî ve Suyûtî, Tefsîrû'l-Celâleyn, s. 231.

²⁰⁵ Meryem: 19/55.

²⁰⁶ Mahallî ve Suyûtî, Tefsîrû'l-Celâleyn, s. 309.

Lazım fiilden türeyen, delalet etiği güzellik, çirkinlik, sakatlık, kusurluk, beyazlık, siyahlık gibi renk ve sıfatların; açlık, tokluk, sevinç ve kızgınlık gibi duyguların belli bir şahıs veya nesnede sabit olduğunu gösteren herhangi bir zamana delalet etmeyen müştak bir isimdir. Delalet ettiği anlam yönünden ism-i fâile benzediğinden sıfat-ı müşebbehe (الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ) adını almıştır.²⁰⁷

Sarf ıstılahında sıfat-ı müşebbehe fiilden türeyen bağımsız bir isim türü olmayıp lazım fiilden türeyen ism-i fâil olarak kabul edilir.²⁰⁸ Anlam bakımından ism-i fâile benzemekle beraber aralarında bazı farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkları başlıca şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sıfatı müşebbehe sadece lazım fiillerden türetildiği için yalnız fâil alırken ism-i fâil hem lazım hem de müte'addî fiilden türetildiğinden hem fâil hem de mef'ûl alabilmektedir.
- İsm-i fâil belli kurallar çerçevesinde türetilirken sıfatı müşebbehenin türetilme şekli semaîdir.
- İsm-i fâilin delalet ettiği anlam geçici iken sıfat-ı müşebbehenin içerdiği anlam devamlılık arz eder.
- İsm-i fâilin belli bir kalıbı olduğu halde sıfat-ı müşebbehenin birden fazla kalıbı bulunmaktadır.
- İsmi fâil kendindinden sonra gelen mensûb ismi, mef'ûlu bih vasfı ile alırken sıfat-ı müşebbehe söz konusu ismi temyiz olarak alır.²⁰⁹

Sarf ve nahiv dil bilimcileri sıfat-ı müşebbehenin sıgası (vezni) konusunda ittifak etmemişlerdir. Kimi dil bilimciye göre sıfat-ı müşebbehe kiyâsi, kimine göre semâî, bazılarına göre ise hem semâî hem kiyâsi olarak kabul edilmektedir. Başta İbn Akîl ve el-Enbârî olmak üzere nahiv âlimlerinin çoğu sıfat-ı müşebbehenin kıyası olduğunu kabul ederken, sarf âlimlerinden el-Esterâbâdî ise sıfatı müşebbehenin kıyası olmayıp aslında semâî olduğunu söylemiştir.

Türeyiş şekli itibari ile sıfat-ı müşebbeheyi başlıca iki guruba ayırmak mümkündür.

- Kiyas-i vezinde olan sıfat-ı müşebbehe:

²⁰⁷ Muhammed b. Mustafa b. Muhammed el-Huderi, *Hâşiyetu'l-huderi 'alâ şerhi ibn akîl 'alâ elfiyeti İbn Malik*, Thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Buka'î, Daru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 2003, c. 2, s. 98; Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 204; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s.466.

²⁰⁸ et-Teftâzânî, *Şerhi't-Tesrîfi'l-'izzî*, s. 235.

²⁰⁹ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 212; Ünalın ve Bilen, s. 221.

Semâi olmayıp (işitilerek öğrenilmeyen) belli kurallar doğrultusunda türetilen sıfat-1 müşebbehe türüdür. Kiyâsi sıfat-1 müşebbehe vezinlerini başlıca iki şekilde sıralamak mümkündür:

- Renk, sakatlık, kusur gibi vasıflara delaleteden sıfat-1 müşebbehe (أَفْعَلٌ) kalıbında olup müennesi (فَعْلَاءٌ), cem‘isi (فُعْلٌ) şeklinde gelmektedir.

Misal:

Sarı (صَفْرَاءٌ صُفْرٌ) أَصْفَرُ Kırmızı (حُمْرَاءٌ حُمْرٌ) أَحْمَرُ

Siyah (سَوْدَاءٌ سُودٌ) أَسْوَدُ Beyaz (بَيْضَاءٌ بَيْضٌ) أَبْيَضُ

- İç duyguları ifade eden sıfatı müşebbhe türü (فُعْلَانٌ) kalıbından gelir. Müennesi (فَعْلِيٌّ), cem‘isi (فِعَالٌ) olarak gelmektedir.

Misal:

Aç (جَوَاعٌ جِيعٌ) جَوَاعٌ Tok (شَبَعٌ شَبَاعٌ) تَوَكَّأ

- Semâi vezninde olan sıfatı-1 müşebbhe:

Semâi sıfat-1 müşebbehe belli bir kural neticesinde oluşturulmayıp Arap lügatından işitme yoluyla elde edilen sıfat-1 müşebbehe türüdür. Semâi sıfat-1 müşebbehe türünün kalıplarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

Anlamı	Sıfat-1 Müşebbhe (Mevzûn)	Sıfat-1 Müşebbhe (Mîzân)
Şişman	ضَخْمٌ	فُعْلٌ
Güzel	حُسْنٌ	فُعْلٌ
Katı, sert	صَلْبٌ	فُعْلٌ
Büyük	كَبِيرٌ	فُعِيلٌ
Cesur	شَجَاعٌ	فُعَالٌ
Korkak	جُبَانٌ	فُعَالٌ
Çıplak	عُرْيَانٌ	فُعْلَانٌ
Sarraf	صَيْرَفٌ	فُعِيلٌ

(مَفْعُولٌ), (فَاعِلٌ) vezninde olup süreklilik anlamı taşıyan bazı kelimler ism-i fâil ve ism-i mef'ûl sığıları olduğu halde sıfat-ı müşebbehe anlamında kullanılmaktadır.

طَاهِرُ الْقَلْبِ : “ Kalbi temiz, temiz kalpli”

مَحْمُودٌ الْمَقَاصِدِ : “iyi niyetli” örneklerinde (طَاهِرٌ) sözcüğü ism-i fâil, (مَحْمُودٌ) kelimesi ise ism-i mef'ûl kalıbında oluğu halde anlam itibari ile sıfat-ı müşebbehe anlamında kullanılmışlardır.²¹⁰

Sıfat-ı Müşebbenin Amel etmesi

Sıfat-ı müşebbehe türetildiği muzâri malum lazım fiilinin amelini yapar. Amel etmesi için mubtedaya haber, zilhâla hâl, mevsûfa sıfat olması ya da kendisinden evvel istifhâm ve nefy edatlarından birinin gelmesi gerekmektedir. Sıfat-ı müşebbehe geniş zaman anlamını içerdiğinden amel etmesi için şimdiki ya da gelecek zamana delalet etmesi şart değildir.²¹¹

Misâl 1:

{فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُفِي }
 { السَّمَاءِكَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ }
 “Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm’a açar; kimi de saptırmak isterse, göğe çıkıyormuş gibi kalbine darlık ve sıkıntı verir. Allah inananları işte böyle cezalandırır.”²¹² âyetinde “aşırı darlık” anlamında olan (حَرَجًا) kelimesi “ra” harfinin kesresi ile sıfat-ı müşebbehedir.

{حرجا} شديد الضيق بكسر الراء صفة²¹³

Misâl 2:

{حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ }
 “Allah hakkında gerçek olandan başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size rabbinizden açık bir delil getirdim. Artık İsrâiloğulları’nı benimle birlikte serbest bırak.”²¹⁴ âyetinde (حَقِيقٌ) sözcüğü sıfat-ı müşebbehe sıgası olup (جَدِيرٌ) anlamında kullanılmıştır.

(حقيق) جدیر²¹⁵

2.2.7. İsm-i Tafdîl (اسم التفضيل)

İki nesne veya şahıs arasındaki var olan ortak bir niteliğin birisinin diğerinden daha fazla veya az olduğuna delalet eden, organ noksanlığı, renk, şekil anlamlarını içermeyen, çoğunlukla

²¹⁰ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 207.

²¹¹ el- Meylânî, *Şerhu’l-Muğni fi ‘ilmi’n-nahv*, s. 252.

²¹² el-En’âm: 6/125.

²¹³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, s. 144.

²¹⁴ el- A’râf: 7/105.

²¹⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, s. 163.

(أَفْعُلُ) vezninde gelen isim türüdür.²¹⁶ Türkçede “...in en iyisi, ...den daha büyük” gibi anlamlara delalet eder.²¹⁷

İsm-i tafdîl müzekkerler için (أَفْعُلُ) müennesler için (فُعْلَى) kalıbında gelir. Bir filin ism-i tafdîl türünün (أَفْعُلُ , فُعْلَى) kalıbında gelmesi için belli şartlara haiz olması gerekmektedir. Söz konusu şartları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sülasi fiil olacak.
- Rubaî ve mezid fiil olan türemiş fiillerden olmayacak.
- Çekilebilecek(mutesarrıf) fiil olacak.
- Azlık –çokluk gibi karşılaştırmaya açık fiillerden olacak.
- Tam fiil olup (كان) ve kardeşleri gibi nâkıs fiil olmayacak.
- Fiilin sıfatı müşebbesi(أَفْعُلُ) vezninde gelmeyecek.
- Menfi (olumsuz) olmayacak.
- Fiil meçhûl(edilgen) olmayacak.
- Anlam itibari ile renk, şekil ve organ noksanlıklarına delalet etmeyecek.²¹⁸

Bu şartlara haiz olmayan fiilerden ism-i tafdil oluşturmak için (أَكْسَرُ , أَحْسَنُ , أَفْبَحُ , أَشَدُّ) gibi üstünlük anlamı içeren bir ism-i tafdîl kalıbı getirilir. Söz konusu ism-i tafdîl kalıbından sonra, kendisinden ism-i tafdil türetilmeyen fiilin masdarı getirilip temyiz olmak üzere mansub edilir.

زَيْدٌ أَكْثَرُ مِنْكَ إِكْرَامًا (Zeyd senden daha iyidir.)

زَيْدٌ أَشَدُّ مِنْ عَمْرِ إِحْمِرًا (Zeyd ‘Amrdan daha kırmızıdır.)²¹⁹

İsm-i tafdîl sıgasının kullanımında iki taraf sözkonusudur. Niteliğin daha çok olduğu, üstün olan tarafa (مُفَضَّلٌ) (üstün kılınan), niteliğin diğer tarafa oranla daha az olduğu bir anlamda başkasının kendisine üstün kılındığı tarafa ise (مُفَضَّلٌ عَلَيْهِ) (kendisine üstün tutulan) denilir.

يُوسُفُ أَحْسَنُ مِنْ خَالِدٍ (Yusuf Halitten daha güzeldir.)

Söz konusu örnekte (يوسف) kelimesi مفضل (mufaddal), (خالد) kelimesi ise عليه مفضل (mufaddelun aleyh), mufaddelu ‘aleyhin başında bulunana (من) harfi cerr المن التفضيلية (min-i tafdiliyye) olarak isimlendirilir.²²⁰

²¹⁶ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s.218; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 475.

²¹⁷ Ünal ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 225.

²¹⁸ el- Meylânî, *Şerhu 'l-Muğni fi 'ilmi 'n-nahv*, s. 255; Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 218; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 475.

²¹⁹ el- Meylânî, *Şerhu 'l-Muğni fi 'ilmi 'n-nahv*, s. 255-256.

²²⁰ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 221; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 476; Ünal ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 225.

İsmi tafdil kullanışı yönünden üç şekilde değerlendirilmektedir:

- İsm-i tafdil başına elif-lam (ال) tarif edatının gelmesi:

Bu durumda ism-i tafdil sıfat olarak kabul edilğinden mevsufuna i'rab, müfred (tekil), tesniye (ikil), cem'i (çoğul), müzekker (eril), müennes (dişi), t'arif-tenkir gibi özellikleri yönünden uyar.

أَحْمَدُ الْأَفْضَلُ (en iyi Ahmed)

زَيْنَبُ الْأَفْضَلَى (en iyi Zeynep)

Örneklerinde ism-i tafdil, mevsufu olan (أحمد) ve (زينب) kelimelerine müzekker ve müenneslik yönünden uyuşmuştur.²²¹

- İsm-i tafdil muzaf olarak gelmesi:

İsm-i tafdil muzaf olarak kullanılması durumunda muzâfun ileyhinin marife veya nekre olabilmesi muhtemeldir. Muzâfun ileyhi nekre gelmesi durumunda ismi tafdil bütün kullanımlarında (أَفْعَلُ) formunda yani müfred, müzekker olarak gelir.

زَيْدٌ أَفْضَلُ رَجُلٍ (Zeyd en iyi erkektir.)

الرَّيْدَانُ أَفْضَلُ رَجُلَيْنِ (Zeydler en iyi erkeklerdir.)

فَاطِمَةُ أَفْضَلُ امْرَأَةٍ (Fatma bayanların en iyisidir.)

Örneklerinde görüldüğü üzere ism-i tafdil üç ayrı kullanımda da müfred, müzekker olan (أَفْعَلُ) formunda gelmiştir.

Muzâfun ileyhinin marife gelmesi durumunda ise ism-i tafdil bütün kullanımlarında müfred müzekker sıgası olan (أَفْعَلُ) kalıbında gelmesi muhtemeldir. Aynı şekilde çok tercih edilen kullanım olarak da kabul edilen kendisinden önce gelen isme müfred\tesniye ve cem'i gibi özellikleri yönünden uyuşması söz konusudur.

زَيْدُونَ أَفْضَلُ الرِّجَالِ زَيْدُونَ أَفْضَلُوا الرِّجَالَ (Zeyd erkeklerin en iyisidir.)

فَاطِمَةُ أَفْضَلُ النِّسَاءِ فَاطِمَةُ أَفْضَلِي النِّسَاءِ (Fatma bayanların en iyisidir.)

Örneklerin birinci bölümünde ism-i tafdil müfred, müzekker olan (أَفْعَلُ) kalıbında gelmiş, ikinci bölümde ise kendisinden önce gelen isme cem'i ve müenneslik yönünden uyuşmuştur.²²²

İsm-i Tafdil Min-i Tafdiliyye (مِنَ النَّفْضِيَّةِ) ile Kullanılması:

²²¹ el- Meylânî, *Şerhu 'l-Mugni fi 'ilmi 'n-nahv*, s. 260.

²²² Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî, *Şerhu Katri 'n-nedâ ve belli's-sadâ*, thk. Fuad Nasır, 2. Baskı, Dârünürî's-sabâh, Midyât 2011, s. 560-561.

İsm-i tafdîl min-i tefdiliyye ile beraber geldiğinde bütün kullanımlarında kendisinden önce gelen isme bakılmaksızın müfred, müzekker sıgası olan (أَفْعَلُ) formunda gelir.

Anlamı	İsm-i Tafdîl Örneği
Ahmet Ali'den daha iyidir	أَحْمَدُ أَفْضَلُ مِنْ عَلِيٍّ
Fatma Zeynep'den daha iyidir.	فَاطِمَةُ أَفْضَلُ مِنْ زَيْنَبَ

Örneklerde görüldüğü gibi birinci örnekte ism-i tafdîlden önce müzekker olan (أحمد), ikinci örnekte ise ism-i tafdîlden önce müennes olan (زينب) kelimeleri geldiği halde iki kullanımda da ism-i tafdîl, müfred, müzekker olan (أفعل) vezninde olan (أفضل) kelimesi olarak gelmiştir.²²³

İsm-i tafdîl bazı uygulamalarda kiyâsi vezninde geldiği halde üstünlük anlamı ifade etmemekte, sıfat-ı müşebbehe anlamında kullanılmaktadır. Bu durum özellikle aynı ihtisas alanında şöhret kazanmış, isim veya lakapları aynı olan şahısları birbirinden ayırmak için kullanılır. Örneğin أَحْفَشُ (iyi görmeyen küçük gözlü kimse) kelimesi nahiv ilminde şöhret kazanmış üç farklı âlimin lakabı olarak kullanılmış, bunları birbirinden ayırt etmek için birisine (الأَحْفَشُ الأَكْبَرُ) “Ortanca Ahfeş” ve (الأَحْفَشُ الأَصْغَرُ) “Küçük Ahfeş”, diğerlerine (الأَحْفَشُ الأَوْسَطُ) “Ortanca Ahfeş” ve (الأَحْفَشُ الأَكْبَرُ) “Büyük Ahfeş” lakapları verilmiştir.²²⁴

İsm-i tafdîl sıgasının taşıdığı üstünlük anlamını ism-i tafdîl kalıbı dışında oluşturmak iki şekilde söz konusudur:

- Müfred olan bir kelimeyi kendi cem'isine, aynı şekilde sıfat olan ismi, nitelemiş olduğu mevsûfuna izâfe etmekle ism-i tafdîl manası oluşturulur.

Anlamı	İsm-i Tafdîl Anlamındaki Kelime
En iyi hâkim (kadıların kadısı)	قَاضِيُ الْقَضَاةِ
En kıymetli cevher (cevherlerin en kıymetlisi)	نَفِيسُ الْجَوَاهِرِ

²²³ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* s. 561.

²²⁴ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 221.

Birinci örnekte müfred olan (فَاضِي) kelimesi kendi cem'i olan (فُضَاة) kelimesine, ikinci örnekte ise sıfat olan (نَفِيسٌ) kelimesi mevsufu olan (الْجَوَاهِر) kelimesine izâfe edilmiş ve bu şekilde ism-i tafdîl anlamı oluşturulmuştur.

- Sıfatı müşebbehe sıgasından sonra (كَثِيرًا، لِلْغَايَةِ جِدًّا) kelimelerden birisinin getirilmesi ile ism-i tafdîl anlamı oluşturulur.²²⁵

Çok büyük	عَظِيمٌ جِدًّا	Çok zarif	ظَرِيفٌ جِدًّا
Çok zengin	غَنِيٌّ لِلْغَايَةِ		

İsm-i Tafdîlin Ameli:

İsm-i tafdîl sadece fâilini ref' edip mef'ûlu nasb etmez. Ref' ettiği fâilini de ekseriyetle müstetir (gizlenmiş) zamir olarak alır. İsm-i tafdîlin zahir bir ismi fâil olarak ref' edebilmesi için cins bir isme haber olması ya da ism-i tafdîl sıgasından önce nefy, nehiy veya istifhâm-i inkârî edatlarından birinin bulunması gerekmektedir.²²⁶

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَكْرَمَ مِنْهُ أَبُوهُ

(Babası kendisinden daha çok cömert olan bir adama uğradım.)

مَا رَأَيْتُ رَجُلًا أَحْسَنَ فِي عَيْنِهِ الْكُحْلُ مِنْهُ فِي عَيْنِ زَيْدٍ

(Zeyd'in gözündeki sürmeden, sürmesi daha güzel bir adam görmedim.)

Birinci örnekte ism-i tafdil sıgası olan (أَكْرَمُ) kelimesi, cins isim olan (رَجُلٍ) kelimesine sıfat olmuş ve zâhir fâili olan (أَبُوهُ) kelimesini ref' etmiştir. İkinci örnekte ise İsm-i tafdil sıgası olan (أَحْسَنُ) kelimesi nefiy edâtı olan (مَا) harfinden sonra gelmiş, zahir isim olan (الْكُحْلُ) kelimesini fâil olarak ref' etmiştir.

Aslı itibarı ile İsm-i tafdîl sıgası olan (أَفْعَلُ) formatında olup, kural dışı olarak başındaki hemzenin hazfe götürülmesi neticesinde (شَرٌّ، خَيْرٌ) şeklinde gelen bu iki kelime, çoğunlukla ism-i tafdîl anlamında kullanılmayıp sıfat-ı müşebbehe manasında kullanılmıştır.²²⁷

İsm-i Tafdîlin Harf-i Cerlerle Kullanışı:

- İsmi tafdîl (إِلَى) harfî cerriyle kullanılması durumunda kendisine fâil alıp anlam olarak sevgi ve buğz anlamlarını ifa eder.²²⁸

²²⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 480.

²²⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 481.

²²⁷ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 220.

²²⁸ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 479.

الْمُؤْمِنُ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ غَيْرِهِ

(Allah mü'mini, mü'min olmayandan daha çok sever.)

- İsm-i tafdîl bigi ve cehalete delalet etmeyen mute'addi fiilden türetilmiş olup “lam” (ل) harf-i cer ile kullanılması durumunda daha çok sevgi ve buğz anlamlarına delalet eder.²²⁹

الْعَاقِلُ أَحَبُّ لِلْعِلْمِ مِنَ الْمَالِ (Akıllı, ilmi, maldan daha çok sever.)

- Bilgi ve cehalet manası ifade eden fiilden türetilen ism-i tafdîl, “ba” (ب) harfi cer ile mute'addi olup, mef'ulunu alır.²³⁰

أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْهُمْ (Ben, bunu onlardan daha iyi bilirim.)

- Müte'addi fiillerden türeyen ism-i tafdîller çoğunlukla harf-i cer olan “lam” (ل) ile gelip bu şekilde mef'ulunu alır.²³¹

أَنَا أَطْلُبُ لِلْحَقِّ مِنْكُمْ (Ben, hakikatı sizden daha çok isterim.)

- İsm-i tafdîl lazimi fiilden türetilmişse filinin mef'ulunu aldığı harfi cerle mef'ul alır.²³²

هُوَ أَسْرَعُ إِلَى الْخَيْرِ وَ أَبْعَدُ مِنَ الشَّرِّ (O hayra yakın, kötülüğe daha uzaktır.)

Misâl 1:

{قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنِيَّ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيِّدِينَا فَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبَّصُونَ} *De ki: "Sizin bizim hakkımızda beklediğiniz, sonuç ne olursa olsun (bize göre) iki güzellikten biridir. Bizim sizinle ilgili beklentimize gelince, Allah ya katından bir belâ gönderecek veya sizin cezanızı bizim elimizle verecektir. Haydi siz âkâbetimiz bekleyin, biz de sizinle beraber âkâbetinizi bekleyelim."*²³³ âyetindeki (الْحُسَيْنِيَّ) sözcüğü ism-i tafdîl olup müzekkeri (أَحْسَنُ) olan (حُسْنَى) kelimesinin tesniyesidir.

{الحسنيين} تسنية حسنى تأنيس أحسن²³⁴

Misâl 2:

{ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاؤُا السُّوْأَى أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤْنَ} *Sonunda, Allah'ın âyetlerini yalan saymak ve onları alaya almak suretiyle kötülükte ileri gidenlerin âkâbeti pek fena oldu.*²³⁵ âyetindeki (السُّوْأَى) kelimesi ism-i tafdîl olup (الْأَسْوَأُ) kelimesinin müennesidir.

²²⁹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 479.

²³⁰ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 479.

²³¹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 479.

²³² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 480

²³³ et-Tevbe: 9/52.

²³⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 195.

{السَّوَأَى} تَأْنِيسِ الْأَسْوَأِ²³⁶

Misâl 3:

{تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى}”O, yeri ve yüce gökleri yaratan Allah katından peyderpey gönderilmiştir.”²³⁷ âyetindeki (الْعُلَى) kelimesi ism-i tafdîl olup (الْعُلْيَا) isminin cemîdir.

{الْعُلَى} جمع عليا ككبرى وكبير²³⁸

Misâl 4:

{قَالُوا إِنْ هَذَا لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُتْلَى} “Şöyle diyorlardı: “Bunlar sizi sihirleriyle yurdunuzdan çıkarmak ve tuttuğunuz örnek yolu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdan başka bir şey değil!”²³⁹ âyetinde (الْمُتْلَى) kelimesi ism-i tafdîl sıgası olup (أَمْتَلٌ) sözcüğünün çoğuludur.

{الْمُتْلَى} مؤنث أمثل²⁴⁰

Misâl 5:

{فَإِنَّمَا يَسِرَّنَا بِلسَانِكَ لِئُبَيِّنَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَنُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا} “Biz Kur’an’ı senin dilinle kolay anlaşılır kıldık ki günahattan sakınanları onunla müjdeleyesin ve inatla direnenleri de onunla uyarasın!”²⁴¹ âyetinde (لُدًّا) kelimesi ism-i tafdîl sıgası olup (الْدُّ) sözcüğünün çoğuludur.

{لُدًّا} جمع الدّ²⁴²

Misâl 6:

{وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى}”Dünya ve âhirete yararlı işler yapmış bir mümin olarak onun huzuruna çıkan kimseler için ise üstün dereceler vardır.”²⁴³ âyetinde (الْعُلَى) kelimesi ism-i tafdîl sıgası olup (عُلْيَا) kelimesinin çoğuludur.

{الْعُلَى} جمع عليا²⁴⁴

2.2.8. Taaccüb Fiilleri (فِعْلًا التَّعَجُّبِ)

Taaccüb sözlükte, bir şey karşısında hayrete düşmek veya nefsin sebebi gizli olan bir şeyden dolayı infiâla geçmesi olarak tanımlanır.²⁴⁵ Genellikle taaccüb fiilleri “...ne güzel, ne

²³⁵ er-Rûm: 30/10.

²³⁶ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 407.

²³⁷ Tâhâ: 20/4.

²³⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 312.

²³⁹ Tâhâ: 20/63.

²⁴⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 315.

²⁴¹ Meryem: 19/97.

²⁴² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 312.

²⁴³ Tâhâ: 20/75.

²⁴⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 316.

çirkin ; ...ne kadar güzel, ne kadar çirkin ; ...amma da güzel, ammada çirkin” gibi anlamları içerirler.²⁴⁶

Taaccüb kıyası olarak (مَا أَفْعَلُهُ), (أَفْعِلْ بِهِ) sığıları ile yapıldığı gibi belli bir kurala göre türetilmeyen çeşitle kelimelerle de yapılmaktadır.

Kıyası taccübfiileri olan (مَا أَفْعَلُهُ) ve (أَفْعِلْ بِهِ) sığıların türetilişi, belli şartlar dâhilinde yapılmaktadır. Söz konusu şartları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sülâsî fiil olmalıdır.
- Rubaî ve mezid fiil olan türemiş fiillerden olmamalıdır.
- Çekilebilebilen (mutesarrıf) fiil olmalıdır.
- Azlık –çokluk gibi karşılaştırmaya açık fiillerden olmalıdır.
- Tam fiil olup (كان) ve kardeşleri gibi nakıs fiil olmamalıdır.
- Fiilin sıfatı müşebbehesi (أَفْعُلْ) vezninde gelmemelidir.
- Menfi (olumsuz) fiil olmamalıdır
- Meçhûl (edilgen) fiil olmamalıdır.
- Anlam itibari ile renk, şekil ve organ noksanlıklarına delalet etmemelidir.²⁴⁷

Söz konusu şartlara haiz olmayan fiillerden taaccüb fiilini oluşturmak için amaca uygun olarak (مَا أَكْثَرَ - وَ أَكْثِرْ بِ / (مَا أَفْبَحَ - وَ أَفْبِحْ بِ / مَا أَشَدَّ - وَ أَشَدُّ بِ) gibi fiillerden biri getirilip akabinde taaccüb fiilinin doğrudan türetilmediği fiilin mansub mastarı getirilir, neye taacüb ediliyorsa ona izafe edilir.²⁴⁸

Anlamı	Taaccüb Fiili
Ne çok siyah!	مَا أَشَدَّ سَوَادَهُ
Ne de çok yuvarlıyor!	مَا أَكْثَرَ دَحْرَجَتْهُ
Tembellik ne kadar çirkin!	وَ أَفْبِحْ بِ الْكَسَلِ
Ne güzel çıkartıyor!	وَ أَحْسَنُ بِاسْتِخْرَاجِهِ

²⁴⁵ ez-Zubeydî, Muhammed bin Muhammed bin Abdurrezzak el-Hüseyni, *Tacu'l- 'arûs min cevahiri'l-kâmûs*, tab'atı'l-kuveyt, 2. Baskı, Kuveyt 2008, s. 731; el-Yesûî, *el-Müncid* s. 488.

²⁴⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 396.

²⁴⁷ el- Meylânî, *Şerhu'l-Muğni fi 'ilmi'n-nahv*, s. 318-319; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 400.

²⁴⁸ Ebu'l-Fedâ 'İmâduddin İsmail b. Ali b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer b. Şahinşah b. Eyüp, *el-Kennâş fi fenneyi'n-nehvi ve's-sarf*, thk. Riyad b. Hasan el-Havâm, el-Mektebetu'l-'asriyye, Beyrut 2000, c.2, s. 50; Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 104.

Doğrudan taaccüb filinin türetilmediği menfi ve meçhûl fiillerden taaccüb fiilini oluşturmak için, (مَا أَفْبَحَ / مَا أَكْثَرَ / مَا أَشَدَّ) gibi sıgalarından biri getirildikten sonra söz konusu fiillerin başına masdar harfleri olan (ما) veya (أَنَّ) kelimelerinden biri getirilir.²⁴⁹

Ne kadar çok yardım edilmişsin!	مَا أَشَدَّ مَا نُصِرْتُ
Bize gelmemen ne çok oldu!	مَا أَكْثَرَ أَنْ لَا تَأْتِيَنَا

Birinci örnekte meçhul fiil olan (نُصِرْتُ) kelimesinin başına (ما) masdariyye edâtı, ikinci örnekte ise menfi fiil olan (أَنْ لَا تَأْتِيَنَا) kelimesinin başına (أَنَّ) masdariyye edâtı getirilerek taaccüb sıgası oluşturulmuştur.

Birinci taaccüb fiili olan (مَا أَفْعَلُهُ) ve ikinci taaccüb fiili olan (أَفْعَلُ بِهِ) sıgalarının i'rabı aşağıda gösterildiği şekildedir.

- (مَا أَفْعَلُهُ) sıgası

(مَا): nekr-i tamme olup mubteda vasfında, (شَيْءٌ) anlamındadır.

(أَفْعَلُ): Fâili muzmar müstetir (gizli zamir) “هُوَ” olan, mâzi fiilidir.

(ه) : Mahallen mensûb mef'ûlun bihtir.

Fiil, fâil ve mef'ûlun bih mahallen merf'u mubteda olan (ما) kelimesinin haberidir. Sözkonusu (ما) kelimesi “mâu't-taaccübiyye” (مَا التَّعْجِيبِيَّةُ) şeklinde adlandırılmaktadır.²⁵⁰

- (أَفْعَلُ بِهِ) vezni

(أَفْعَلُ) : Şeklen emr-i hâzır sıgasında görünsede aslı itibarı ile müfred, müzekker mâzi sigasıdır.

(بِه) :

(ب): Zaid olan harf-i cerdir.

(ه) : Başında harfi cer olan “ba” (ب) bulunduğu mecrur, anlam yönünden fâil anlamı taşıdığından mahallen merf'udur.²⁵¹

Taaccüb fiili genellikle geniş zaman anlamı ifade etmektedir. Bazen geçmiş zaman veya gelecek zaman anlamı kazanmaktadır. Geçmiş zaman anlamı kazanması için taaccüb fiili olan

²⁴⁹ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 104.

²⁵⁰ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 105; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 400.

²⁵¹ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 107; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 401.

(مَا أَفْعَلُ) ile ma't-taaccübiyye (مَا) arasına zaid bir (كَانَ) fiilinin veya taccüb fiili olan (مَا أَفْعَلُ) sığısından sonra (مَا كَانَ) ibaresinin getirilmesi gerekmektedir.²⁵²

Anlamı	Taacub Fiili
Zeyd ne iyiydi.	مَا كَانَ أَكْرَمَ زَيْدًا
Zeyd ne iyiydi.	مَا أَكْرَمَ مَا كَانَ زَيْدًا

Birinci örnekte “ma” (مَا) kelimesi ile (أَكْرَمَ) fiilinin arasına zaid fiil olan (كَانَ) kelimesinin getirilmesi, ikinci örnekte ise (مَا أَكْرَمَ) sığısından sonra (مَا كَانَ) ibaresinin getirilmesi ile taaccüb fiili geçmiş zaman anlamı kazanmıştır.

Taacüb fiilinin gelecek zaman anlamında kullanılması ise taaccüb fiili olan (مَا أَفْعَلُ) vezninden sonra (مَا يَكُونُ) ibâresinin getirilmesi ile olmaktadır.

(Zeyd ne iyi olacak.) مَا أَكْرَمَ مَا يَكُونُ زَيْدًا

Örnekte taaccüb fiilinin gelecek zaman anlamında kullanılması, taaccüb fiili olan (مَا أَكْرَمَ) sığısından sonra (مَا يَكُونُ) ibâresinin getirilmesi ile olmuştur.²⁵³

Bu iki vezin dışında belli bir kurala göre değil de semâ'i (Araplardan işitme yoluyla) olarak taaccüb anlamında kullanılan bazı kelimeler bulunmaktadır. Bunların başlıcalarını şu şekilde sıralamak mümkündür.²⁵⁴

Anlamı	Taacüb Kelimesi
Allah için o ne kahraman!	لِلَّهِ دَرُّهُ مِنْ بَطَلٍ!
Ammada güzel, ne de hoş!	وَإِهَّا لَهُ!
Yazık, vah, vah!	وَإِهَّا عَلَيْهِ!
Ne tuhaf şey, ağzına sağlık, bravo!	لَا فُضْضَ فُوكَ!
Hayret, sübhanallah!	سُبْحَانَ اللَّهِ!
Maşallah! Güzel! Yaşa!	عِشْ!

²⁵² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 401.

²⁵³ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 107-108.

²⁵⁴ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 109; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 404.

Elleri dert görmesin!	لَا تَلَّأْ وَلَا عَمَى!
On parmağın kurumasin!	لَا تَلَّ عَشْرُكَ!
Ne kadar hoş, ne kadar güzel!	نَاهِيكَ مِنْهُ!
Allah iyiliğini versin!	قَاتِلَ اللَّهُ مَا!
Hayret, ne tuhaf şey!	يَا لَلْعَجَبِ!
Hey ne çok su!	يَا لَلْمَاءِ!
Ne büyük âlim!	يَا لَهُ مِنْ عَالِمٍ!
Öyle bir adama rastladım ki ne adam!	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَيِّ رَجُلٍ!
Siz ölü iken sizi dirilten Allah'ı nasıl inkâr edersiniz?	كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ!
Hava ne kadar güzeldi! ²⁵⁵	كَمْ كَانَ الْجَوُّ جَمِيلًا!

Taaccüb fiillerinden sonra gelip mef'ûl konumunda olan veya harf-i cer olan “ba” (ب) den sonra gelip fâil manasında olan isim, “el-mütaaccübün minh” (المتعجب منه) olarak adlandırılmaktadır.²⁵⁶ Taaccüb fiilinden sonra gelen “el-mütaaccübun minh” (الْمُتَعَجَّبُ مِنْهُ) kelimesinin marife olması veya bir sığata mevsuf olması, bir nekireye muzaf olmakla tahsis kazanması gerekmektedir.

Anlamı	Taaccüb Sığısı
Zeyd ne güzeldir.	مَا أَحْسَنَ زَيْدًا
Allahtan korkan adam ne de bahtiyardır.	مَا أَسْعَدَ رَجُلًا كَرِيمًا
Âlim adamın kıymeti ne büyüktür.	مَا أَعْظَمَ قَدْرَ رَجُلٍ عَالِمٍ

²⁵⁵ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 109; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 404.

²⁵⁶ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 106; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 405.

Birinci örnekte “el-mütaaccebun minh” (الْمُتَعَجِّبُ مِنْهُ) marife, ikinci örnekte sıfata mevsuf, üçüncü örnekte ise nekre bir isme muzaf olmakla tahsis kazanmıştır.²⁵⁷

“el-mütaaccebun minh” (الْمُتَعَجِّبُ مِنْهُ) taaccüb filinden önce gelemes. Zarf, car mecrur ve nidâ dışında bir kelimenin, taaccüb fiili ile “el-mütaaccebun minh” (الْمُتَعَجِّبُ مِنْهُ) arasına girmesi caiz değildir.

ما أَجْمَلَ لَيْلَةَ رَمَضَانَ أَلْبَدْرَ!

Ey Ammar! Seni yerde yıkılmış görmek أَغْرَزُ عَلَيَّ أَبَا الْيَقْظَانَ أَنْ أَرَكَ صَرِيحًا

Bana ne kadar ağır geliyor.

Birinci örnekte taaccüb fiili ile “el-Mütaaccebün minh” (الْمُتَعَجِّبُ مِنْهُ) arasına zarf olan (لَيْلَةَ) kelimesi, ikinci örnekte ise car mecrurolan (علي) ve münada olan (ابا اليقظان) kelimeleri girmiştir.²⁵⁸

Misâl 1:

{قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَيْبُؤْنَ لَهُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَاسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ} {أحدا} De ki: “Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gizli bilgisi O’na aittir. O öyle bir duyar, öyle bir görür ki! (O kadar olur!) Onların Allah’tan başka bir yöneticisi yoktur. O, kendi hükümlerine kimseyi ortak etmez.”²⁵⁹ âyetindeki (أَسْمِعْ بِهِمْ) ve (أَبْصِرْ) sözcükleri taaccüb sıgalarıdır.

{أبصر به} هي صيغة تعجب {وأسمع} به كذلك بمعنى ما أبصره وما أسمع²⁶⁰

Misâl 2:

{أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ} “Onlar, bizim huzurumuza çıkacakları gün öyle bir işitirler ve öyle bir görürler ki! Ne var ki o zalimler bugün tam bir sapkınlık içindedirler.”²⁶¹ âyetindeki (أَسْمِعْ بِهِمْ) ve (أَبْصِرْ) sözcükleri taaccüb sıgalarıdır.

{أسمع بهم وأبصر} بهم صيغتا تعجب بمعنى ما أسمعهم وما أبصرهم²⁶²

Misâl 3:

{أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ} “Onlar, doğru yol karşılığında sapkınlığı, mağfiret karşılığında azabı satın almış kimselerdir. Ateşe ne kadar da

²⁵⁷ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 106; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 405.

²⁵⁸ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, 106; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 405.

²⁵⁹ el-Kehf: 18/26.

²⁶⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 297.

²⁶¹ el-Meryem: 19/38.

²⁶² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 307.

dayanıklılıarmış!”²⁶³ âyetinde geçen (مَا أَصْبِرْهُمْ) sıgası taaccüb sıgası olup “ne kadar da dayanıklılıarmış” anlamında kullanılmıştır.

²⁶⁴ (مَا أَصْبِرْهُمْ) أي ما أشدَّ صبرهم

2.2.9. Masdar (المصدر)

İş, oluşu zaman ve şahsa bağlı olmadan ifade eden kelime türüdür.²⁶⁵

Örneğin yardım etmek نَصْرُ, sevindirme تَفْرِيحُ, kurtarmak انْقَاذُ gibi

Semâî müennes olarak kabul edilen masdar, müzekker ve müennesler için eşit bir şekilde kullanılır. Ma‘lum olarak kullanıldığı gibi meçhûl anlamında da kullanılır. Cem‘ileri, cem‘i münnes salim ekleri ile yapılır.²⁶⁶

Masdar, kendi anlamı dışında belli amaçlar doğrultusunda ism-i fâil ve ism-i mef’ûl anlamında da kullanılmaktadır. Masdar ism-i fâil anlamında kullanıldığında daha çok mübalağa anlamı ifade etmektedir.²⁶⁷

Bu kadı çok adaletlidir. هَذَا الْقَاضِي عَدْلٌ

Örneğinde masdar olan (عَدْلٌ) kelimesi çok adaletli anlamında mübalağa ism-i fâil olarak kullanılmıştır.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ

Örneğinde masdar olan (خَمْرٌ) kelimesi kendi anlamı olan “sarhoş etmek” manasında kullanılmayıp ism-i fâil anlamı olan “sarhoş edici” manasında kullanılmıştır.²⁶⁸

Onu basit bir paraya satın aldılar. ²⁶⁹ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ

Söz konusu ayette masdar olan (بَخْسٍ) kelimesi kendi anlamı olan “ucuz olmak” manasında kullanılmayıp ism-i mef’ûl anlamı olan “ucuz görülen” anlamında kullanılmıştır.²⁷⁰

Masdar, mücerred, mezid, mim’li ve diğer masdarlar olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır.²⁷¹

²⁶³ el-Bakara: 2/175.

²⁶⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 26.

²⁶⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 430.

²⁶⁶ Ünal ve Bilgen, *Sistemetik Sarf*, s. 233.

²⁶⁷ Ünal ve Bilgen, *Sistemetik Sarf*, s. 233.

²⁶⁸ Ünal ve Bilgen, *Sistemetik Sarf*, s. 233.

²⁶⁹ Yusuf: 12/20.

²⁷⁰ Ünal ve Bilgen, *Sistemetik Sarf*, s. 233.

²⁷¹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 430.

- **Mücerred Masdarlar**

Sülâsi (Üç harfli), Rubâ'i (Dört harfli) olmak üzere ikiye ayrılırlar.²⁷²

- **Sülâsi Mücerred Masdarlar**

İşitilerek elde edilen sülâsi mücerred masdarlar belli bir kurala göre oluşturulmadıkları ve belli bir vezni olmadığı için semâî masdarlar olarak adlandırılmaktadır. Lügata bakmak ve belli bir süre kullanılmak sureti ile elde edilirler. Sıkça kullanılan vezinlerinin bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür.²⁷³

نَصْرٌ	ضَرْبٌ	فَعْلٌ
سِلْمٌ	حِفْظٌ	فُعْلٌ
صُنْعٌ	شُكْرٌ	فُعْلٌ
فَرَحٌ	عَضْبٌ	فَعْلٌ
جَوْلٌ	كِبْرٌ	فُعْلٌ
دَعْوَةٌ	رَحْمَةٌ	فُعْلَةٌ
شِرْكَةٌ	خِدْمَةٌ	فُعْلَةٌ
رُؤْيَةٌ	شُهْرَةٌ	فُعْلَةٌ
طَعَامٌ	جَوَازٌ	فُعَالٌ
بُكَاءٌ	سُعَالٌ	فُعَالٌ
فِرَاقٌ	فِرَارٌ	فُعَالٌ
سَيَاحَةٌ	سَفَاهَةٌ	فُعَالَةٌ
زِرَاعَةٌ	نِسَاجَةٌ	فُعَالَةٌ
سَهْوَةٌ	صَعُوبَةٌ	فُعُولَةٌ
مُرُورٌ	وُصُولٌ	فُعُولٌ
هَيَجَانٌ	جَرِيَانٌ	فَعْلَانٌ

²⁷² Ebu İrfan Muhammed b. Ali es-Saban eş-Şafii, *Haşiyetu 's-sabân 'alâ şerhi'l-eşmûni fi elfiyeyti İbn Malik*, Daru'l-kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut tsz. 1. Baskı, 1997, c. 2, s. 459; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 431.

²⁷³ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 431.

Arapçada (تَفْعَال) vezni mübâlağa masdar sığısı olarak kullanılmaktadır.²⁷⁴

Çok tavaf etmek	تَجَوَّال	Çok anmak	تَذَكَّر
-----------------	-----------	-----------	----------

- **Rubâ'î Mücerred Masdarlar**

Sadece (فَعْلَال) ve (فَعْلَلَة) vezinlerinde gelen rubâ'îmücerred masdarlar belli bir kâ'ideye göre oluşturulduğundan kıyâsi masdar olarak kabul edilirler.²⁷⁵

نَحْرَجَة	فَعْلَلَة	بِحْرَاجٍ	فَعْلَالٌ
-----------	-----------	-----------	-----------

- **Mezid Masdarlar**

Sülasi mücerred fiile bir, iki veya üç harfin eklenmesi ile rubâ'î, humâsî ve sūdâsî mezid masdarlar oluşturulur. Belli kalıplarda geldikleri için kıyasi masdar olarak adlandırılırlar.²⁷⁶ Söz konusu masdarların vezinlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Sūdâsî	Hümâsî	Ruba'î
اِسْتَفْعَال اِسْتَفْعَل	اِنْفَعَال اِنْفَعَل	اَفْعَال اَفْعَل
اِفْعِيْعَال اِفْعَال	اِفْتَعَل اِفْتَعَال	فَعْل (تَفْعَلَة) تَفْعِيل
اِفْعَوَال اِفْعَوَل	اِفْعَال اِفْعَل	فَاعِل (فَعَال) مُفَاعَلَة
اِفْعِيْعَال اِفْعَوَعَل	تَفْعُل تَفْعَل	
تَفَاعُل تَفَاعَل		

Ruba'î mücerred fiile bir veya iki harf ilave edilerek oluşturulan humâsî ve sūdâsî mezid fiilerin masdarları kıyasi olarak gelir.²⁷⁷

²⁷⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 431.

²⁷⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 431.

²⁷⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 433.

Südâsî		Humâsî	
Masdar	Mâzî Fiil	Masdar	Mâzî Fiil
أَفْعِلَالًا	أَفْعَلَّ	تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَ
أَفْعِلَالًا	أَفْعَلَّ		

“if’âl” (أَفْعَالٌ) babından kurala uygun gelmeyen bazı fiillerin masdarları “ism-i masdar” (الْإِسْمُ الْمَصْدَرُ) şeklinde isimlendirilirler.²⁷⁸

Anlamı	İsm-i Masdar	Mâzî Fiil
Kızmak	بُغْضٌ	أَبْغَضَ
Sevmek	حُبٌّ	أَحَبَّ

Örneklerde görüldüğü üzere (أَفْعَلَّ) vezninde gelen (أَبْغَضَ) ve (أَحَبَّ) fiillerinin masdarlarının kıyasî olarak (أَفْعَالٌ) vezninde olan (إِبْغَاضٌ) ve (إِحْبَابٌ) vezinlerinde gelmesi gerekirken ism-i masdar olan (بُغْضٌ) ve (حُبٌّ) vezinlerinde gelmiştir.²⁷⁹

İllet harfi hazfe giden (أَفْعَالٌ) ve (اسْتَفْعَالٌ) bablarından gelen bazı fiillerin masdarlarının sonuna illet harfi yerine “yuvarlak tâ” (ة) getirilir.²⁸⁰

Anlamı	Masdar	Mâzî fiil
İşaret etmek	إِشَارَةٌ	أَشَارَ
Cevaplamak	إِجَابَةٌ	أَجَابَ
Yardım etmek	إِسْتِغَاةٌ	اسْتَعَانَ

Bazı fiillerin masdarında söz konusu “yuvarlak tâ”nın hazfe gittiği görülmektedir.²⁸¹

²⁷⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 433.

²⁷⁸ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 433.

²⁷⁹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 433.

²⁸⁰ Ebu Hayyan en-Nahvî el- Endulusî, *el-Mubdi' fi't-tasrif*, thk. Abdullhamid es-Seyyid Talab, Mektebete daru'l-'arube, 1. Baskı, Kuveyt 1983, s. 185; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 433.

²⁸¹ et-Teftâzânî, *Şerhi't-Tesrîfi'l-'izzî*, s. 175; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 433-434.

إِيثَاءَ الزَّكَاةِ أَقَامَ الصَّلَاةَ

Örneklerde, aslında (إِيثَاءَ) ve (أَقَامَ) vezinlerinde olan (إِيثَاءَ) ve (أَقَامَ) masdarlarının sonundaki “yavarlak tâ” düşmüştür.²⁸²

Tef'îl (تَفْعِيل) banından olup, kelimenin asıl harflerinden lamu-l fiili, illet harfi veya hemze gelen fiillerin masdarları tef'îlet (تَفْعِلَةٌ) vezninde gelmektedir.²⁸³

Anlamı	Masdar	Mâzî Fiili
Tebrik etmek	تَهْنِئَةٌ	هَنَّأَ
Temizlemek	تَرْكِيَةٌ	رَكَّى

Mimli Masdar (المصدر الميمي)

Sülasi mücerred ve sülasi mücerred olmayan fiillerin mimli masdarları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²⁸⁴

Sülasi Mücerred Fiillerin Mimli Masdarları

Sülasi mücerred fiillerin mimli masdarları (مَفْعَلَةٌ, مَفْعِلَةٌ, مَفْعَلٌ, مَفْعِلٌ) vezinlerinde gelmektedir.

- (مَفْعَلٌ) vezni:

Misâl fiil olmayan, müzârîde daha çok aynı-l fiilleri zammeli ve fethalı olan sülâsi mücerred fiillerin mimli masdarları (مَفْعَلٌ) vezninde gelir.²⁸⁵

Anlamı	Masdar	Muzârî Fiil	Mâzî fiil
Kalkmak	مَقَامٌ	يَقُومُ	قَامَ
Açmak	مَفْتَحٌ	يَفْتَحُ	فَتَحَ
Yazmak	مَكْتَبٌ	يَكْتُبُ	كَتَبَ

-
-

²⁸² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 434.

²⁸³ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 434.

²⁸⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 436

²⁸⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 437.

- (مفعّل) vezni:

Müzâri filinin aynı'l-fiili meksur ve misâl olan fiillerin mimli masdarları “meʿîl” (مفعّل) vezninde gelmektedir.²⁸⁶

Anlamı	Mimli Masdar	Muzârî Fiil	Mâzî Fiil
İnmek	مَنْزَل	يُنْزِل	نَزَلَ
Doğurmak	مَوْلِد	يَلِدُ	وَلَدَ

- (مفعّلة) vezni

Muzâaf fiillerin çoğu ve bazı sülasi fiillerin mimli masdarları “maʿʿele” (مفعّلة) vezninde gelmektedir.

Anlamı	Masdar	Muzârî Fiil	Mâzî Fiil
Sevmek	مَوَدَّة	يُودُّ	وَدَّ
Merhamet etmek	مَرْحَمَة	يَرْحَم	رَحِمَ
Sormak	مَسْأَلَة	يَسْأَل	سَأَلَ

- (مفعّلة) vezni:

Misâl fiillerin tamamı ve sülasi mücerred fiillerin bir kısmı “meʿʿile” (مفعّلة) vezninde gelmektedir.²⁸⁷

Anlamı	Masdar	Mâzî Fiili
Affetmek	مَغْفِرَة	عَفَرَ
Vʿaz etmek	مَوْعِظَة	وَعِظَ

Sülasi Mücerred Olmayan fiillerin Mimli Masdarları

Rübâî mücerred, sülâsî mezid, rübâî mezid fiillerin ism-i meʿûl sıgası aynı zamanda mimli masdar sıgası olarak kabul edilmektedir.²⁸⁸

²⁸⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 437.

²⁸⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 438.

Anlamı	Masdar	Mâzî Fiil
Sıkışmak	مُرْدَحَمٌ	أَزْدَحَمَ
İkram etmek	مُكْرَمٌ	أَكْرَمَ

Misâl 1:

{وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَنْرَبِّصُ بِكُمْ الْدَوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} *“Bedevilerden öyleleri vardır ki, hayır yolunda yaptığı harcamayı angarya sayar ve başınıza kötü hallerin gelmesini bekler durur. O kötü haller kendi başlarına gelsin! Allah her şeyi çok iyi işitir ve bilir.”*²⁸⁹ âyetinde geçen (مَغْرَمًا) sözcüğü “hüsrana uğramak” anlamında mimli masdarsıgasıdır.

(مغرمًا) غرامة وخسرانا²⁹⁰

Misâl 2:

{وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا} *“İşte o beldeler (ahalisi), zulme sapınca onları helâk ettik; helâk etmek için de belli bir süre belirlemiştik.”*²⁹¹ âyetinde geçen (مَهْلِكًا) sözcüğü mimli masdar sıgası olup “heleka uğramak” anlamında kullanılmıştır.

(لمهلكهم) لا هلاكهم²⁹²

Diğer Masdarlar:**Binâ-i Merre (بناء المرة) :**

Sülasi mücerred fiillerden (فَعْلَةٌ) vezninde türeyen; bir iş, oluşun bir defa meydana geldiğini gösteren, kemmiyet (nicelik) bildiren masdar türüdür. Fiilin asli masdarı “f’alat” (فعلَة) vezninde geliyorsa binâ-i merre sıgası, söz konusu masdar sıgasına anlamca uygun olarak (واحدة) sıfatı veya ona benzer bir sıfatın eklenmesi ile oluşturulmaktadır.²⁹³

Anlamı	Masdar	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
--------	--------	-------------	-----------

²⁸⁸ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 437.

²⁸⁹ et-Tevbe: 9/98.

²⁹⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 202.

²⁹¹ el-Kehf: 18/59

²⁹² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 300

²⁹³ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 102; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 437.

Bir defa yardım etmek	نَصَرَ	يُنَصِّرُ	نَصَرَ
Bir defa oturmak	جَلَسَ	يَجْلِسُ	جَلَسَ

Mezid fiilerin binâ-i merre sıgası fiilin asli masdarına yuvarlak bir “ta”nın (ة) ilave edilmesi ile oluşturulur. Fiilin asli masdarında yuvarlak “ta” bulunuyorsa söz konusu masdar sıgasına anlama uygun olmamakla beraber” vâhidet” (وَاحِدَةٌ) gibi bir sıfat ilave edilir.²⁹⁴

Anlamı	Masdar	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
Bir defa toplanmak	اجْتِمَاعَةٌ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ
Bir defa temizlemek	تَرْكِيَةٌ وَاحِدَةٌ	يُرَكِّي	رَكَّى

Asıl masdarında yuvarlak “ta”nın bulunduğu fiillerin bina-i merre sıgası asıl masdara “vâhid” (وَاحِدَةٌ) sıfatına benzer bir sıfatın ilave edilmesi ile oluşturulur.²⁹⁵

Bir defa acımak زلزل زللة واحدة رحم رحمة واحدة bir defa kaymak

“Binâ-i merre” (بناء المرّة) masdar sıgası, “masdar-ı merre” (مصدر المرّة), “ism-i merre” (اسم المرّة), ve “masdar-ı adedi” (المصدر العددي) isimleri ile adlandırılmaktadır.²⁹⁶

Binâ-i nev’i (بناء النوع):

“Fi’let” (فِعْلَةٌ) vezninde gelen, fiilin oluş şeklini beyan eden, keyfiyet (nasıllık veya durum) bildiren masdar şeklidir.²⁹⁷

Anlamı	Masdar	Mâzî Fiil
Bir nevi secde etmek	سَجْدَةٌ	سَجَدَ
Bir nevi yürümek	مَشْيَةٌ	مَشَى

Mezid fiilerin bina-i nev’i sıgası fiilin asıl masdarına yuvarlak bir “ta”nın (ة)’nin ilave edilmesi ve akabinde anlama uygun bir sıfat veya muzâfün ileyhin getirilmesi ile oluşturulur.²⁹⁸

Güzel bir konuşma yaptı. تَكَلَّمَ تَكَلُّمًا حَسَنًا

²⁹⁴ ez-Zencânî, *Tasrifu’l-‘İzzî*, s. 102; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 437

²⁹⁵ ez-Zencânî, *Tasrifu’l-‘İzzî*, s. 102; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 437.

²⁹⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 438.

²⁹⁷ ez-Zencânî, *Tasrifu’l-‘İzzî*, s. 102; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 438.

²⁹⁸ et-Teftâzânî, *Şerhi’t-Tesri’i’l-‘İzzî*, s. 241; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 438.

Mef'ûlu mutlak konumunda olan binâ-i nev'i ve binâ-i merre masdar sıgaları çoğunlukla aşağıda gösterildiği şekilde örneklendirilmektedir.

Adam taşı bir defa yuvarladı. دَحْرَجَ الرَّجُلُ الْحَجَرَ دَحْرَجَةً وَاحِدَةً
Tilki; kümesin kapısını, hırsızın فَتَحَ التَّغْلُبُ بَابَ الْحَمِّ فَتَحَةً اللَّصِ بَابَ النَّيْتِ
evin kapısını açışı gibi açtı.

Birinci örnekte binâ-i merre olan (دَحْرَجَةً) kelimesi, ikinci örnekte ise binâ-i nev'i olan (فَتَحَةً) kelimesi mef'ûlün mutlak konumundadır.

“Binâ-i nev'i (بِنَاءِ النَّوْعِ) masdar sıgası, ism-i nev'i (اسْمُ النَّوْعِ), “masdar-ı nev'i” (مَصْدَرُ النَّوْعِ) ve “durum ismi” (اسْمُ الْهَيْئَةِ) şeklinde isimlendirilir.²⁹⁹

Misâl:

{وَأَثُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيًّا} “Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül razısıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin.”³⁰⁰ âyetinde geçen (نِحْلَةً) kelimesi binâ-i nev'i masdar sıgasıdır.

(نحلة) مصدر عطية عن طيب نفس³⁰¹

Masdar-ı Ca'li (المصدر الجعلي)

Sıfat anlamı taşıyıp kendisinden kelimelerin türetilmediği, câmid ve muştak isimlerin sonuna şeddeli “nisbet ya” (ئ) veya “kapalı ta” (ة) getirilmesi ile meydana gelen masdar türüdür. Masdar-ı ca'li, masdar-ı sînâ'i (yapay masdar) (المصدر الصناعي) ve “masdar-ı mec'ûle” (المصدر المَجْعُولَة) olarak isimlendirilir.³⁰²

Anlamı	Masdar-ı Mec'ûle
İnsanlık	الإنسانية
Taş gibi olmak	الحجرية
Nicelik	كمية
Sorumluluk	المسؤولية

²⁹⁹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 439.

³⁰⁰ en-Nisâ: 4/4.

³⁰¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 77.

³⁰² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 439; Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 237.

Üstünlük	الأفضليَّة
Cahillik	الجاهليَّة

İsm-i Masdar (اسم المصدر):

Masdar kalıbında olmadığı halde masdar anlamını taşıyan masdar türüdür. Daha çok rübâî fiillerden gelen ism-i masdar belli bir kaideye göre oluşmaz.³⁰³

İsm-i Masdar	Asıl Masdar	Fiil
حُبٌّ	إِحْبَابًا	أَحَبَّ
بُغْضٌ	إِبْغَاضًا	أَبْغَضَ
تَجْرِبَةٌ	تَجْرِيْبٌ	جَرَّبَ
سَفَرٌ	مُسَافَرَةٌ	سَافَرَ ³⁰⁴

Masdarın Amel Etmesi:

Masdar türetildiği fiilin amelini yapar. Mute'addi bir fiilden tüterilmiş ise fâilini ref', mef'ûlunu nasb, lazım bir fiilden türetildiği halde sadece fâilini ref' etmektedir.³⁰⁵

Masdarın amel etme şartları şunlardır.³⁰⁶

- Tenvinli gelmesi
- Başında harf-i tarif (أل) bulunması
- Muzâf olması

Masdar-ı Müevvel: (المصدر المؤول) = Yapma, çevirme masdar):

Fiil veya haberin başına masdar harfleri olan (أَنْ، أُنَّ، مَا، كَيْ، لَوْ، أَلْفُ التَّسْوِيَةِ) harflerinden birinin getirilmesi ile meydana gelen masdar türüdür.³⁰⁷

Anlamı	Masdar-ı Müevvel
--------	------------------

³⁰³ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 441; Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 237.

³⁰⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 441

³⁰⁵ el-Meylânî, *Şerhu 'l-Muğni fi 'ilmi 'n-nahv*, s. 243.

³⁰⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 441.

³⁰⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 441.

Yardım etmek	أَنْ تَنْصُرَ
Gülmen	أَنَّكَ ضَاحِكٌ
Çıkman	مَا خَرَجْتَ

Misâl 1:

{فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ} “Orada apaçık deliller, İbrâhim’in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.”³⁰⁸ âyetindeki (حُجُّ) kelimesi (ح) harfinin kesre ve fethası ile (حَجَّ) fiilinin masdarı olarak kullanılmıştır.

{حَجَّ الْبَيْتِ} بكسر الحاء وفتحها لغتان في مصدر حج³⁰⁹

Misâl 2:

{وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُرسِيهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ} “Nûh, "Haydi gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah’ın adını anın. Şüphesiz ki rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir" dedi.”³¹⁰ âyetinde (م) harfinin fetha ve zammesi ile okunan (مَجْرِيهَا) kelimesi her iki kullanımda da masdardır.

{مَجْرِيهَا و مرسِيهَا} بفتح الميم وضمها مصدران³¹¹

Misâl 3:

{وَلَكُمْ نَصْفُ مَا تَرَكَ أَرْوَاحُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتَيْنِ بِنِّهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنًا إِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي وَصِيَّتِهِ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّتَهُ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَلِيمٌ} “Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının; annesi, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı (diğer) mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla

³⁰⁸ Âl-i imrân: 3/97.

³⁰⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 407.

³¹⁰ Hûd: 11/41.

³¹¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 226.

iseler üçte bire ortaklardır. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, hilim sahibidir.”³¹² âyetindeki (وَصِيَّةً) kelimesi (يُوصِيكُمْ) fiilinin te'kidi masdardır.

{وَصِيَّةً} مصدر مؤكّد ليوصيكم³¹³

Misâl 5:

{الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا أَجْرُهُمْ} “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt onlar içindir”³¹⁴ âyetindeki (طوبى) kelimesi masdardır.

{طُوبَى} مصدر من الطيب³¹⁵

2.2.10. İsm-i Zamân – İsm-i Mekân (اسم المكان - اسم الزمان)

Bir fiilin meydana geldiği zaman ve mekânı bildiren, fiilden türetilen isim türüdür.³¹⁶

Sülâsî mücerred fiillerde ism-i zaman ve ism-i mekân, mef'el (مَفْعَلٌ) ve mef'el (مَفْعَلٌ) vezinlerinde gelmektedir.

- (مَفْعَلٌ) Kalıbı

Muzâride aynu'l-fiili fethalı veya zammeli olan sülâsî mücerred sahih fiiller ile nâkıs olan fiillerin ism-i zaman, ism-i mekân sıgaları (مَفْعَلٌ) vezninde gelmektedir. Nâkıs fiil kategorisinde kabul edilen lefifu-l mefrûk ve lefifu-l mekrûn fiillerinin ism-i zaman –ism-i mekân sıgaları da (مَفْعَلٌ) vezninde gelmektedir.³¹⁷

İsm-i zaman- ism-i mekân	Müzâri Fiil	Mâzî Fiil
مُنْصَر	يُنْصِر	نَصَرَ
مَدْخَل	يَدْخُل	دَخَلَ
مَرْمَى	يُرْمِي	رَمَى
مَرْعَى	يُرْعَى	رَعَى
مَوْقَى	يَقَى	وَقَى
مَشْوَى	يَشْوَى	شَوَى
مَفْتَح	يَفْتَح	فَتَح

³¹² en-Nîsâ: 4/12.

³¹³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 79.

³¹⁴ er-Ra'd: 13/29.

³¹⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 253.

³¹⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 496; Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 238.

³¹⁷ et-Teftâzânî, *Şerhi't-Tesrîfi'l-'izzî*, s. 234; Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 238.

• (مَفْعَلٌ) Kalıbı:

Muzâri fiilde aynu'l-fiilin kesreli olduğu sahih fiiller ve misâl olan fiillerde ism-i zaman, ism-i mekân (مَفْعَلٌ) vezninde gelmektedir.³¹⁸

İsm-i Zaman- İsm-i Mekân	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
مَجْلِسٌ	يَجْلِسُ	جَلَسَ
مَضْرِبٌ	يَضْرِبُ	ضَرَبَ
مَوْعِدٌ	يَعِدُ	وَعَدَ
مَيْسِرٌ	يَيْسِرُ	يَسَرَ
مَبِيعٌ	يَبِيعُ	بَاعَ
مَفْرَرٌ , مَفْرَرٌ	يَفْرُرُ	فَرَّ

Müzari fiilde aynu'l-fiilin zammeli veya fethalı olup kural dışı olarak (مَفْعَلٌ) vezninde gelen ism-i zaman-ismi- mekân örnekleri mevcuttur.³¹⁹

İsm-i Zaman- İsm-i Mekân	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
مَسْجِدٌ	يَسْجُدُ	سَجَدَ
مَجْرَرٌ	يَجْرُرُ	جَرَرَ
مَطَّعٌ	يَطَّعُ	طَّعَ
مَسْكَنٌ	يَسْكُنُ	سَكَنَ
مَشْرُقٌ	يَشْرُقُ	شَرَقَ

Mezid Fiillerde İsm-i Zaman ve İsm-i Mekân

Mezid fiillerde ism-i zaman-ism-i mekân sıgaları ism-i mef'ûl sıgalarının aynısıdır.³²⁰

³¹⁸ Ebü'l-Kasım Muhammed b. Said el-Müeddib, *Dekaiku't-tasrif*, thk. Hatem Salih ed-Damin, Daru'l-beşâir, 1. Baskı, Süriye 2004, s. 130; ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 99-100.

³¹⁹ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 99; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 496.

İsm-i Zaman- İsm-i Mekân	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
مُسْتَخْرَجٌ	يَسْتَخْرِجُ	اِسْتَخْرَجَ
مُكْرَمٌ	يُكْرَمُ	أُكْرِمَ
مُجْتَمِعٌ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ
مُدْحَرَجٌ	يُدْحَرِجُ	دَحْرَجَ

Herhangi bir fiil veya ismin bir mekânda nicelik açısından çokluğunu ifade etmek için ism-i mekân sıgasının sonuna yuvarlak “ta” (ة) getirilir. Meydana gelen söz konusu isim, “ism-i kesret” (اسمُ الكسرة) şeklinde adlandırılmaktadır.³²¹ İki vezni söz konusudur:

- (مَفْعَلَةٌ) Vezni

İsm-i Zaman- İsm-i Mekân	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
مُدْرَسَةٌ	يُدْرَسُ	دُرِسَ
مَصْبَغَةٌ	يَصْبَغُ	صَبَغَ

İsm-i Zaman- İsm-i Mekân	İsim
مَأْسَدَةٌ	أَسَدٌ
مَبْصَلَةٌ	بَصَلٌ

- (مَفْعَلَةٌ) vezni:

İsm-i-Zaman-İsm-i Mekân	Muzâri Fiil	Mâzî Fiil
مَنْزِلَةٌ	يَنْزِلُ	نَزَلَ
مَقْبِرَةٌ	يَقْبِرُ	قَبَرَ

³²⁰ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-‘İzzî*, s. 100.

³²¹ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-‘İzzî*, s. 100; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 497.

İsm-i zaman-ism-i mekânın özellikleri:

- Fiilden türerler.
- Muştak isim olurlar.
- Sülâsi fiillerin ism-i zaman-ism-i mekân sıgaları, ism-i mef'ûl vezinlerinin aynısıdır.
- Sülâsi mücerred fiillerde ma'lûm müzâriden meydana gelirler.
- Fiilin ya da ismin çokça yapıldığının göstermek amacı ile ism-i zaman ism-i mekân sıgasının sonuna “kapalı ta” (ة) getirilir.
- Sülâsi fiillerin ism-i zaman-ism-i mekân sıgası mimli masdar vezninin aynısıdır.³²² Vezin itibârı ile ism-i âlet olan (مِنْطَقَةٌ, مِنْطَقٌ) kelimeleri, içerdiği anlam yönü ile ism-i mekân olarak kabul edilir.³²³

Misâl 1:

{قَالَ اهْبُطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ} “Allah, “Birbirinize düşman olmak üzere inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır.” buyurdu;”³²⁴ âyetindeki (مُسْتَقَرٌّ) sözcüğü ism-i mekân olup istikrar yeri anlamındadır.

{مُسْتَقَرٌّ} أي مكان استقرار³²⁵

Misâl 2:

{وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ لَا آتِرُخَ حَتَّىٰ أَتْلُعَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا} “Bir vakit Mûsâ genç adamına, “Ta iki denizin birleştiği yere varmadıkça kadar yahut (bu yolda) senelerce yürümedikçe durup dinlenmeyeceğim” demişti.”³²⁶ âyetindeki (مَجْمَعَ) kelimesi ism-i mekân sıgasıdır.

{مَجْمَعٌ} أي المكان الجامع لذلك³²⁷

Misâl 3:

{وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ} “Kendilerine kitap (Kur’an) verdiğimiz kimseler sana indirilen vahiyden memnun olurlar. Fakat inanç gruplarından onun bir kısmını inkâr eden de vardır. De ki: “Bana,

³²² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 500.

³²³ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 500.

³²⁴ el-A'râf: 7/24.

³²⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 153.

³²⁶ el-Kehf: 18/60.

³²⁷ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 300.

sadece Allah'a kulluk etmem ve O'na ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüş de yalnız O'nadır.”³²⁸ âyetindeki (مَأْبٍ) kelimesi “dönüş yeri” anlamında ism-i mekândır.

³²⁹ {مَأْبٍ} مرجعي

Misâl 4:

“Allah hakkında yalan yanlış şeyler uyduran yahut kendisine hakikat geldiğinde onu yalan sayandan daha zalimi kimdir? İnkârcıların sürekli kalacağı yer cehennem içinde değil midir?”³³⁰ âyetinde (مَثْوَى) kelimesi ismi mekân sıgası olup (مَأْوَى) anlamında kullanılmıştır.

³³¹ (مَثْوَى) مأوى

2.2.11. İsm-i Âlet (اسم الآلة)

Genellikle sülâsi mute'addî fiilden türeyen, fiilin oluşmasında âlet olarak kullanılan isim türüdür. Kıyasi anlamda (مَفْعَلَةٌ, مَفْعَالٌ, مَفْعَلٌ) vezinleri olmak üzere üç vezinde gelmektedir.³³² Söz konusu vezinleri şu şekilde örneklendirmek mümkündür.

- (مَفْعَلٌ) Veznindeki İsm-i Aletlere Örnekler Aşağıdaki Tabloda Gösterilmiştir.

Anlamı	İsm-i Âlet	Mâzî Fiil
Minber	مِنْبَرٌ	نَبَرَ
Mikroskop	مِجْهَرٌ	جَهَرَ
Yular	مَوْقَدٌ	قَادَ
Makas	مِقْصَصٌ	قَصَّصَ

- (مَفْعَالٌ) Veznindeki İsm-i Aletlere Örnekler

Anlamı	İsm-i Âlet	Mâzî Fiil
Anahtar	مِفْتَاحٌ	فَتَحَ
Misvak	مِسْوَاكٌ	سَاكَ

³²⁸ er-Ra'd: 13/36.

³²⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 254.

³³⁰ el-Ankebût: 29/68

³³¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 404.

³³² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 501; Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 241.

Terazi	مِيزَان	وَزَنَ
Lamba	مِصْبَاح	صَبَحَ

- (مُفْعَلَةٌ) Vezninde gelen İsm-i Âletlere Örnekler

Anlamı	İsm-i Âlet	Mâzî Fiil
Kaşık	مِلعَقَة	لَعَقَ
Süpürge	مِكْنَسَة	كَنَسَ
Şemsiye	مِظَلَّة	ظَلَّ
Havlu	مِثْنَشَة	ثَنَشَفَ

Kıyasî olarak Arapçada kullanılan bu üç vezin dışında, aynı görevi karşılamak amacı ile günümüz Arapçasında birkaç vezin daha türetilmiştir. Söz konusu vezinleri şu şekilde sıralamak mümkündür.³³³

1. فَعَالَةٌ
2. فَعَالٌ
3. فَاعِلَةٌ
4. فَاعُولٌ

- فَعَالَةٌ Vezninde Gelen İsm-i Alet Örnekleri Aşağıdaki Tabloda gösterilmiştir.

Anlamı	İsm-i Âlet	Mâzî Fiil
Bisiklet	دَرَّاجَة	دَرَجَ
Gözlük	نَظَّارَة	نَظَرَ
Buzdolabı	تَلَّاجَة	تَلَجَ
Uçak	طَيَّارَة	طَارَ

- فَعَالٌ Vezninde Gelen İsm-i Âletlere Örnekler

Anlamı	İsm-i Âlet	Mâzî Fiil
--------	------------	-----------

³³³ Reşîd eş-Şertûnî, *Mebâdiü'l-Arabîyyefi's-sarf ve'n-nahv*, Beyrut 1965, c. 4, s.108.

Kemer	جَزَام	حَزَمَ
Lamba	سِرَاج	سَرَجَ
Defter Kabı	غِلَاف	غَلَفَ

• فَاعِلَةٌ Vezninde Gelen İsm-i Âletlere Örnekler

Anlamı	İsm-i Âlet	Mâzî Fiil
Hesab Makinesi	حَاسِبِيَّة	حَسَبَ
Silgi	مَاجِيَّة	مَحَا
Otobüs	حَافِلَةٌ	حَفَلَ
Vapur	بَاخِرَةٌ	بَخَرَ

• فَاعُولٌ Vezninde Gelen İsm-i Âletlere Örnekler

Anlamı	İsm-i Âlet	Mâzî Fiil
Bilgisayar	حَاسُوب	حَسِبَ
Satır	سَاطُور	سَطَرَ
Çan	نَاقُوس	نَقَسَ
Örnek	رَآمُوز	رَمَزَ

İsm-i Âletin Özelliklerini Şu Şekilde Sıralamak Mümkündür.

- Sülâsî mücerred fiillerden türerler.
- Geçişli fiillerden türerler.
- Semâ'idirler.(duyarak kullanılırlar)³³⁴

³³⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 502.

Misâl:

{فَلَمَّا فَصَيَّنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
{سُورَةُ الْاِنشَاءِ}“Süleyman’ın ölümüne hükmettiğimizde, öldüğünü ancak asâsını kemiren ağaç kurdu sayesinde anlamışlardı. Süleyman’ın cesedi yere yıkılınca ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı o aşağılayıcı eziyete katlanıp durmazlardı.”³³⁵ âyetindeki (مِنْسَأَةً) kelimesi hemzeli veya hemze olmadan elif ilede okunup kendisi ile azarlanma ve kovma eyleminin yapıldığı baston anlamında ism-i âlettir.

{مِنْسَأَةً} بالهمز وتركه بألف أي عصاه لأنها ينسأ يطرد ويزجر بها³³⁶

2.2.12. İsm-i Tasğir (اسْمُ التَّصْغِيرِ)

Küçüklük, azlık ifade etmek, hor görmek, sevgi göstermek amacıyla kelimenin ilk harfinin mazmum, ikinci harfinin meftuh yapıldığı ve ilk iki harften sonra sakin bir “ya” (ي) harfinin getirildiği mu‘rab isim türüdür. Türkçede genellikle küçültme ekleri olan “-cik/-cık, -cağız/-ceğiz veya küçük... zavallı” sıfatlarının anlamını ifade etmektedir. Üç harfli isimler için (فُعَيْلٌ), dört harfli isimler için (فُعَيْعِلٌ), beş harfli ve daha fazla isimler için (فُعَيْعَيْلٌ) olmak üzere üç vezni söz konusudur.³³⁷ Söz konusu vezinleri şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

- (فُعَيْلٌ) Kalıbı.

Üç harfli isimler için kullanılan ism-i tasğir veznidir.

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Kalemcik	قَلِيمٌ	قَلَمٌ
Adamcık	رُجَيْلٌ	رَجُلٌ
Küçük taş	حُجَيْرٌ	حَجَرٌ

- (فُعَيْعِلٌ) Kalıbı.

Dört harfli isimler için kullanılan ism-i tasğir veznidir.

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
--------	--------------	------

³³⁵ es-Sebe’: 34/14.

³³⁶ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, s. 329.

³³⁷ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 301; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 483; Ünalın ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 249.

Küçük dirhem	دُرَيْهَمٌ	دِرْهَمٌ
Evcik	مُنِيرٌ	مَنْزِلٌ
Hendekcik	حُنَيْدٌ	حَنْدَقٌ

- (فُعَيْعِلٌ) Kalıbı.

Beş ve daha fazla harfe sahip isimler için kullanılan ism-i tasğir veznidir. Sondan bir önceki harf illet harfî olması durumunda ism-i tasğirde elif (ل), harf-i illet olan “ya” (ي) harfine dönüşür.

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Küçük anahtar, anahtarcık	مُفَيِّحٌ	مِفْتَاحٌ
Küçük kandil, kandilcik	مُصَيِّبٌ	مِصْبَاحٌ
Küçük ayva, ayvacık	سَفِيرٌ	سَفْرَجٌ
Küçük bülbül, bülbülcük	عُنَيْدٌ	عَنْدَلِيبٌ

İsm-i tasğire has birtakım özellikler mevcuttur. Söz konusu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bir ismin sonunda müenneslik alâmeti olan (ة, ي, اء) harflerinden birisinin bulunması durumunda ism-i tasğirinde müenneslik alâmet olduğu gibi muhafaza edilir.³³⁸

Anlamı	İsm-i tasğir	İsim
Kalecik	قَلَيْعَةٌ	قَلْعَةٌ
Müjdecik	بُشَيْرَى	بُشَيْرَى
Küçük Semra	سُمَيْرَاءُ	سَمْرَاءُ

- Sonunda müzekkerlik alâmeti olan (أَن) harflerinin bulunduğu ismin ism-i tasğir şekli oluşturulduğunda müzekkerlik alâmeti olan (أَن) olduğu gibi bırakılır.³³⁹

³³⁸ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 483.

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Osmancık	عُثْمَانُ	عُثْمَانُ
Biraz tembel	كُسْلَانُ	كُسْلَانُ
Umrancık	عُمَيْرَانُ	عُمَيْرَانُ

- Üç harfli semâî müennes isimlerin ism-i tasğirinde, gizli olan müenneslik alâmeti yuvarlak “ta” (ة) ortaya çıkar. Söz konusu ismin dört harften oluşması halinde semâî müenneste gizli olan müenneslik alâmeti “ta” (ة) ortaya çıkmaz.³⁴⁰

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Kulakçık	أَذْيَنَةٌ	أَذْنٌ
Ateşçik	نُورَةٌ	نَارٌ
Yercik	أَرْضِيضَةٌ	أَرْضٌ
Akrepcik	عُقَيْرَبٌ	عُقْرَبٌ

- İletli isimlerde hazf edilmiş ya da değiştirilmiş harfler yerine konulur, söz konusu isimler i‘lâlden önceki hallerine çevrilip ism-i tasğirleri yapılır.³⁴¹

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Kapıcık	بُؤَيْبٌ	بَابٌ
Sıfatçık	وُصَيْفَةٌ	صِفَةٌ
Elcik	يُدْيَةٌ	يَدٌ
Babacık	أَبِيٌّ	أَبٌ

³³⁹ el- Meylânî, Şerhu'l-Muğnî fi 'ilmi'n-nahv, s. 222.

³⁴⁰ el- Meylânî, Şerhu'l-Muğnî fi 'ilmi'n-nahv, s. 224.

³⁴¹ Çörtü, Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 484.

- Kelimenin baştan ikinci harfinin med harfi olması durumunda söz konusu kelimenin tasğirinde illet harfi, “vav” (و) harfine dönüşür.³⁴²

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Sözde tarih	تَوْرِيحٌ	تَارِيحٌ
Sözde kanun	قَوْنِينٌ	قَانُونٌ

- Cemî müzekker, cemî müennes sâlimin ism-i tasğirleri yapılırken öncelikle müfredleri olan kelimenin tasğiri yapılır. Daha sonra söz konusu kelimenin sonuna cem‘i alâmeti eklenmesi ile oluşturulur.³⁴³

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Şaircikler	شُوَيْرُونَ	شَاعِرُونَ
Az ikram edenler	مُكْرِمُونَ	مُكْرِمُونَ
Küçük kız çocukları	طِفْلَاتٌ	طِفْلَاتٌ
Küçük öğrenciler	طَوِيلَاتٌ	طَالِبَاتٌ

- Canlı varlığa delalet eden mükesser cem‘in ism-i tağiri, müfredinin ism-i tasğiri yapıldıktan sonra sonuna cem‘ müzekker salim eki olan (ون-) getirilmesi ile oluşturulur.³⁴⁴

Anlamı	İsmi Tasğir	İsim
Adamcıklar	رُجَيْلُونَ	رَجُلٌ
Arkadaşcıklar	رُفَيْقُونَ	رُفَقَاءٌ

- Cansız veya müennesi gösteren cemî mükesser kelimelerin ism-i tasğiri, söz konusu cemîn sonuna cemî müennes sâlim eki olan (أت-) getirilmesi ile yapılır.³⁴⁵

³⁴² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 484.

³⁴³ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 485.

³⁴⁴ el- Meylânî, *Şerhu’l-Muğni fi ‘ilmi’n-nahv*, s. 226.

Anlamı	İsm-i Tasğir	İsim
Küçük kitaplar	كُتُبَاتٌ	كُتُبٌ
Az içen kadınlar	شَوِيرَاتٌ	شَوَارِبٌ

Arapçada küçültme “tasğir” (التَّصْغِيرُ), küçülen isim “ism-i musağğar” (الْإِسْمُ الْمُصَغَّرُ), küçültülmüş isim “ism-i tasğir” (الْإِسْمُ التَّصْغِيرُ) olarak isimlendirilir.³⁴⁶

İsm-i Tasğir	İsm-i Musagğar
رَجِيلٌ	رَجُلٌ

Arapçada “taklîl-i kille” (تَقْلِيلُ الْكَلِمَةِ) yani azın daha azı anlamını ifade etmek için (مَا هُوَ) veya (مَا هِيَ) ibareleri kullanılmaktadır.³⁴⁷

Anlamı	Taklîl-i killeSıgası
Daha luzumludur.	حَاجَةٌ هِيَ مَا هِيَ
O daha siyahtır.	أَسْوَدُ مَا هُوَ

İsm-i Tasğirin yapılış şartları şu şekilde sıralanmaktadır:

- İsim olmalıdır. Fiil ve harflerden ism-i tasğir türetilmez.
- Zamir ve ism-i tasğir vezninde olan isimlerden ism-i tasğir oluşturulmaz.
- Hürmet gösterilmesi gereken isimlerin (Allah, Melek, Peygamber) ism-i tasğiri yapılmaz.
- Ay ve gün isimlerinin ism-i tasğiri yapılmaz.
- (مَتَى, أَيْنَ, كَيْفَ, أَلْبَارِحَةَ, عَدَا, أَمْسَ, مَعَ, عِنْدَ, مَا, أَيُّ, حَسَبُ, مَنْ, غَيْرُ, حَيْثُ) kelimelerinin ism-i tasğiri oluşturulmaz.³⁴⁸

³⁴⁵ el- Meylânî, Şerhu'l-Muğni fi 'ilmi'n-nahv, s. 226.

³⁴⁶ Çörtü, Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 486.

³⁴⁷ Çörtü, Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 484.

³⁴⁸ Çörtü, Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 487.

Misâl 1:

{وَأَذِّقْ لَهَا لَأْمُنْ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ} “Lokmân oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: “Sevgili oğlum! Allah’a ortak koşma çünkü O’na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.”³⁴⁹ âyetindeki (بُنَيَّ) kelimesi işfâk tasğiri olan ism-i tasğir şeklindedir.

{بُنَيَّ} تصغير اشفاق³⁵⁰

Misâl 2:

{فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوَيْدًا} ”Sen o inkârcılara süre ver, onlara biraz zaman tanı.”³⁵¹ âyetindeki (رُوَيْدًا) kelimesi (رَوَدًا) veya (اروادًا) kelimelerinin ism-i tasğiridir.

{رويدا} مصغر رود أو ارواد³⁵²

2.2.13. İsm-i Mensûb (اسم المنسوب)

Sonuna şeddeli bir “ya”(ي) getirilmek süreti ile isimden türetilen yer, din, aile, kabile, meslek, sanat, mezheb, sıfat vb. şeylere aidatı gösteren sıfat görevli kelime türüdür. Kelimenin sonunda bulunan “ya” harfî, “nisbet ya’sı” (بَاءُ النَّسْبَةِ), sonunda nisbet “ya”sı bulunan isim de “ism-i mensûb” (الْإِسْمُ الْمُنْسُوبُ) olarak isimlendirilir.³⁵³

Kategori	Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Ülke	Yemenli	يَمَنِيٌّ	يَمَنٌ
Bölge	Hicazlı	حِجَازِيٌّ	حِجَازٌ
Kabile	Amirli	عَامِرِيٌّ	عَامِرٌ
Mezheb	Maliki	مَالِكِيٌّ	مَالِكٌ
Meslek	Değirmenci	رَحَوِيٌّ	رَحَى
Din	İslami	إِسْلَامِيٌّ	إِسْلَامٌ
Bilim	Kelâmi	كَلَامِيٌّ	كَلَامٌ

³⁴⁹ el-Lokmân: 31/13.

³⁵⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 412.

³⁵¹ et-Târık: 86/17.

³⁵² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 591.

³⁵³ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 306.

İsm-i mensûb türetilirken şu kaideler göz önünde bulundurulur:

- Son harfi “yuvarlak ta” olan isimlerin ism-i tasğiri yapılırken “yuvarlak ta” düşmektedir.

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Basralı	بَصْرِيٌّ	بَصْرَةٌ
Mekkeli	مَكِّيٌّ	مَكَّةٌ

- Sonunda elif-i memdûde bulunan kelimelerin ism-i mensûbu yapılırken kelimenin sonundaki hemze te'nis hemzesi ise; hemze, “vav” (الواو) harfine dönüşür.³⁵⁴

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Sahralı	صَحْرَاوِيٌّ	صَحْرَاءُ
Beyaz ile ilgili	بَيْضَاوِيٌّ	بَيْضَاءُ

- Memdûd ismin hemzesi asli olursa ism-i mensûb yapılırken hemze olduğu gibi kalır.³⁵⁵

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Okuyucu	قُرَّاءِيٌّ	قُرَّاءٌ
İnşa	إِنشَاءِيٌّ	إِنشَاءٌ

- Sonu “ya”(ي) ile biten kelimelerin ism-i mensûb sıgası, söz konusu “ya”nın hazfi ya da vav (و) harfine dönüştürülmesi ile türetilir.³⁵⁶

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Kadı	قَضَوِيٌّ , قَاضِيٌّ	قَاضٍ
Tahsildar	سَاعَوِيٌّ , سَاعِيٌّ	سَاعٍ

³⁵⁴ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf* s. 309; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 490.

³⁵⁵ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 309.

³⁵⁶ el- Meylânî, *Şerhu'l-Muğni fi 'ilmi'n-nahv*, s. 232.

- Sonu harekeli illetli harf ile biten şibh-i sahih kelimelerin ism-i mensûb sıgası söz konusu isimde hiçbir değişiklik yapılmaksızın türetilir.³⁵⁷

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Ceylan	ظَبْيِيُّ	ظَبْيٌ
Kova	دَلْوِيُّ	دَلْوٌ

- (فَعِيلٌ, فَعِيلَةٌ, فَعِيلَةٌ) vezninde olan kelimelerde, varolan “ya” (ي) harfi hazfedildikten sonra meksur olan aynu-l fiil meftuh edilerek ism-i mensûb sıgası türetilir.³⁵⁸

Vezin	Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
فَعِيلَةٌ	Medineli	مَدَنِيُّ	مَدِينَةٌ
فَعِيلٌ	Kureyşli	قُرَشِيُّ	قُرَيْشٌ
فَعِيلٌ	Sakifli	سَكْفِيُّ	سَكْفِيَّةٌ
فَعِيلَةٌ	Cüneyhli	جُنَيْهِيُّ	جُنَيْهَةٌ

- Künye olan isimlerin ism-i mensûbu söz konusu kelimeye bulunan muzâf sözcüğü hazf olunup muzâfinileyhin sonuna “nisbet ya’sı” getirilerek yapılır.³⁵⁹

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
İbn-i Zübeyrin ailesine âit	زُبَيْرِيُّ	إِبْنُ الزُّبَيْرِ
Ebu'l- Fadl ile ilgili	فَضْلِيُّ	أَبُو الْفَضْلِ

- Mürekkeb isimlerden izâfet terkibi olan kelimelerin ism-i mensûbu, muzâfinileyhin hazf edilip muzâfın sonuna “nisbet ya’sı”nın getirilmesi ile oluşturulur.³⁶⁰

³⁵⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 490.

³⁵⁸ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 490.

³⁵⁹ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 313; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 490.

³⁶⁰ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 313; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 490.

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Fahruddin ile ilgili	فَخْرِيٌّ	فَخْرُ الدِّينِ
Abdullah ile ilgili	عَبْدِيٌّ	عَبْدُ اللَّهِ

- Mürekkebi isimlerden mezci terkihi olan kelimelerin ism-i mensûbu söz konusu kelimeye hiçbir değişiklik yapılmaksızın, ya da terkihi oluşturan iki kelimenin herhangi birisinin sonuna “ Nisbet ya”nın getirilmesi ile yapılır.³⁶¹

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Baalbekli	بَعْلَبَكِيٌّ , بَعْلَبَكِيٌّ	بَعْلَبَكٌ
Hadramevtli	حَضْرَمَوْتِيٌّ , حَضْرَمَوْتِيٌّ	حَضْرَمَوْتُ

Bir kelimenin herhangi bir harfi hafzedilmişse söz konusu kelimenin ism-i mensûbu, hafzedilen harf veya harfler geri getirilmek sureti ile türetilir.³⁶²

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Kanla ilgili	دَمَوِيٌّ	دَمٌ
Baba ile ilgili	أَبَوِيٌّ	أَبٌ

İsm-i mensûb, “ya”lı olan ism-i mensûb ve (فَاعِلٌ), (فَعَالٌ) vezinlerinde gelen ism-i mensûb olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. (فَاعِلٌ) ve (فَعَالٌ) vezinlerinde gelen ism-i mensûb sıgasına “nisbetya’sı” eklenmez. (فَعَالٌ) veznindeki ism-i mensûb daha çok meslek ve sanat erbabını ifade ederken, (فَاعِلٌ) veznindeki ism-i mensûb sıgası ise bir şeye sahip olmak sureti ile mensûbiyeti ifade eder.³⁶³

(فَاعِلٌ), (فَعَالٌ) vezinlerinde olan ism-i mensûbu şu şekilde örneklendirmek mümkündür.

Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Lavantacı	عَطَّارٌ	عَطَّارٌ

³⁶¹ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 313; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 491.

³⁶² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 491.

³⁶³ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 315; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 492.

Terzi	خَيَّاطٌ	خَيَّاطٌ
Sütçü	لَايِنٌ	لَايِنٌ
Zırh sahibi	دِرَاعٌ	دِرَاعٌ

Tesniye ve cem' kelimelerinin ism-i mensûb sıgası çoğunlukla müfredlerine “nisbet ya'sı”nın eklenmesi ile yapılır.³⁶⁴

Kategori	Anlamı	İsm-i Mensûb	İsim
Cem'i	Hocalara ait	أَسْتَاذِيٌّ	أَسَاتِدَةٌ
Tesniye	İki adama ait	رَجُلِيٌّ	رَجُلَيْنِ

İsm-i mensûb şibh-i fiil olarak ism-i mef'ûlun amel etmesi için gerekli şartları taşıması halinde ism-i mef'ûl gibi sadece naibi fâili ref' eder.³⁶⁵

Onun hizmetçisi köylüdür. هُوَ فُرُويٌّ خَادِمُهُ

Örneğinde ism-i mensûb olan (فُرُويٌّ) kelimesi, (خَادِمُهُ) ismini nâibi-l fâil olarak ref' etmiştir.

İsm-i mensûbun özellikleri şu şekilde sıralanabilir.

- İsimden türerler.
- Kendinden önceki isimle münasebetleri varsa sıfat, diğer türlü cümledeki pozisyona göre görev alırlar.³⁶⁶

Misâl 1:

{اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ} Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah

³⁶⁴ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 313.

³⁶⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 494.

³⁶⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 494.

insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”³⁶⁷âyetindeki(دُرِّيُّ) kelimesi (الدُّرُّ) sözcüğünün ism-i mensûbu olarak kullanılmıştır.

{دُرِّيُّ} منسوب الى الدرّ³⁶⁸

Misâl 2:

{أَتَّخَذْنَاهُمْ سِحْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ} “Onları küçümseyip alaya almakla yanlış mı yapmışız, yoksa (buradalar da) gözden mi kaçırdık?”³⁶⁹ âyetindeki(سِحْرِيًّا) sözcüğünde bulunan “ya” (ي) “nisbet ya”sı olup söz konusu kelime ism-i mensûbtur.

{سِحْرِيًّا} بضمّ السّين أو كسرّها أي كنّا نسخر بهم في الدّنيا والياء للنّسب³⁷⁰

2.2.14. İsim Fiil (أسماء الأفعال)

Anlam yönünden fiil, şekil itibari ile isim olan mebni kelime türüdür. Mâzî, muzâri, emir anlamlarında kullanılmaktadır.³⁷¹ Tümü ile bir grupta yer almayıp hem isim hem de fiil gurubuyla bağlantılı olduklarından yarı isim yarı fiil anlamında “isim fiil” (أَسْمَاءُ الْأَفْعَالِ) adını almışlardır.

Kategori	Anlamı	İsim-Fiil
Mâzî	Uzaklaştı.	هَيْهَاتَ
Mâzî	Ne kadar acele etti.	سَرَعَانَ
Muzâri	Sabrim tükeniyor.	أَفِّ
Muzâri	İçim sızlanıyor.	أَوْهَ
Emir	Sus.	صِهْ

Misâl 1:

{هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ} “Bu size söylenenler gerçek olmaktan çok çok uzak!”³⁷² âyetindeki (هَيْهَاتَ) kelimesi mâsdar anlamında ism-i fiildir.

³⁶⁷ en-Nûr: 24/35.

³⁶⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 354.

³⁶⁹ es-Sâd: 38/63.

³⁷⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 458.

³⁷¹ Celalettin es-Suyuti, *Behcetü'l-Mardiyye*, thk. Muhammed Hadi el-Mardini, 1. Cilt, Seyda Yayınları, Diyarbakır 2013, s. 24.

³⁷² el-Mü'minûn: 23/36.

{هيهات} اسم فعل بمعن مصدر³⁷³

Misal 2:

{وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَتُّوا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيُكَانُّنَ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ {وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَتُّوا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيُكَانُّنَ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ} “Daha diin onun yerinde olmayı isteyenler bu defa, “Yazıklar olsun bize! Demek ki Allah rızkı kullarından dilediğine bol, dilediğine de ölçülü veriyormuş. Allah bize lutufta bulunmuş olmasaydı, bizi de mutlaka yerin dibine geçirmişti. Vah ki vah! Demek inkârcılar iflâh olmazmış!” der oldular.”³⁷⁴ âyetindeki (وي) kelimesi “hayret ettim” anlamında isim fiildir.

{وي} اسم فعل بمعن أعجب³⁷⁵

Misâl 3:

{أُولَى لَكَ} “(Ey insan!) Acı sonun yaklaştıkça yaklaşıyor!”³⁷⁶ âyetinde (أُولَى لَكَ) sıgası isim fiil sıgasıdır.

(أُولَى لَكَ) والكلمة اسم فعل³⁷⁷

Bablarında Önemli Kaideler (تَفَاعُلُ), (تَفَعُّلُ), (اِفْتِعَالُ)

İfti’âl (اِفْتِعَالُ) babında fau-l-filin (ظ, ط, ض, ص) harflarından birisi olması durumunda, söz konusu babta mevcut olan (ت) harfi, (ط) harfine; Fau’l-fiilin (ز, ذ, د) harfleri olması halinde (ت) harfi (د) harfine dönüşmektedir; Ancak fau’l-fiil, (ث, ي, و) harflerinden birinden oluşuyorsa söz konusu harfler, (ت) harfine dönüşmektedir. Bu babların mâzî, muzâri, emir gibi bütün sıgalarında bu uygulama yapılmaktadır.³⁷⁸

İfti’âl babında fau’l-fiilin (ظ, ط, ض, ص) olduğu fiiller ve söz konusu fiillerde mevcut (ت) harfinin (ط) harfine dönüştüğü örnekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Anlamı	(اِفْتِعَالُ) Babı	Mücerred Fiil
Zulmetti	إِظْطَمَّ	ظَلَّمَ
Anlaşmaya vardı	إِصْطَلَحَ	صَلَحَ
Rahatsızlık duydu	إِضْطَرَبَ	ضَرَبَ

³⁷³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 344.

³⁷⁴ el-Kasas: 28/36.

³⁷⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 395.

³⁷⁶ el-Kıyâmet: 75/34.

³⁷⁷ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 578.

³⁷⁸ ez-Zencâni, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 66.

Sürekli aktı	اَطْرَدَ	طَرَدَ
--------------	----------	--------

Fau'l fiilin (ذ, ذ, ز) olduğu ve mevcut (ت) harfini (د) harfine dönüştüğü örnekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Anlamı	(افتعال) Babı	Mücerred fiil
Hatırladı	اَذْكُرَ, اِذْكُرَ, اِذْكُرَ	ذَكَرَ
Menetti	اِرْجَرَ, اِرْجَرَ	رَجَرَ
Savundu	اِدْفَعَ	دَفَعَ

Söz konusu bablarda yapılan i'laldan sonra aynı cisten iki harfin yan yana gelmesi durumunda idğâm yapılır. Ancak fau'l-fiilin (ذ) olduğu bablarda mevcut (ت) harfinin (د) harfine dönüşmesinden sonra (د) harfi (ذ) harfine veya fau'l-fiil olan (ذ) harfinin (د) harfine dönüşmesi ile ayrı bir i'lal yapılmaktadır.³⁷⁹

Fau'l-fiilin (و, ی, ث) olduğu ve söz konusu harflerin (ت) harfine dönüştüğü örnekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Anlamı	(افتعال) Babı	Mücerred fiil
Sakındı	اَتَّقَى	وَقَى
Kolaylaştı, kumar oynadı	اَتَّسَرَ	يَسَرَ
Dişleri (çocuğun) çıktı	اَتَّعَرَ	تَعَرَ

Yukarıdaki örneklerde yapılan i'laldan sonra aynı cisten iki harfin bir araya gelmesi sonucu idğâm yapılmıştır.

(حَصَفَ), (حَصَمَ) fiillerinin ifti'al babından gelen mâzi ve muzâri fiillerinde mevcut olan (ت) harfinin (ص) harfine dönüştürülmesi ve idğâm edilmesi caizdir.³⁸⁰

Anlamı	Mâzî(افتعال)	Muzâri (افتعال)	Mücerred fiil
--------	--------------	-----------------	---------------

³⁷⁹ et-Teftâzânî, *Şerhi't-Tesrîfi'l-'izzî*, s. 202-203; Ünalın ve Bilin, *Sistemik Sarf*, s. 215.

³⁸⁰ et-Teftâzânî, *Şerhi't-Tesrîfi'l-'izzî*, s. 154; Ünalın ve Bilin, *Sistemik Sarf*, s. 215.

Tartıştı, tartışacak	إِخْتَصَمَ , إَخْصَمَ	يَخْتَصِمُ , يَخْصِمُ	خَصَمَ
Deve doğurdu, doğuracak	إِخْتَصَفَ , إَخْصَفَ	يَخْتَصِفُ , يَخْصِفُ	خَصَفَ

Misâl 1:

{وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ} “O iki kişiden, hapisten kurtulup bunca zaman geçtikten sonra olayı hatırlamış olanı, “Ben size bu rüyanın yorumuna dair bilgiyi öğrenip getiririm, beni hemen gönderin” dedi.”³⁸¹ âyetinde (افْتَعَلَ) bâbından olan (ادَّكَرَ) kelimesinde bulunan “ta” (ت) harfi, “dâl” (د) harfine ibdâl olunmuş, söz konusu i‘lâlden sonra (د) harfi kendi misli olan (د) harfine idgâm olunmuştur.

{والذكر} فيه ابدال التاء في الأصل دالا وادغامها في الدال³⁸²

Misâl 2:

{إِذْ قَالَ مُوسَى لَأَهْلِي إِني أَنسئتُ نارا سَاتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ سَيْئَةٍ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ} “Bir zamanlar Mûsâ, ailesine, “(Şu uzakta) bir ateş bulunduğunu farkettim. Size oradan bir haber ya da ısınmanız için ondan bir parça kor getireceğim” demişti.”³⁸³ âyetinde (صَلَّى) kökünden ve (افْتَعَلَ) babından olan (يَصْطَلُونَ) fiilinde mevcut olan “ta” (ت) harfi (ط) harfine dönüşmüştür.

{تصطلون} والطاء بدل من تاء الافتعال من صلي³⁸⁴

Misâl 3:

{وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُرْدَجَرٌ} “Andolsun ki onlara tuttıkları yoldan vazgeçirecek nice haberler geldi;”³⁸⁵ âyetinde, (افْتَعَلَ) babından olan (مُرْدَجَرٌ) kelimesinde mevcut olan (ت) harfi (د) harfine ibdâl olunmuştur.

{مردجر} والدال بدل من تاء الافتعال³⁸⁶

(ت) (تَفَعَّلُ), (تَفَاعَلُ), (تَفَعَّلُ) bablarında, muzâri malum fiilinin başında ard arda gelen (ت) harflerinden birini hazfe götürmek caiz olduğu gibi söz konusu harfleri isbât etmek de caizdir.

³⁸¹ Yûsuf: 12/45.

³⁸² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 241.

³⁸³ en-Neml: 27/7

³⁸⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 377.

³⁸⁵ el-Kamer: 54/4.

³⁸⁶ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 529.

İsti‘mali (kullanımı) fazla olmadığından muzâri fiilin meçûlunda bu uygulama yapılmamaktadır.³⁸⁷

Anlamı	Kategori	Muzâri fiil	Mâzî fiil
Kaçındı, sakındı	تَفَعَّلَ	تَتَجَنَّبُ, تَجَنَّبُ	تَجَنَّبَ
Yuvarlandı	تَفَعَّلَ	تَتَدَحْرَجُ, تَدَحْرَجُ	تَدَحْرَجَ
Uzaklaştı	تَفَاعَلَ	تَتَبَاعَدُ, تَبَاعَدُ	تَبَاعَدَ

Misâl 1:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشُّهُرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ الْبِرِّ { Ey iman edenler! Allah'ın işaretlerine, haram aya, boyunları bağısız ve bağlı kurbanlıklara, rablerinin büyük lutuf ve rızâsını dileyerek Beytulharâm'a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Harâm'a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın. İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir. }³⁸⁸ âyetinde (تَفَاعَلَ) babından fiili muzâri olan (تَعَاوَنُوا) kelimesinin başında bulunan iki (ت) harfinden biri hazf olunmuştur.

{ولا تعاونوا} فيه حذف احدي التاءين في الأصل³⁸⁹

Misâl 2:

{ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنِيَّ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا } { De ki: “Sizin bizim hakkımızda beklediğiniz, sonuç ne olursa olsun (bize göre) iki güzellikten biridir. Bizim sizinle ilgili beklentimize gelince, Allah ya katından bir belâ gönderecek veya sizin cezanızı bizim elimizle verecektir. Haydi siz âkıbetimizi bekleyin, biz de sizinle beraberâkıbetinizi bekleyelim.”³⁹⁰ âyetinde (تَفَعَّلَ) banından muzâri fiil olan (تَرَبَّصُونَ) kelimesinin başında mevcut olan iki (ت) harfinden biri hazfolunmuştur.

{هل ترَبَّصون} فيه حذف احدي التاءين في الأصل³⁹¹

³⁸⁷ ez-Zencâni, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 65; et-Teftâzânî, *Şerhi't-Tesri'î'l-İzzî*, s. 194.

³⁸⁸ el-Mâide: 5/2.

³⁸⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 106.

³⁹⁰ et-Tevbe: 9/52.

³⁹¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 195.

Misâl 3:

{إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ} “Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sayıyorsunuz; halbuki Allah katında o büyük bir şeydir.”³⁹² âyetinde(تَفَعَّلُ) babından muzâri fiil olan (تَلَقَّوْنَ) sözcüğünün başında mevcut olan iki (ت) harfinden biri hazfolunmuştur.

(تَلَقَّوْنَهُ) و حذف من الفعل احدى التاءين³⁹³

Misâl 4:

{فَالْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ} “Sonra Mûsâ da değneğini yere attı; bir de ne görsünler, onların düzmece nesnelere yutuveriyor!”³⁹⁴ âyetinde(تَفَعَّلُ) babından muzâri fiil olan (تَلْقَفُ) kelimesinin başında mevcut olan iki (ت) harfinden biri hazfolunmuştur.

(تَلْقَفُ) بحذف احدى التاءين من الأصل³⁹⁵

Faul fiili (ظ, ط, ض, ص, ش, س, ز, ذ, د, ث, ت) harflerinden olan bir fiil, (تَفَاعُلُ, تَفَاعُلُ) bablarına nakledildiği durumda bu bablarda mevcut olan (ت) harfi faulfiile dönüştürüldükten sonra muzâri fiilini başına zaid bir hemze ilave edilip idğâm yapılmaktadır. Bu uygulama söz konusu babların bütün sığılarında yapılmaktadır.³⁹⁶ Söz konusu bablarda meydana gelen değişiklik aşağıdaki tabloda örneklendirilmiştir.

Kategori	Anlamı	Muzâri fiil	Mâzî Fiil
تَفَعَّلُ	Ağırlaşmak	إِنْقَلَبَ, يَنْقَلِبُ, يَنْقَلِبُ	تَنَقَّلَ
تَفَعَّلُ	Arkadaş olmak	إِرْمَلْ, يِرْمَلُ, يِرْمَلُ	تَرَمَلَ
تَفَعَّلُ	Kulak vermek	إِسْمَعُ, يَسْمَعُ, يَسْمَعُ	تَسَمَّعَ
تَفَعَّلُ	Yalvarmak	إِصْرَعُ, يَصْرَعُ, يَصْرَعُ	تَضَرَّعَ
تَفَاعُلُ	Ağırlaşmak	إِنْقَالَ, يَنْقَالُ, يَنْقَالُ	تَنَاقَلَ
تَفَاعُلُ	Birbirine yetişmek	إِدَارَكَ, يَدَارِكُ, يَدَارِكُ	تَدَارَكَ
تَفَاعُلُ	Görünmek	إِظَاهَرَ, يَظَاهَرُ, يَظَاهَرُ	تَظَاهَرَ

³⁹² en-Nûr: 24/15.

³⁹³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 352.

³⁹⁴ eş-Şuarâ: 26/45.

³⁹⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 369.

³⁹⁶ Ünal ve Bilen, *Sistemik Sarf*, s. 216.

تَفَاعُلٌ	Kulak vermek	إِسْمَاعٌ يَسْمَعُ يَسْمَعُ	تَسْمَعُ
-----------	--------------	-----------------------------	----------

Misâl 1:

{وَأِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَرَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرَجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ} “*Hani siz bir adam öldürmüştünüz de bu hususta birbirinize düşmüştünüz. Halbuki Allah sakladığınızı ortaya çıkaracaktı.*”³⁹⁷ âyetinde orijinali (تَدَارَعْتُمْ) olan (فَادَرَأْتُمْ) kelimesinin aslında mevcut olan (ت) harfi (د) harfine ibdâl olunmuş, mevcut iki (د) harfinden birincisinin ikincisine idğâm edilmesi sonucu oluşan iki sakin harf ile ibtidâ yapılmadığı için bir hemz-i vasıl ilave edilmiştir.

{فَادَأْتُمْ} فيه ادغام التاء في الدال³⁹⁸

Misâl 2:

{قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ} “*Şöyle cevap verdiler: "Sen ve beraberindekiler bize uğursuz geldiniz."* Sâlih, “*Başınıza gelenler Allah katındandır. Doğrusu siz imtihana çekilen bir topluluksunuz*” dedi.”³⁹⁹ âyetindeki (اطَّيَّرْنَا) mâzî fiilinin aslı olan (تَطَيَّرْنَا) kelimesinde mevcut olan (ت) harfi, kendisinden sonra gelen (ط) harfine dönüşmüş, söz konusu fiilin başında aynı cinsten yan yana gelen harflerin idğâmı sonucunda ibtidâ yapılmadığından kelimenin başına bir hemze-i vasıl getirilmiştir.

{قالو الطَّيَّرْنَا} أصله تَطَيَّرْنَا أدغمت التاء في الطاء وأجلبت همزة الوصل⁴⁰⁰

Misâl 3:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ قَلِيلٌ} “*Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda seferber olun" denilince yerinize çakılıp kaldınız; yoksa âhiretten vazgeçip de dünya hayatıyla yetinmeye razı mı oldunuz? Halbuki dünya hayatının sağladığı fayda âhiretinkine göre pek azdır.*”⁴⁰¹ Âyetinde mâzî fiil olan (اتَّأَلْتُمْ) kelimesinin orijinalinde (تَأْتَلْتُمْ) bulunan (ت) harfinin (ث) harfine ibdâl edilmesi ve aynı cinsten harflerin idğâmından sonra söz konusu fiile ibtidâ edilmediğinden fiilin başına bir hemze-i vasıl ilave edilmiştir.

{اتَّأَلْتُمْ} بادغام التاء في الأصل في المثلثة واجتلاب الهمزة⁴⁰²

³⁹⁷ el-Bakara: 1/72.

³⁹⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 11.

³⁹⁹ en-Neml: 27/47.

⁴⁰⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 381

⁴⁰¹ et-Tevbe: 9/38.

⁴⁰² Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 193.

Misâl 4:

{إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَيْهَا أَمْرٌ نَّالٍ أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ الْأَمْسِ كَذَلِكَ {نُفِصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} “Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su misalidir ki, insanların ve hayvanların yediği yer bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Yeryüzü bu güzelliğe kavuşup süslendiğinde ve sahipleri bu güzellikleri kendi güçlerine bağladıklarında oraya, bir gece vakti yahut güpegündüz emrimiz ulaşır da onu -sanki dün de yokmuş gibi- kökünden biçilmiş hale getiririz. Düşünenler için âyetlerimizi işte böyle açıklıyoruz.”⁴⁰³ âyetindeki mâzî olan (وَازَّيَّنَتْ) fiilinin aslı olan (تَزَيَّنَتْ) kelimesinde mevcut olan (ت) harfi, kendisinden sonra gelen (ز) harfine dönüşmüş, söz konusu fiilin başında aynı cinsten yan yana gelen harflerin idğâmı sonucunda ibtidâ yapılmadığından kelimenin başına bir hemze-i vasıl getirilmiştir.

(وَازَّيَّنَتْ) أصله تَزَيَّنَتْ أبدل التاء زايًا وادغمت في الزاي⁴⁰⁴

Hemze-i Vasl – Hemze-i kat‘ (هَمْزَةُ الْفَتْحِ - هَمْزَةُ الْوَصْلِ)

Hemze-i Vasl (هَمْزَةُ الْوَصْلِ)

Kelimenin başında bulunan, yalnız yazıldığı zaman okunup kelimelerin arasında okunmayan zâid “hemze” veya “elif” hemze-i vasıl olarak adlandırılır. “Elifu’l-vasl” olarak da isimlendirilir. Kendisinden sonra gelen harf sakin olur.⁴⁰⁵

Anlamı	Kelimeler arasında	Kelimenin Başında
Yardım et	وَأَنْصُرُ	أَنْصُرُ
Bil	ثُمَّ اعْلَمْ	اعْلَمْ
Gül	فَاصْحَاكَ	إِصْحَاكَ

Hemze-i vasılın bulunduğu kelime örneklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Harf-i tarif (ال)’in başnadaki elif

Anlamı	Kelimenin ortasında	Kelimenin başında
--------	---------------------	-------------------

⁴⁰³ Yûnus: 10/24.

⁴⁰⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 211.

⁴⁰⁵ Mustafa el-Galayînî, *Cami’u-durusî’l-‘arabiyye*, thk. Abdulmunin el-haffâca, Menşûrâtu’l-mektebeti’l-‘asriyye, 30. Baskı, Beyrut 1994, s. 211; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 56.

Ad	وَاسْمٌ	إِسْمٌ
İki	وَإِثْنَانٍ, وَاثْنَانٍ	إِثْنَانٍ, اِثْنَانٍ
Yemin olsun	وَيُيْمَنُ, وَيَأْمِنُ	أَيْمٌ, أَيْمٌ

(ال), kelimesi, iki özel isim arasına giren (ابن), lam-i cerden sonra gelen harf-i tarif (ال) kelimelerinin hemzesi ile soru edatı olan “hemze”den sonra gelen “elif”ler telaffuzda okunmadığı gibi kitabette de yazılmaz.⁴⁰⁷

Kategori	Anlamı	Kelimenin Ortasında	Kelimenin Başında
اسم	Allah’ın adı ile	بِسْمِ اللَّهِ	إِسْمٌ
ابن	Muhammed oğlu Osman	مُحَمَّدُ بْنُ عَثْمَانَ	ابْنٌ
(ال) Harf-i Ta’rif	Hak için	لِلْحَقِّ	الْحَقُّ
Soru edatından sonraki hemze-i vasıl	Hasan mı?	أَلْحَسَنُ	الْحَسَنُ

Hemze-i Kat’ (هَمْزَةُ الْقَطْعِ)

Kelimelerin başında ve ortasında mutlaka okunması gereken, hiçbir şekilde hazfolunmayan hemze türüdür.⁴⁰⁸

Hemze-i kat’ın bulunduğu kelime türlerini şu şekilde zikretmek mümkündür.

- İf’âl (أَفْعَالٌ) babının mâzî, emr-i hâzır ve masdarının hemzesi (أَفْعَلٌ, أَفْعَلٌ, أَفْعَالٌ)
- Muzâri mütekellem’in hemzesi (أَنْصُرُ)
- İsm-i tafdîl’in hemzesi (أَفْضَلُ)
- Sıfat-ı müşebbehenin hemzesi (أَحْمَرُ)
- (أَشْيَاءٌ) veznindeki cem-i mükesserin hemzesi (أَفْعَالٌ)
- Sülâsî mücerred olan mâzî fiillerinin başındaki hemze (أَخَذَ)
- Taaccüb fiillerin hemzeleri (مَا أَفْعَلُهُ – أَفْعَلُ بِهِ)

⁴⁰⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 58.

⁴⁰⁸ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 60.

- Hemze ile başlayan yabancı olan özel isimlerin hemzesi (إِبْرَاهِيمَ)
- Yabancı olmayıp evveli hemze ile başlayan bazı özel isimler (أَسَدٌ، إِبِلٌ)
- Soru edatı olan (أَ) hemze (أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ)
- Nidâ harfî olan (أَ) hemze (أَرَجُلٌ)⁴⁰⁹

Misâl 1:

{فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنْ اسْتَعْلَى} “O halde siz de bütün hilelerinizi birleştirin ve saf düzeninde gelin. Bugün üstün gelen kendini kurtarmıştır.”⁴¹⁰ âyetinde (فَأَجْمِعُوا) kelimesinin başında bulunan (أَ) harfî, hemze-i vasıl olarak meksur, hemze-i kat‘ı olarak meftuh okunmuştur.

{فَأَجْمِعُوا} بهمزة وصل وفتح الميم من جمع وهمزة قطع وكسر الميم من أجمع⁴¹¹

Misâl 2:

{وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ} “Sayılı birkaç gün dışında bize ateş dokunmayacak” dediler. De ki: “(Bu hususta) Allah katında söz mü aldınız; -böyleyse Allah sözünden dönmeyecektir- yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”⁴¹² âyetinde (أَتَّخَذْتُمْ) fiilinin başında istifhâm hemzesi bulunduğu için hemze-i vasıl hazfolunmuştur.

{أَتَّخَذْتُمْ} حذفته منه همزة الوصل استغناء بهمزة الوصل⁴¹³

Misâl 3:

{وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرَبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَحْشَى} “Mûsâ’ya şöyle vahyetmiştik: “Kullarımı geceleyin yola çıkar, yetişecekler diye korku ve endişe duymaksızın onlara denizde kupkuru bir yol aç.”⁴¹⁴ âyetinde (أَسْرِ) kelimesinin başında bulunan (أَ) harfî, hemze-i vasıl olarak meksur, hemze-i kat‘ı olarak meftuh okunmuştur.

{أَسْرِ} بهمزة قطع من أسري وبهمزة وصل من سرى⁴¹⁵

⁴⁰⁹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 61.

⁴¹⁰ Tâhâ: 20/64.

⁴¹¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 315.

⁴¹² el-Bakara: 80.

⁴¹³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 11.

⁴¹⁴ Tâhâ: 77/20.

⁴¹⁵ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 317.

2.2.15. İ'lâl, İbdâl, İdgâm (الادغام, الابدال, الاعلام)

Arapçada kelimelerde tahfif (kolaylık)'ın meydana gelmesi için illet harflerinin değişikliğe uğraması "i'lâl" olarak isimlendirilir. Söz konusu değişim kalb, iskân ve hazıf yoluyla yapılır.⁴¹⁶

Kalb (الْقَلْبُ = Çevirme):

(واو) ve (ياء) harflerinin elife, elifin (واو) veya (ياء) harflerine aynı şekilde (واو) ve (ياء) harflerinin birbirlerine dönüştürülmesi, "kalb" olarak isimlendirilir.⁴¹⁷ Söz konusu dönüşümü şu şekilde detaylandırmak mümkündür:

- (واو) ile (ي) 'nın ا (elif)'e Kalbolunması:
- (واو) ve (ياء) harfleri herekeli olup onlardan önce gelen harf üstün olursa söz konusu harfler ا (elif) harfine dönüştürülür.⁴¹⁸

Anlamı	Kalbolunmuş şekli	Kelimenin aslı
Korudu	صَانَ	صَوَّنَ
Sattı	بَاعَ	بَيَّعَ

Yukarıda zikredilen kâidenin Arap lügatında bazı kelime gruplarında uygulanmadığı görülmektedir. Söz konusu kelime gruplarını şu şekilde sıralamak mümkündür:⁴¹⁹

- (فَعْلٌ) veznindeki ecvefmasdarlar

Anlamı	Kelime Türü
Yumuşaklık	عَيْدٌ
İntikam	قَوْدٌ

⁴¹⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 557.

⁴¹⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 557.

⁴¹⁸ ez-Zencânî, *Tasrifu 'l-İzzî*, s. 79.

⁴¹⁹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 558.

- (فَعْلٌ) veznindeki ecvef masdarların (فَعَلٌ) vezninde olan mâzî fiili

Anlamı	Kelime Türü
Gözü büyük olmak	عَيْنٌ
Avlamak	صَيْدٌ

- (تَفَاعُلٌ) anlamını taşıyan (اِفْتِعَالٌ) bâbının ecvef mâzî fiili

Anlamı	Kelime Türü
Yardımlaştılar.	اِعْتَوَوْهُ = تَعَاوَوْهُ
Komşu oldular.	اِجْتَوَرُوا = تَجَاوَرُوا

- (فَعْلَانٌ) vezninde olan ecvef ve nâkıs kelimeler

Anlamı	Kelime türü
Tavâf etmek	الطَّوْفَانُ
Aşmak	النَّزْوَانُ

- (واو) ve (ياء) harfinden sonra med harfi bulunan kelimeler

Anlamı	Kelime Türü
Nail olmak	النَّوَالُ
Uzun	الطَّوِيلُ

- Mekrûn lefif fiillerin birinci illet harfi

Anlamı	Kelime Türü
İp dolaştı.	التَّوَي
Niyet etti.	نَوَى

- Nâkıs isim ve fiillerin tesniyeleri

Anlamı	Kelime Türü
İki erkek verdi.	أَعْطَا
İki el	الْيَدَيْنِ

- (واو) ve (ياء) harfleri üstün, makabli sâkin ve sahîh olursa söz konusu harflerin harekesi makabline aktarılır, meydana gelen bu değişiklik sonucunda (واو) ve (ياء) elif harfine dönüştürülür.⁴²⁰

Anlamı	Kalbolunmuşşeki	Kelimenin Aslı
Cevapladı.	أَجَابَ	أَجَابَ
Doğrulttu.	اسْتَقَامَ	اسْتَقَامَ

Elifin (ا) vâv (واو)'a Kalbolunması

Elif'in (واو)'a çevrilmesi üç yerde söz konusudur. Bunları şu şekilde açıklamak mümkündür:

- İsm-i tasğîr ve mâzî meçhûl fiilinin zamellerinden sonra

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
Cezalandırıldı.	عُوقِبَ	عَاقِبَ
Küçük yazıcı	الْكُوتِبُ	الكَاتِبُ

⁴²⁰ et-Teftâzânî, Şerhu't-Tasrîfu'l-'İzzî, s. 356-357; Çörtü, Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 559.

- Bazı cem‘ilerde bulunan elif

Anlamı	Kablolunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
Biniciler	أَلْفَوَارِسُ	أَلْفَارِسُ
Fenerler	أَلْفَوَانِيسُ	أَلْفَانُوسُ

- Bazı kelimelerde nisbet “ya”sından önce

Anlamı	Kablolunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
Faize mensûb	الرَّيْبِيُّ	الرَّيْبَا
Musevi	مُوسَوِيُّ	مُوسَى

“Elif”in (ياء)‘ya kalbolunması:

“Elif”in (ياء) harfine çevrilmesi üç yerde meydana gelmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:⁴²¹

- Cem‘i olan kelimelerde kesreden sonra bulunan elif

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
Kağıtlar	أَلْقَرِاطِيسُ	أَلْقَرِطَاسُ
Lambalar	أَلْمَصَابِيحُ	أَلْمِصْبَاحُ

- Taşğir (ياء)‘sından sonra

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
İleticik	الرُّسَيْلَةُ	الرَّسَالَةُ
Kitapçık	أَلْكُتَيْبُ	الْكِتَابُ

⁴²¹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 560.

- Tesniye ve cemi sıgalarında ismin sonunda bulunan ve zâid olan“elif”ler

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
İki Hubla	حُبْلَيَان	حُبْلَى
İki Mustafa	مُصْطَفَيَان	مُصْطَفَى

(واو) harfinin (ياء)‘ya kalbolunması:

(واو) harfinin (ياء) harfine dönüştürülmesi on yerde söz konusudur:

- Kesreden sonra bulunan sâkin (واو)⁴²²

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
İcad etmek	الإيجاد	الأوجدأ
Tartı	الميزان	الموزان

- Bir kelimedede (واو) ve (ياء) harfleri bir araya gelip bunlardan ilki sâkinolursa, (واو) harfi (ياء) harfine çevrilir. Söz konusu değişiklikten sonra meydana gelen iki (ياء) harfinden birincisi ikincisine idğâm edilir.⁴²³

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Atılan	مَرْمِي	مَرْمُوي
Günler	الأيام	الأيوام

- Cem‘i olan kelimedede bulunan iki (واو) harfinden ilkinin zâid olması durumunda kelimedede bulunan her iki (واو) harfi de (ياء) harfine dönüştürülür.⁴²⁴

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Sırt	الحقي	حُقُو

⁴²² ez-Zencânî, *Tasrifu’l-‘İzzî*, s. 77.

⁴²³ ez-Zencânî, *Tasrifu’l-‘İzzî*, s. 90; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 561.

⁴²⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 561.

Kova	الدَّليّ	دلو
------	----------	-----

- Kesre ile elif arasında bulunan (واو) harfi (ياء) harfine çevrilir.⁴²⁵

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Oruç	الصِّيَامُ	الصَّوْمُ
Havuz	الْحَيَاضُ	الْحَوْضُ

- Bir kelimedede bulunan haflerin üçüncüsünden sonra (واو) harfi gelip makabli mazmûm olmazsa, (واو), (ياء) harfine kalbolunur.⁴²⁶

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Afolunmayı talep ettin	اسْتَعْفَيْتَ	اسْتَعْفَوْتَ
İki erkek razı oluyor, olacaklar	يَرْضَيَانِ	يَرْضَوَانِ

- Bir cem'in müfredinde (ياء)'ya kalb olunmuş (واو) harfi mevcutsa söz konusu cemide de (واو) harfi (ياء) harfine çevrilir.⁴²⁷

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli (cem'i)	Kelimenin Orijinali (cem'i)	Kalbolunmuş Şekli (müfred)	Kelimenin Orjinali (müfred)
Yağmur	الدَّيْمُ	الدَّوْمُ	الدَّيْمَةُ	الدَّوْمَةُ
Değer	الْفَيْمُ	الْقَوْمُ	الْفَيْمَةُ	الْقَوْمَةُ

- Kelimenin tarafında (son ucunda) bulunan (واو) harfinin öncesinde bulunan harfin herekesinin kesre olması halinde (واو) harfi, (ياء) harfine çevrilir.⁴²⁸

⁴²⁵ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 561.

⁴²⁶ ez-Zencânî, *Tasrîfu'l-İzzî*, s. 91.

⁴²⁷ et-Teftâzânî, *Şerhu't-Tasrîfu'l-İzzî*, s. 427.

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Gazve edildi	غُرِي	غُرُو
Yanlış yola saplandı	شُقِي	شُقُو

- Mu‘rab isimlerde bulunan (واو) harfinin üst tarafı mezmûm olursa kelimedeki bulunan (واو) harfi, (ياء) harfine kalb olunur.⁴²⁹

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	kelimeninOrjinali
Eller	الْأَيْدِي	الْأَيْدُو
Ümit etmek	التَّرَجِّي	التَّرَجُّو

- İsm-i tafdîl sıgasında müennesler için kullanılan (فَعْلَى) vezninde “elif” ve “vav” harfleri bulunursa, eliften önce gelen (واو) harfi (ياء) harfine çevrilir.⁴³⁰

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
Yakın	دُنْيَا	دُنُوَا
Yüksek	عُلْيَا	عُلُوَا

(ياء)’nın (واو)’a Kalbolunması

Bu i‘lâl şekli sadece iki yerde söz konusudur. Bunlar şu şekilde açıklanabilir:

- (ياء) sakin kendisinden önceki harf mazmûm olursa (ياء), (واو) harfine kalbolunur.⁴³¹

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Âlim	الْمُؤَقِن	الْمُؤَيِّن
Zengin	الْمُوسِر	الْمُؤَيِّسِر

⁴²⁸ et-Teftâzânî, Şerhu ‘t-Tasrîfu ‘l- ‘İzzî, s. 425.

⁴²⁹ Çörtü, Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 562.

⁴³⁰ Çörtü, Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 562.

⁴³¹ ez-Zencânî, Tasrîfu ‘l- ‘İzzî, s. 78.

- (فعلى) vezninde olan “yâ”lı nâkıs isimlerde (ياء) harfi, (واو) harfine kalb olunur.⁴³²

Anlamı	Kalbolunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
Fetva	الْفَتْوَى	الْفَتْوَى
Takva	الْقَتْوَى	الْفَتْوَى

Misâl 1:

{ وَقَالَ بَلْ أَلْفُوا فِإِذَا جِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى } "O "Hayır, siz atın" dedi. Bir de baktı ki, onların ipleri ve sopaları yaptıkları sihirden ötürü kendisine doğru akıp geliyor gibi görünüyor!"⁴³³ âyetinde(عَصَوُ) kelimesinde mevcut olan (و) harfi (ى) harfine kalbolunmuş, i'lâl gereği ismin başında bulunan (ع) ve (ص) harfleri de meksur olunmuş sözkonusu i'aldan sonra (عِصْيٍ) şeklini almıştır.

{ وَعِصْيِهِمْ } أصله عَصَوُ قَلْبَتِ الْوَاوَانِ يَاءِ بَيْنَ وَ كَسْرَتِ الْعَيْنِ وَالصَّادِ⁴³⁴

Misâl 2:

{ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلاً } "O gün yeryüzü ve dağlar sarsılır, dağlar savrulan kum yığınları halini alır."⁴³⁵ âyetinde(مَهْيُولٌ) kelimesinde bulunan (ي) harfinin zammesin (ه) harfine nakledilmiş, iki sakin harfin yan yana gelmesinden dolayı, (و , ي), “vav” (و) harfi hazfedilmiş, (ي) harfinden önceki zammenin kesreye kalb edilmesi sonucunda (مَهْيُولٌ) şeklini almıştır.⁴³⁶

İbdâl (الْإِبْدَالُ)

Bir harfin başka bir harfin yerine getirilmesidir. Dört şekilde sıralamak mümkündür.⁴³⁷

- Bir illet harfinin başka bit illet harfine ibdâli:

Anlamı	İbdâl olunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali

⁴³² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 562.

⁴³³ Tâhâ: 20/66.

⁴³⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 316.

⁴³⁵ el-Müzemmil: 73/14.

⁴³⁶ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 574

⁴³⁷ el-Cürçânî Ebubekir Abdulkahir b. Abdurrahman b. Muhammed, *el-Miftah fi's-sarf*, thk. Ali Tevfik el-Hamad, Kulliyetu'l-edeb Câmî'atu'l-yermuk, İrbid Uman, 1. Baskı, 1987, s. 92. Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 567.

Söyledi	قَالَ	قَوْلٌ
---------	-------	--------

- İlet harfinin hemzeyle ibdâli veya hemzenin illet harfine ibdâli:

Anlamı	İbdâl olunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Kuyu	بَيْرٌ	بَيْرٌ
Söyleyen	قَائِلٌ	قَائِلٌ

- Sahîh bir harfin illet harfine ibdâli veya illet harfin sahîh bir harfe ibdâli:

Anlamı	İbdâl olunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Yönelmek	تَصَدَّى	تَصَدَّدَ
Tilkiler	تُعَالِي	تُعَالِبُ

- Sahîh bir harfin farklı bir sahîh harfe ibdâli:

Anlamı	İbdâl olunmuş Şekli	Kelimenin Aslı
Yol	سِرَاطٌ	صِرَاطٌ
Sen	هِيَآكُ	إِيآكُ
Lazım	لَآزِبٌ	لَآزِمٌ

Misâl:

{وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلِيكَةُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْا} عَتَوْا كَبِيرًا "Bizim huzurumuza çıkarılacaklarını hiç beklemeyenler, "Bize melekler gönderilmesi veya rabbimizi görmemiz gerekmez miydi?" diyorlar. Gerçek şu ki onlar içlerinde derin bir kibir duygusu besliyor, azgınlıkta sınır tanımıyorlar."⁴³⁸ âyetinde (عَتَوْا) kelimesi Meryem süresinde mevcut olan "vav" harfinin "ya" harfine ibdâl olunması ile (عتبًا) şeklinde okunmuştur.

⁴³⁸ el-Furkan: 25/21.

{عَتَوَا} بالواو على أصله بخلاف عَتَيَا بالابدال في مريم⁴³⁹

İdğâm (الادغام)

Aynı cinsten yan yana gelen iki harften birincisinin ikincisine idhâl etmek, kaynaştırmaktır.⁴⁴⁰ Arap lügatında yan yana gelen harflerin telaffuzu zor olduğundan idğâm yapılmaktadır. İdğâm neticesinde birleştirilen iki harf, tek harf şeklinde üzerine şedde işareti konularak yazılır. İlki sakin ikincisi harekeli olarak iki harf şeklinde talaffuz edilir. İdğâmın gerçekleştiği harflerin ilkinde (مُدَّعَمٌ), ikincisine (مُدَّعَمٌ فِيهِ) denilmektedir.⁴⁴¹

Luzumu bakımından idğâm, ‘vâcib, câiz ve mümteni’ olmak üzere üç guruba ayrılmaktadır.⁴⁴² Söz konusu idğâm çeşitlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Vâcib İdğâm:

Yapılmasının gerekli olduğu, lâzım idğâm türüdür. Aynı cinsten gelen iki harfin ilkinin sakin, ikincisinin harekeli veya her iki harfin harekeli olduğu durumlarda uygulanan idğâm şeklidir.⁴⁴³

Anlamı	İdğâm Olunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Uzanmak	مَدَّ	مَدَدَ
Uzandı	مَدَّ	مَدَدَ

- Câiz İdğâm:

Uyulanmasının zorunlu olmadığı, câiz olduğu idğâm türüdür.⁴⁴⁴ Yan yana gelen iki harften ilkinin harekeli olduğu, ikincisinin geçici olan (arızî) bir sukuna sahip olduğu idğâm şeklidir.⁴⁴⁵

Anlamı	İdğâm Olunmuş Şekli	Kelimenin Orjinali
Kaçmadı	لَمْ يَفْرُرْ	لَمْ يَفْرُرْ

⁴³⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 362.

⁴⁴⁰ el-Eşmûnî, *Şerhu'l-eşmûnî 'alâ elfiyyeti İbn Mâlik el-musemmâ Menheci's-sâlik ilâ elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Daru'l-kitâbî'l-'arabiy, 2. Baskı, Beyrut, tsz., c. 2 , s. 153; et-Teftâzânî, *Şerhu't-Tasrîfu'l-'İzzî*, s. 262.

⁴⁴¹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 567; Ünalın ve Bilin, s. 106.

⁴⁴² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 567.

⁴⁴³ et-Teftâzânî, *Şerhu't-Tasrîfu'l-'İzzî*, s. 270.

⁴⁴⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 569.

⁴⁴⁵ *Mecmu'atu's-Sarf*, (Bina), s. 370.

- Mümten’i İdğâm:

Uygulanması câiz olmayan, terkedilmesi lâzım olan idğâm türüdür.⁴⁴⁶ Aynı cinsten; yan yana gelen iki harften ilkinin harekeli olduğu, ikincisinin lazım (kalıcı olan) bir sukuna sahip olduğu idğâm şeklidir.⁴⁴⁷

Anlamı	İdğâm Olunmamış Şekli	Kelimenin Aslı
İstedim	وَدِدْتُ	وَدِدْتُ

Misâl 1:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا *Allahsize, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.*⁴⁴⁸ âyetinde aynı cinsten oldukları için (نِعْمَ) fiilindeki (م) harfi, mavsûf, nekire olan (ما) kelimesinde idğâm olunmuştur.

{نِعْمًا} فيه ادغام ميم نعم في ما التكررة الموصوفة⁴⁴⁹

Misâl 2:

{لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا} *Halbuki O Allah benim rabbimdir ve ben rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.*⁴⁵⁰ âyetinde aslı (لَكِنُّ أَنَا) olan (لَكِنُّ) kelimesinin harekesi makabline nakledildikten sonra hemze hazfolunmuş, “nun” harfi misline idğâm olunmuştur.

{لَكِنُّ} أصله {لكن أنا} نقلت حركة الهمزة الي التّون وحذفت الهمزة ثمّ أدغمت التّون في مثلها⁴⁵¹

Misâl 3:

{حَتَّىٰ إِذَا جَاءُ قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِطُوا بِهَا عُلَمَاءُ مَاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} *Nihayet oraya geldikleri zaman Allah buyurur: "Siz benim âyetlerimi, ne olduğunu kavramadan yalan saydınız öyle mi? Değilse yaptığınız neydi?"*⁴⁵² âyetinde (م) sözcüğünde mevcut olan (م) harfi, istifham edatı olan (ما) kelimesinde idğâm olunmuştur.

⁴⁴⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 569.

⁴⁴⁷ *Mecmu'atu's-Sarf (Bina)*, s. 370.

⁴⁴⁸ en-Nisâ: 4/58.

⁴⁴⁹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 86.

⁴⁵⁰ Kehf: 18/38.

⁴⁵¹ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 297.

⁴⁵² en-Neml: 27/84.

(أَمَّا) فِيهِ ادْغَامٌ مَا اسْتَفْهَامِيَّةٌ⁴⁵³

Te'kid Nun (نون التأكيد) :

Fiilin anlamını pekiştirmek, varolan te'kîdi artırmak ve fiile kesinlik anlamı kazandırmak amacı ile “lam”sız veya “lam”la beraber müzâri ve emir sızgalarının sonuna ilave edilen t'ekid edatıdır.⁴⁵⁴ İki kısma ayrılmaktadır. Söz konusu te'kid edâtının şeddeli harekeli olanı “şeddeli te'kid nûn” (الْأَلْفُ الْمُؤَكَّدَةُ النَّقِيَّةُ), şeddesiz sâkin olanı ise “şeddesiz te'kid nûn” (الْأَلْفُ الْمُؤَكَّدَةُ الْخَفِيفَةُ) olarak isimlendirilir.⁴⁵⁵ Şeddesiz te'kid nun sakin, Şeddeli te'kid nun ise tesniye ve cem'i müeenes sızgaları dışında meftuhtur. Söz konusu iki sızgada ise herekesi kesredir.⁴⁵⁶ Şeddesiz te'kid nunu (وَلْيَكُونَا-وَلْيَكُونَنَّ) örneğinde olduğu gibi elif desteği ile tenvinli olarak gelebilir.⁴⁵⁷

T'ekid nunları, mustakbel (gelecek zaman) olan ve talep anlamı taşıyan fiilin sonuna gelirler.⁴⁵⁸ Söz konusu şartlara hâiz olup sonuna te'kid nun edâtının geldiği kelimeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Başında Te'kid Lamı Bulunan Muzâri Fiil

Anlamı	Te'kidNunu Alan Fiil
Mutlaka yardım edecek.	لَيُنْصِرَنَّ

- Emir Anlamı Taşıyan Fiiller:

Anlamı	Te'kid Anlamı Taşıyan Fiil
Muhakkak Yardım etsin.	لَيُنْصِرَنَّ
Mutlaka gel.	إِذْهَبَنَّ

- Nehiy Anlamı Taşıyan Fiiller:

Anlamı	Te'kid Anlamı Taşıyan Fiil
--------	----------------------------

⁴⁵³ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 384.

⁴⁵⁴ Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 114; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 380.

⁴⁵⁵ ez-Zencânî, *Tasrîfu'l-İzzî*, s. 67.

⁴⁵⁶ ez-Zencânî, *Tasrîfu'l-İzzî*, s. 67.

⁴⁵⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 380.

⁴⁵⁸ et-Teftâzânî, *Şerhu't-Tasrîfu'l-İzzî*, s.204.

Kesinlikle dövmesin.	لَا يَضْرِبَنَّ
Asla korkma!	لَا تَخَافَنَّ

- Başında Soru Edatı Bulunan Fiiller:

Anlamı	Te'kid Anlamı Taşıyan fiil
Hiç okumayacak mısınız?	هَلْ تَقْرَأَنَّ

- Temenni Anlamı Taşıyan Fiiller:

Anlamı	Te'kidNunu Alan Fiil
Keşke daima gülsen	لَيْتَكَ تَضْحَكَنَّ

- Arz Anlamı Taşıyan fiiller:

Anlamı	Te'kidNunu Alan Fiil
Mutlaka bize gelmez misin?	أَلَا تَأْتِينَنَا

- Kasemin Cevabı Olan Filler:

Anlamı	Te'kidNunu Alan Fiil
Allah'a andolsun ki okuyacağım!	وَاللَّهِ لَأَقْرَأَنَّ

Te'kid nunları bitiştikleri fillerde bir takım değişiklikler meydana getirirler. Söz konusu değişiklikler şu şekilde sıralanabilir:

- Te'kid nunu alan fillerin müfred sıgalarının sonu meftuh, cem'i müzekker sıgalarının sonu mazmûm, müfred muhataba sıgalarının sonu ise meksûr olur.⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-İzzî*, s. 67.

ama Allah uğrunda bir sıkıntıyla karşılaşınca insanlardan gördükleri eziyeti Allah'tan gelen bir ceza gibi düşünürler. Ama rabbinden bir yardım gelecek olsa o zaman da mutlaka (gerçek müminlere), "Aslında biz hep sizinle olduk" derler. Peki ama herkesin kalbindekileri en iyi bilen Allah değil midir?"⁴⁶³ âyetinde (لَيَقُولَنَّ) fiilinde üç nunun peş peşe gelmesinden dolayı i'râb nunu (ref'i nunu) hazf olunmuş ve bunun neticesinde iki sâkin harfin yan yana gelmesinden dolayı (Tekîdnunu ve cem'i müzekker vâvı) cem'i müzekker vâvı hazf olunmuştur.

{لَيَقُولَنَّ} حذف منه نون الرفع لتوالي التونات والواو ضمير الجمع لالتقاء الساكنين⁴⁶⁴

Misâl 2:

{فَكَلْبِي وَأَشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيَنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا} "Ye, iç; gözüün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan rahmâna adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."⁴⁶⁵ âyetinde (إِمَّا تَرَيَنَّ) fiilinde 'aynu-l fiil ve lamu-l fiil hazf olunmuş, 'aynu-l fiilin harekesi makabline aktarılmış, harekesi sukun olan iki harfin yan yana gelmesinden dolayı zamir olan "ya" meksur olunmuştur.

{إِمَّا تَرَيَنَّ} حذف منه لام الفعل وعينه وألفيت حركتها على الزاء وكسرت ياء الضمير لالتقاء الساكنين⁴⁶⁶

Misâl 3:

{لَتُنْبَلُونَ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا} "Andolsun ki mallarınız ve canlarınız konusunda denemeden geçirilirsiniz; şüphesiz sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan birçok üzücü şey işitirsiniz. Eğer sabreder ve sakınırsanız bilin ki bu size gereken davranışlardandır."⁴⁶⁷ âyetinde (لَتُنْبَلُونَ) fiilinde üç nunun peş peşe gelmesinden dolayı i'râb nunu (ref'i nunu) hazfolunmuş ve bunun neticesinde iki sâkin harfin yan yana gelmesinden dolayı (Tekîd nunu ve cem'i müzekker vâvı) cem'i müzekker vâvı hazfolunmuştur.

{لَتُنْبَلُونَ} حذف منه نون الرفع لتوالي التونات والواو ضمير الجمع لالتقاء الساكنين⁴⁶⁸

Misâl 4:

{ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ} "Nihayet o gün nimetlerden elbette sorguya çekileceksiniz."⁴⁶⁹ âyetinde (لَتُسْأَلُنَّ) fiilinde üç nunun peş peşe gelmesinden dolayı i'râb nunu (ref'i nunu)

⁴⁶³ el-Ankebût: 29/10.

⁴⁶⁴ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 397.

⁴⁶⁵ Meryem: 19/26.

⁴⁶⁶ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 308.

⁴⁶⁷ Âl-i imrân: 3/186.

⁴⁶⁸ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 74.

hazfolunmuş ve bunun neticesinde iki sâkin harfin yan yana gelmesinden dolayı (Tekîd nunu ve cem‘i müzekker vâvı) cem‘i müzekker vâvı hazfolunmuştur.

(لتسؤلن) حذف منه نون الرفع لتوالي التونات والواو ضمير الجمع لالتقاء الساكنين⁴⁷⁰

Te’kîd nunlarına has bazı özellikler mevcuttur. Söz konusu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Mâzî fiilerin sonuna gelmezler.
- Herhangi bir edat veya durumdan dolayı istikbâl anlamı kazanan muzâri fiilerin sonuna bitişirler.
- Hiçbir şart aranmaksızın mutlak şekilde emr-i hâzır sıgalarının sonlarına gelirler.⁴⁷¹
- Şeddesiz te’kîd nûnu, tesniye ve cem‘i müennes sıgalarının sonuna gelmez.⁴⁷²
- Şeddeli te’kîd nunu tesniye ve cemî müennes sıgalarında meksur, diğer sıgalarda ise meftuhtur.⁴⁷³

⁴⁶⁹ et-Tekâsur: 102/8.

⁴⁷⁰ Mahallî ve Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 600.

⁴⁷¹ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, s. 383.

⁴⁷² ez-Zencânî, *Tasrifu'l-‘İzzî*, s. 67.

⁴⁷³ ez-Zencânî, *Tasrifu'l-‘İzzî*, s. 67.

SONUÇ

Celâleddîn Mahallî ve Celâleddîn Suyûtî, hayatları, eserleri ve talebeleriyle İslam dünyasında yer edinmiş, adlarından sıkça bahsedilen âlimlerdir. Bu iki değerli âlimin oluşturduğu Celâleyn Tefsîri Kur'ân'ın anlaşılmasında önemli bir konuma sahiptir. Diğer tefsirlere oranla küçük bir tefsir olmasına rağmen metodu, uslubu ve ayetlere bakış açısıyla büyük bir boşluğu doldurmuş, tüm zamanların vazgeçilmez bir eseri haline gelmiştir.

Günümüzde tefsir alanında sürekli kendisine başvuru ve her geçen gün daha da önem arz eden bu veciz tefsirin en önemli metodunun dil yönü olduğu yaptığımız çalışma neticesinde ortaya çıkmıştır. Söz konusu eserde sarf, nahiv, belâğat ile ilgili birçok örnek ve uygulamaların olduğu tarafımızca gözlenmiştir.

Yaptığımız çalışma neticesinde müfessirlerimizin söz konusu eserde sarf ile ilgili hemen hemen bütün konulara yer verdikleri tespit edilmiştir. Sarf ile ilgili konu ve örnekler verilirken bazı konularda daha fazla bilgi verilirken bazı konulara kısaca temas edildiği görülmüştür. Örneğin mâzî, muzâri, ism-i fâil ve ism-i mef'ûl gibi konularda fazla bilgi ve örnek yer alırken, ism-i tasğir, ism-i mensûb, ism-i âlet ve taacüb fiili gibi konularda fazla bir bilgi yer almamakla beraber kısa örneklerle konuya temas edilmiştir.

Müfessirlerimiz söz konusu eserde fiillerle ilgili bölümde mâzî, muzâri fiillerine geniş yer verirken, emir ve nehiy gibi konulara fazla temas etmemişlerdir. Mâzî, muzâri fiillerinin ma'lum ve meçhûl kısımlarını ele almakla beraber söz konusu fiillerin mute'addi ve lâzım konularına da yer vermişlerdir; ancak fiiller bölümünde yer alan emir, nehiy, taaccüb fiili konularına mâzî ve muzâri fiilleri kadar değinilmediği tarafımızca müşahede edilmiştir.

İsimler ilgili bölümde söz konusu eserde ism-i fâil, ism-i mef'ûl, masdar konularında çok sayıda uygulama ve örnek bulunurken, ism-i mensûb, ism-i tasğir, ism-i âlet, isim-fiil, ismi zaman-ismi mekân konularında yeterli uygulama ve örneğin yer almadığı görülmüştür. Aynı şekilde İsm-i fâil ve ism-i mef'ûlun sülâsi, rubâi şekillerine ve mubâlağa ism-i fâil konusuna geniş bir şekilde yer verildiği tarafımızca tespit edilmiştir. Masdar ile ilgili masdarın, sulâsi, rubâi, mezid, mimli masdar, binâ-i merre, binâ-i nev'i, masdar-ı ca'li, masdar-ı müevvel gibi bütün uygulamalarına yer verildiği tarafımızca gözlemlenmiştir.

Ayrıca söz konusu eserde belâğat ilmi ile ilgili konu ve örneklere fazla yer verilmediği, kısa örneklerle konuya temas edildiği tarafımızca tespit edilmiştir.

Çalışmamız sonucunda söz konusu tefsirin yazılan meallerin birçoğuna kaynaklık ettiği özellikle çalışmamızda faydalandığımız Diyanet İşleri Başkanlığı mealine birçok yerde kaynaklık ettiğine müşahede ettik.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Ali, “*Tefsîrû'l-Celâleyn*”, DİA, TDV, İstanbul 2011.
- Altuntaş, Abdurrahman, *Celâleyn Tefsiri ve Metodu*, Ankara Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.
- Arslan, Şükrü, “Mahallî”, DİA, TDV, Ankara 2003.
- Coşkun, Ahmet, “*Kur' an'ı Kerim'in Anlaşılmasında Belagat İlminin Önemi*”, Kur' an ve Tefsir Araştırmaları Tartışmalı İlmi Toplantı, İstanbul 2000.
- Çelebi, Kâtib, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübve'l-Fünûn I-II*, Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- Dereli, M. Vehbi, “*Arapça'yı Doğru Kullanmanın Kur'an'ın Anlaşılmasına Olan Etkisi*”, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 34, Konya 2012.
- Ebu'l-Fedâ İmâduddin İsmail b. Ali b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer b. Şahinşah b. Eyüp, *el-Kennâş fi fenneyi'n-nehvi ve's-sarf*, thk. Riyad b. Hasan el-Havâm, el-Mektebetu'l-'asriyye, Beyrut 2000.
- Ebu Mansûr el-Ezherî Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed, *Tehzibu'l-Luga*, thk. Muhammed 'avad Mur'ib, Daru İhyaau't-turâsi'l-'arabî, 1. Baskı, Beyrut 2001.
- Ed-Davûdî, Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed el-Mısırî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, Darü'l-kutubi'l-'ilmiyye, c. 2, 1. Baskı, Beyrût 1983.
- el-Ayni, Ebu Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Musa, *Melâihu'l-elvâh fi şerhi merâhu'l-ervah fi's-sarf*, Daru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut 2014.
- el-Câmî, Nureddin 'Abdurrahman, *el-Fevâidu'd-Zıyâiyye*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul tsz.
- el-Hatib, Abdullatif Muhammed, *el-Musteksâ fi 'ilmi's-sarf*, Daru'l-'aruba, 1. Baskı, Kuveyt 2003.
- el-Cevheri, Ebu Nasr İsmail b. Hamad el-Farâbî, *es-Sihah Tacu'l-Lüga ve Sihahu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdukgafur Attar, Daru'l-'ilmi'l-melayîn, 4. Baskı, Beyrut 1987.
- el-Cürcânî Ebubekir Abdulkahir b. Abdurrahman b. Muhammed, *el-Miftah fi's-sarf*, thk. Ali Tefvik el-Hamad, Kuliyetu'l-edeb Câmî'atu'l-yermuk, İrbid Uman, 1. Baskı, 1987.

- el-Cürcânî Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdîrrahmân b. Muhammed, *el-Miftâhfi's-Sarf* thk. Suheyb Nuri Ali, 1. Baskı, Daru'n-Nuru's-Sabâh, Midyat 2016.
- el-Eşmûnî, *Şerhu'l-eşmûnî 'alâ elfiyyeti İbn Mâlik el-musemmâ menheci's-sâlik ilâ elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Daru'l-kitâbi'l-'arabiy, 2. Baskı, Beyrut tsz.
- el-Endulusî, Ebu Hayyan en-Nahvî, *el-Mubdi' fi't-tasrîf*, thk. Abdullhamid es-Seyyid Talab, Mektebete daru'l-'arube, 1. Baskı, Kuveyt 1983.
- el-Feyruz Ebâdî, Mecduddin Ebu Tahir Muhammed b. Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetu'r-risale, 8. Baskı, Beyrut 2005.
- el-Galayînî, Mustafa, *Cami'u-durusi'l-'arabiyye*, thk. Abdulmunin el-Haffâca, Menşûrâtü'l-mektebeti'l-'asriyye, 30. Baskı, Beyrut 1994.
- el-Hamlâvi, Ahmed b. Muhammed, *Şezzâ'l-'urfî fi fenni's-sarf*, thk. Nasrullah Abdurrahman, Mektebetu'r-rüşd, Riyad tsz.
- el-Hudari, Muhammed b. Mustafa b. Muhammed, *Hâşiyetu'l-huderi 'alâ şerhi ibn akîl 'alâ elfiyyeti İbn Malik*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Buka'î, Daru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 2003.
- el-Mahallî, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî ve Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, Müessesetu'r-Reyyan, Beyrut tsz.
- el-Meylânî, Muhammed b. Abdürrahim el-Ömerî, *Şerhu'l-Muğnî fi 'ilmi'n-nahv*, 2. Baskı, Mektebetu's-seydâ, Diyarbakır 2015.
- el-Mekûdî, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Ali b. Salih, *Şerhu'l-mekûdî alâ'l-elfiyyeti fi 'ilmeyi'n-nahvi ve's-sarfî li İbn Malik*, thk. Abdulhamid Hindâvi, el-Mektebetu'l-'asriyye, Beyrut 2005.
- el-Müeddîb, ebul-Kasım Muhammed b. Said, *Dekaiku't-tasrîf*, thk. Hatem Salih ed-Damin, daru'l-beşâir, 1. Baskı, Suriye 2004.
- el-Mûsilî, Ebul-Feth Osman b. Cinnî, *el-Munsif li İbn Cinnî şerhu kitabi't-tasrif li Ebi Osman el-mazinî*, Daru ihyâi't-turasi'l-kadim, 1. Baskı, 1954.
- el-Yesûî, LuvîsMa'lûf, *el-Müncid*, 35. Baskı, Darü'l-Meşrik, Beyrût 1973.
- Enis, İbrahim, *el-Mu'cemu'l-Vesît*, 4. Baskı, el-Mektebetü'Şurûki'd-Düveliyye, Mısır 2004.

- es-Saban, Ebu İrfan Muhammed b. Ali eş-Şafii, *Haşiyetu's-sabân 'alâ şerhi'l-eşmûni fi elfiyyeti İbn Malik*, Daru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1997.
- es-Suyuti, Celalettin, *Behcetü'l-Mardiyye*, thk. Muhammed Hadi el-Mardini, 1. Cilt, Seyda Yayınları, Lübnan 2013.
- eş-Şertûnî, Reşîd, *Mebâdiü'l-Arabiyyefi's-sarf ve'n-nahv*, Beyrut 1965.
- et-Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî, *Şerhu't-Tesrîfi'l-'izzî*, thk. Muhammed Casım, 1. Baskı, Daru'l-Minhâc, Beyrut 2011.
- ez-Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîrve'l-Müfessirûn*, el-Mektebetü'l-Vehbiyye, c. 1, Kâhire 2000.
- ez-Zencânî, Ebü'l-Meâlî İzzüddîn Abdülvehhâb b. İbrâhîm b. Abdilvehhâb, *Tasrifu'l-'İzzî*, Yasin Yayın, İstanbul 2018.
- ez-Zencânî, Ebü'l-Meâlî İzzüddîn Abdülvehhâb b. İbrâhîm b. Abdilvehhâb, *Tasrifu'l-'İzzî*, Dâru'l-Minhâc, Beyrût 2008.
- ez-Zubeydî, Muhammed bin Muhammed bin Abdurrezzak el-Hüseyini, *Tacu'l-'arûs min cevahiri'l-kâmûs*, tab'atu'l-kuveyt, 2. Baskı, Kuveyt 2008.
- Mustafâ Emîn, 'Ali el Cârım, *en-Nahvu'l-vâdih fi kavâidi'l-lugati'l-'Arabiyyeti*, Dâru'l-Mısriyye es-Su'ûdiyye, tsz.
- Hamelavi, Ahmed b. Muhammed, *Şeze'l-'arf fi fenni's-sarf*, nşr. Nasrullah 'Abdurrahman Nasrullah, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad tsz.
- Hulusi Kılıç, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005.
- İbnu'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus, *eş-Şâfiyefi 'ilmi't-tasrîf*, thk. Salih Abdulazim eş-Şa'ir, el-Mektebetü'l-Âdâb, Kâhire tsz.
- İbnu'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus, *el-Kâfiye fi'n-nahv*, II, nşr. Muhammed b. el-Hasan el Esterabadi, Daru'l-kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut tsz.
- İbnu'l-Katta' es-Saklî, *Ebniyetu'l-esmâi ve'l-ef'âli ve'l-mesâdir*, thk. Ahmed Muhammed Abduddâim, Daru'l-kutubi ve'l-vesâiku'l-kavmiyye, Kahire 1999.

- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısırî, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, thk. Fuad Nasır, 2. Baskı, Dârünûri's-sabâh, Midyât 2011.
- İbn 'Akil, Abdullah b. 'Abdurrahman, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dârü't-Türâs, Kahire 1980.
- İbn Malik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî, *el-Elfiyye*, 4. Baskı, Mektebetü's-Seydâ, , Diyarbakır 2018.
- Karaman, Hayrettin "*Arapça Sarf-Nahiv*", İstanbul, 1964.
- Karaman, Hayrettin ve Mustafa Çağrırcı ve İbrahim Kâfi Sönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.
- Kılıç, Hulusi, "*Sarf*", DİA, TDV, İstanbul 2009.
- Mecmu'atu's-Sarf*, (Bina), 1. Baskı, Daru'n-nuru's-sabah Yayınları, Lübnan 2016.
- Mecmu'atu's-Sarf*, (Maksud), 1. Baskı, Daru'n-nuru's-sabah Yayınları, Lübnan 2016.
- Muhammed b. Ali Cemalu'd-din b. Manzur el-Ensari er'Ruweyfi'i el-İfriki, *Lisanu'l-'Arab*, Ebü'l-Fadl, Daru Sadr, 3. Baskı, Beyrut tsz.
- Mustafa, İbrahim ve Ahmed ez-Zeyyad ve Hamid Abdulkadir ve Muhammed en-Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit*, Daru'n-neşr,/Daru'd-de'va, thk. Mucme'u'l-lugati'l-arabiyye, tsz.
- Özkan, Halit, "*Süyûtî*", DİA, TDV, İstanbul 2010.
- Sönmez, İlhami, *Kur'an-ı Kerim'deki Örnekler Çerçevesinde Arap Gramerinde Sıfat-I Müşebbeheler Ve Mübalağalı İsm-i Fâil*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.
- Süslü, Halil İbrahim, *Celâleyn Tefsiri'nde Garîbü'l-Kur'ân Örnekleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2016.
- Ünalın, Abdülkerim ve Mehmet Bilen, *Sistemetik Sarf*, 4. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 2017.
- Vuruşkan, Hüseyin, *Celâleyn Tefsîrinde Nahiv Uygulamaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.

ÖZ GEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı: Mehmet Zeki OCAK

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Atatürk Üniversitesi	2005
Lisans	Ankara Üniversitesi	2010
Yüksek Lisans	Şırnak Üniversitesi	2020

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2005-2012	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmenlik
2012-2020	Diyanet İşleri Başkanlığı	Kuran kursu öğreticiliği

YABANCI DİL

Arapça